

Históriák

A KECSKEMÉTI MÉDIACENTRUM HELYTÖRTÉNETI MAGAZINJA

- ◆ KIS „HELYI” CÍMERTAN:
A KECSKE ESETE A HÁRMAS
HALOMMAL ÉS
A SZENT KORONÁVAL
- ◆ A MÚLT NYOMÁBAN
A MERCEDES-GYÁR
TERÜLETÉN
- ◆ KOHÁRY ISTVÁN,
KECSKEMÉT FÖLDESURA

- ◆ FEJEZETEK A KONZERVGYÁR
TÖRTÉNETÉBŐL
- ◆ „A FÖTÉRI
ÁVO-POKOL CSAK
16 MÉTER MÉLY”
- ◆ A KECSKEMÉTI LEVÉLTÁR
AZ 1956-OS FORRADALOM
NAPJAIBAN

A ZÖLD TÁVHŐSZOLGÁLTATÁSÉRT

**A távfűtés
MEGÚJULÓ**

**A távfűtés
GAZDASÁGOS**

**A távfűtés
KORSZERŰ**

HISZEN A TÁVFŰTÉS: AZ EGYIK LEGKÉNYELMESEBB, A LEGBIZTONSÁGOSABB ÉS A LEGKEVÉSBÉ KÖRNYEZETKÁROSÍTÓ FŰTÉSI MÓD, AMELY MEGFELEL AZ EURÓPAI UNIÓ SZIGORÚ LEVEGŐVÉDELMI ELŐÍRÁSAINAK IS.

SZOLGÁLTATÁS:

több, mint 40 ezer kecskeméti fogyasztónak szolgáltat távfűtést és melegvizet

KÖRNYEZETVÉDELEM:

épületenkénti felhasználói hőközpontok, fűtésekszerűsítés támogatása,
a főtér teljes füstmentesítésének szorgalmazása

TÁMOGATÁSPOLITIKA:

helyi kulturális rendezvények, sportesemények, civil kezdeményezések támogatása

PIACBŐVÍTÉS:

célja, hogy Kecskeméten további szállodák, irodaházak, társasházak, intézmények érintettjei is részesei lehessenek a távfűtés előnyeinek

www.termostar.hu

BEKÖSZÖNTŐ

A Hírös Históriák útnak indításakor munkatársaimmal azt a célt tűztük ki magunk elé, hogy magazinunkkal a kecskeméti lokálpatrióta hagyományok ápolását fogjuk segíteni. A város történetének érdekes, színes eseményeit bemutatandó olyan ismeretterjesztő cikkeket gyűjtünk össze és bocsátunk az olvasóközönség elé, melyek segíthetnek megfogalmazni vagy akár újraértelmezni azt: mit jelent kecskemétinek lenni, milyen örökséget kaptunk eleinktől, s ezt a becses kincset hogyan adományozzuk tovább utódainknak.

Kecskemét múltja kétségtelenül gazdag örökség. Nem csak múltbéli események sokasága, nem csak évszámok száraz gyűjteménye, annál sokkal több. Olyan, évszázadokon átívelő szellemiség, amely gyakran válságos időszakokon is átsegítette őseinket. Kecskemétinek lenni a történelem zivataros évszázadaiban sokszor egyet jelentett a nyakas kitartással, a hűséggel, a szívós ragaszkodással. Ragaszkodással a földhöz, hithez, hazához. Alapvető értékeinkhez. Egy olyan városban, melyet sem a természet, sem a várépítő mesterek ügyessége nem látott el védművekkel, egyedül a szellemi örökség, a múltba kapaszkodó és a jövőt kihívón megcélzó, merész építkezés jelenthette mindig is a folytonosságot a nemzedékek kitartó munkájában.

Városunk címerének történetéről „A kecske esete a hármas halommal és a Szent Koronával” című cikkünkben olvashatnak. Ebből az összeállításból kiderül többek között az is, hogyan került el Kecskemét a szocialista időkben azt, hogy címerében vörös csillag, fogaskerék, búzakalász vagy más kommunista jelkép szerepeljen. Koháry Istvánról, a város egykori földesuráról, a konzervgyárról, a Gulág szörnyűségeiről is izgalmas cikkeket találunk lapszámunkban. Az 1956-os kecskeméti eseményekkel külön összeállítás foglalkozik. Ebben az ÁVO rettegett, földalatti, többemeletes pincerendszeréről is olvashatnak.

Kérjük, kedves Olvasó, fogadja jó szívvel helytörténeti magazinunk legfrissebb számát!

Bán János
főszerkesztő

A KIADVÁNY MEGJELENÉSÉT TÁMOGATTA:

PALLAS ATHÉNÉ
DOMUS MENTIS
ALAPÍTVÁNY

KECSKEMÉT
MEGYEI JOGÚ
VÁROS
ÖNKORMÁNYZATA

KECSKEMÉTI KATONA
JÓZSEF MŰZEUM

TARTALOM

Jelkép

A kecske esete a hármassal és a Szent Koronával	5
A nacionalista kecske és a híros város öt hegye	10

Korok találkozása a régészettel

A múlt nyomában a Mercedes-gyár területén	12
---	----

Kecskeméti „nagyjaink”

Koháry István, Kecskemét földesura	16
--	----

Értéktörzsek

Fejezetek a Kecskeméti Konzervgyár történetéből	21
---	----

Üzenet a Nagy Háborúból

„Na, komám, ha most nem döglünk meg, akkor sohasem...”	
Részlet Imre Gábor doberdói naplójából	27
Szeretők a háborúban (kiállításismertető)	31

Évfordulók

Kecskeméti málenkij roboton - dr. Dunszt Ferenc tragédiája	34
Sorstragédiák a KTV műsorában	37
Kecskeméti repülők az 1956-os forradalom időszakában	38
„A kecskeméti ÁVO-pokol csak 16 méter mély”	43
A Kecskeméti Levéltár az 1956-os forradalom napjaiban	44
„Nemzeti színű lobogókat lenget a szél a Kossuth és Széchenyi téren”	47
Gyurkó Lajos	49

Korstílus

A Rákosi-korszak és '56 Prohászka József, Tóth Menyhért	
és Goór Imre Kecskeméten őrzött alkotásain	50
„hogya a gyerek is hazataláljon” – Széchenyivárosi tájékoztató	56

Portrék

Dr. Szobonya Zoltán	58
15 évig ártatlanul bezárva. A kömpöci Túri Mihály	60

Kecskeméti iparosdinasztiák

Interjú Hanga István kecskeméti órásmesterrel	64
---	----

Kecskeméti krónika

A magyar fényképészet és portréfényképezés úttörője	68
A csemegeszlő-nemesítés tudósa	68
Múlt és jelen az évfordulók tükrében	69
„... zene nélkül nincs élet.” 50 éve hunyt el Kodály Zoltán	70

Szerzők:

Bán János *főszerkesztő, ügyvezető*
(Kecskeméti Médiacentrum)

Dr. Gyenesi József *levéltár-igazgató*
(MNL Bács-Kiskun Megyei Levéltára)

Hajagos Csaba *történész-muzeológus*
(Kecskeméti Katona József Múzeum)

Hlbocsányi Norbert *levéltáros*
(MNL Bács-Kiskun Megyei Levéltára)

Szabóné Bognár Anikó *néprajzkutató-
muzeológus, a KKJM Cifrapalota
kiállítóhelyének vezetője*

ifj. Gyergyádesz László *művészettörté-
nész, főmuzeológus, a KKJM Képzőmű-
vészeti Gyűjteményének vezetője*

Kenyeres Dénes *nyugalmazott alezre-
des (Honvéd Hagyományőrző Egyesület
Kecskeméti Területi Szervezete)*

Kozicz János *történelemtanár*
(Kecskeméti Piarista Iskola)

Péterné Fehér Mária *nyugalmazott
főlevéltáros (Kecskemét Írott
Örökségért Alapítvány)*

Pintér Tamás *történész-levéltáros,
szerkesztő (Nagy Háború Blog)*

Varga Géza *újságíró (Híros Naptár)*

Dr. Végh Katalin *jogász, muzeológus,
múzeumigazgató-helyettes*
(Kecskeméti Katona József Múzeum)

Wilhelm Gábor
régész, régészeti koordinátor
(Kecskeméti Katona József Múzeum)

HÍRÖS HISTÓRIÁK

A Kecskeméti Médiacentrum
helytörténeti magazinja
2. SZÁM (2017. TAVASZ)
ISSN 2498-4957

KIADÓ:
Kecskeméti Televízió Nonprofit Kft.
6000 Kecskemét, Szabadság tér 2.
telefon: +36 76 570 440
e-mail: info@hiros.hu

FELELŐS KIADÓ, FŐSZERKESZTŐ:
BÁN JÁNOS
(ban.janos@hiros.hu)

FELELŐS SZERKESZTŐ:
HAJAGOS CSABA
(hajagos.csaba@kkjm.hu)

SZERKESZTŐK:
IFJ. GYERGYÁDESZ LÁSZLÓ
(gyergyadesz@gmail.com)
VARGA GEZA
(varga.geza@hirosnaptar.hu)

NYOMDAI ELŐKÉSZÍTÉS:
EURO BIOINVEST KFT.

KORREKTOR:
VARGA GEZA

MARKETINGMUNKATÁRS:
PIRÁNSZKINÉ SERES SÁRA
seres.sara@hiros.hu

NYOMDAI MUNKÁK:
LÓCZI ÉS TÁRSA
NYOMDAIPARI KFT.

A KECSKE ESETE

A HÁRMAS HALOMMAL ÉS A SZENT KORONÁVAL

Kecskemét címerének kialakulása szoros kapcsolatban áll városunk írásbeliségének és pecséthasználatának fejlődésével. Mivel a heraldika címerpajzsként értelmezi a körirattal keretezett pecsétmezőt is, a legkorábbi pecsétjeinken megjelenő képi ábrázolások a város adott korszakra vonatkozó címerhasználatára is utalnak. Kecskemét a kiegyezést (1867) megelőző négy évszázad alatt legalább tíz alkalommal újíttatta meg pecsétjét, finomította, alakította címerét. Joggal feltételezhetjük – konkrét tárgyi emlékek hiányában is –, hogy az érc pecsétnyomókon vagy viaszlenyomatokban fennmaradt szimbólumok egykoron textiliákon, papírra, bőrre, üvegre, vakolatra festve stb. is létezhetek, gazdagítva és színesítve az akkori életet.

Kecskemét pecsétjeinek és címerének
változásai a XIV–XVIII. században

Szent Miklós és a pásztorbotnak alávetett kecskefő (XIV. sz.)

Kecskemét legkorábbi, írásbeliségének kezdeteivel (1353, 1368) egyidős pecsétjei közül egy maradt fenn. Így ismerjük településünk adott korszakra vonatkozó legmeghatározóbb jelképét, myrai Szent Miklós püspököt. Kultusza ma is elevenen él városunkban: ő a patrónusa Kecskemét első plébániatemplomának, mely a XIII–XIV. század fordulóján épült. (A középkori felfogás szerint a templom védőszentje nemcsak az egyházközség, hanem az egész városi közösség oltalmazója. Névnapja [emléknapja], búcsúja, az év legfontosabb közösségi ünnepe volt a városban.)

A szakértők által a XIV. század második felére datált kecskeméti Szent Miklós-pecsét különlegessége, hogy – eltérve a szigorú egyházi ikonográfiától – a szent alakja mellett szerepeltet egy oda nem illő profán szimbólumot, egy kecskefőt is. (A Kecskeméttől északra letelepülő és később a Kolbász Széket kialakító kun nemzetségnek kecske volt a totemállata.) Csányi János kecskeméti szenátor, aki elsőként (1840) kutatta a pecsét eredetét, a szent patrónus és a kecskefej ábrázolásmódjából arra következtetett, hogy Szent Miklós alakja a kereszténység győzelmét szimbolizálja az alávetett pogány hiedelemvilágot jelképező kun nemzetségi jelvény – a kecskefej – felett: *„mintha Szent Miklós Kecskemétet a keresztény hit malasztja által a pogányság korából az üdvösségre felemelte.”* A szokatlan képi ábrázolás rávilágít az alig egy évszázaddal korábban betelepült

nomád kun népesség konfliktusokkal teli feudalizálódására.

Összegzésként elmondhatjuk városunk ősi, több évszázadra visszatekintő beszélő címerének kialakulásáról, hogy vallási motívumból fejlődött ki. Annak központi kecske szimbóluma – anélkül, hogy a még mindig tisztázatlan Kecskemét név eredetébe bonyolódnánk – összefüggésbe hozható egy, a környékünkön letelepült kun nemzetség totemisztikus jelvényével.

A magányos kecskefő (1554)

Időrendben a következő ismert pecsétnyomót 1554-ben készítette a város. Úgy tűnik, a mohácsi vészt követő törökjárásnak, Buda oszmán kézre kerülésének sokkját Kecskemét ekkorra heverte ki annyira, hogy adminisztrációját képes volt újjászervezni. Ennek bizonyítéka az új pecsétnyomó. (Egyetlen lenyomatát ismerjük a nagyszombati levéltárból. Deák Farkas fedezte fel 1878-ban, így Hornyik János még nem ismerhette várostörténeti munkájának írásakor.) Az új pecsétről eltűnt a patrónus Szent Miklós képe. A levágott kecskefő vált a kompozíció központi alakjává, amelyet jobbról nyolcágú csillag, balról pálmaág keretez.

A nyolcágú csillag ma mindenekelőtt református egyházi jelkép – Isten dicsőségének szimbóluma –, a református templomok megszokott toronydísz. Magyarországon általános használata a reformáció előretörésével terjedt el. A pálmaág is egyetemes keresztény jelkép, a győzelem, a dicsőség (vértanúság), a halhatatlanság szimbóluma.

Szent Miklós püspök alakjának eltűnését több folyamat is siettette. Az egyik a XVI. század közepére a török hódoltságban, így már Kecskeméten is erőre kapó reformáció, a másik a címerfejlődés sajátos belső logikája, amely fokozatosan elvetette a bonyolult, részletgazdag ábrázolásokat – mint például a szentek teljes alakos képeit –, helyettük azok jelvényeit szerepeltette a címerpajzson, a pecséten, a zászlón. Kecskemét esetében természetesen nem Szent Miklós püspöki jelvényei, a mitra, a pástorbot és az evangélium állandósultak, hanem a város elnevezésére utaló kecskefő. Településünk címere ekkor vált igazi beszélőcímmerré.

A kecskeábrázolás teljes alakossá válik (1585)

A saját írásbeliséget folytató kecskeméti céhek pecsétértéketi emlékeit is figyelembe kell vennünk a város címerfejlődésének vizsgálatakor. Ennek során több, címerünkkel kapcsolatos újítást tapasztalhatunk. A szabó céh 1585-ben készített pecsétnyomóján jelent meg legkorábban az egész alakos kecske.

A kecske felágaskodik (1591)

A felágaskodó kecske szimbólumát elsőként a kecskeméti szűcsök metszték ezüst pecsétnyomójukra 1591-ben. Itt a kaszapadon állva ágaskodik fel a kecske mellső lábai között a húslást végző kaszapengével.

A kecskeméti céhek többségét a Maros – Temes vidékéről származó, a török elől menekülő mesterek alapították. A céheknek a helyhez, városunkhoz, Kecskeméthez való tartozásának fokozottabb hangsúlyozását jelzi az egész alakos, felágaskodó kecske megjelenése a céhpecséteken.

A felágaskodott kecske 1613-tól vált a város hivatalos jelképévé. A korábbi, 1554-es városi pecsétnyomó feltehetően az 1593-ban kitört, nagy török elleni háború (tizenöt éves háború) viszontagságai között elveszett. A harcok befejeztével majd egy évtized kellett még, hogy a város gazdaságilag talpra álljon, hivatalait kiépítse és megerősítse. Az újra fontossá váló írásbeliség jele az 1613-ban elkészített új városi pecsét, amelyet feltehetően a háborút – az öreg mesterek közül – egyedül túlélő Ötvös Péter készített a szűcs céh pecsétjének alapján, a már egész alakos, ágaskodó kecskét megjelenítve.

A Kecskemétre köszöntő békésebb évtizedek a város gazdasági megerősödéséhez, önkormányzatának kiteljesedéséhez vezettek. A gyarapodás nyomán a reprezentációs igények is fokozatosan előtérbe kerültek. Az 1646-ban metszett új, nagyméretű, díszes, pecsét már ennek a gazdagodó civis polgári rétegnek önértékes városi öntudatát tükrözte.

A reprezentációs célok szolgálatát mutatja, hogy ez a pecsét használatban maradt közel két évszázadon keresztül a XIX. század első harmadáig, és csak a város számára különösen fontos okiratokon jelent meg.

Ágaskodó kecske a címerpajzsban (1666)

Kecskemét 1666-ban új pecsétnyomót vésztett köznapi használatra. (Az 1613-as tiparium az előző évben kallódhatott el, mert az általa utoljára hitelesített okirat 1665-ben keletkezett.) Ennek a pecsétnek a megjelenése újabb fontos állomás címerünk fejlődésében. Ekkor foglalták először szabályos címerpajzsba városunk kecske szimbólumát. A pecséten látható stilizált, csücskös talpú tárcsapajzs előképe a ma is használatos hatszegletű címerpajzsnak.

Ily módon kialakult – bár heraldikailag még nem teljes – városcímerünk. A címet fedő korona vagy sisak hiányát három keresztrel pótolták. (Lehet dekorációs elem, jelképezheti a Szentháromságot, de lehet egy fohász rövidítése is „+Isten, +nagyobb, +dicsőségére” jelentéssel.) A pajzsban ábrázolt növényi ágak feltehetően esztétikai szerepe lehet a kompozícióban. A korabeli magyar heraldikai felfogást mindig zavarták a lebegő címeralakos megoldások. A pecsét metszője a magányosan lebegő kecske aszimmetriáját a növényi ággal egyensúlyozta ki. Ezt a pecsétet városunk hatvan éven át használta, nincs adatunk arról, hogy 1726 után hitelesítettek volna vele iratot.

Korona az ágaskodó kecske felett (1726)

A török kiverését követően a földesúri befolyás erősödése miatt Kecskemét fokozatosan elveszítette gazdasági, igazgatási és bírósági önállóságát. Ezzel párhuzamosan nőtt a városba költözködő nemesek száma is. A XVIII. század második évtizedétől komolyabb városi hivatalt már csak nemesi rangban lévők tölthettek be Kecskeméten. Értékrendjük, életmódjuk, ezen belül családi címerhasználatuk alakította a városi polgárság ízlését. Az írásbeliségben előretört a latin nyelv. Megjelent a polgári rétegnél is a pecséthasználat. Nem csodálkozhatunk tehát azon, hogy a nemesi heraldika hatása érvényesült 1726-ban a város új, címeres pecsétjének elkészítésekor.

Legfontosabb újtásként a címeralak már nem lebeg a pecsétmezőben, hanem valamilyen talapzaton áll. Továbbá, hogy a címerpajzs fölött megjelent egy nyitott heraldikai korona, valamint a pajzs két oldalán a címertakaró (sisaktakaró). Ez utóbbi a heraldika szabálya szerint nem kapcsolódhatna a koronához, de a magyar heraldika XVIII. századi, hanyatló korszakában a mezővárosi címereknél ez elég gyakran előfordult. (Mindez a nemesi címerek hibás utánzásából eredt.) A pecsét rövid ideig, alig két évtizedig volt használatban.

A kecske már egy dombon ágaskodik (1745)

Kecskemét a század közepén ismét új címeres pecsétnyomót készíttetett. Az új tipariumra nem vészték fel a használatbavétel

idejét. Az általa hitelesített legkorábbi irat 1746 januárjából származik, így a készítés időpontját mi 1745-re datáljuk.

Itt a pálmáágakkal keretezett címerpajzsban az ágaskodó kecske – a magyar heraldikai ízlésnek megfelelően – már egy halmon vagy dombon áll. A város nevét hordozó szalag azonban teljesen hibás módon került elhelyezésre a pajzs fölé. Ugyanis az teljesen eltakarja azt a fedett koronát, amelyet már akár a magyar Szent Korona előképeként is tekinthetnénk. Ez a pecsét elsősorban 1746 és 1786 között volt használatban. 1787-től új, címeres pecsét tűnt fel a kecskeméti dokumentumokon. A korábbi pecsétet a nótárius használta tovább, az újat pedig a főbíró.

A hármas halom a címerbe, a Szent Korona a címer fölé kerül (1787)

A XVIII. század végi Kecskemétet komoly gazdasági és társadalmi feszültségek terhelték, így a kun puszták elvesztése, Pest vármegye fokozódó beavatkozása, a nemes-polgár ellentét. A város vezetése a konfliktusok megoldását a szabad királyi városi státusz elérésében látta. Ennek a nagy célnak rendelték alá a város jelképét. A címet tudatosan alakították át, bővítették, hogy szinte programszerűen hirdesse mind a nemesi vármegyének, mind az ország rendjeinek Kecskemét ősi voltát, igényét a kiváltságos jogállásra. Fokozódott az érdeklődés a városi múlt iránt: megkezdődött a levéltár rendezése, a kiváltságokat biztosító oklevelek felkutatása, összegyűjtése, Kecskemét történelmének feltárása. 1784-től megkezdődött az önmegváltás (redemptio) nagy küzdelme. A város saját erejéből megkezdte a földesúri terhek pénzbeli megváltását. Az 1787-ben elkészített új pecsét már vizuálisan is reprezentálta Kecskemétnek a szabad királyi városi rang megszerzésére irányuló törekvését.

Ezen a címeren jelent meg egyértelműen azonosítható módon a magyar Szent Korona stilizált képe, amely Kecskemét egykori koronabirtok jellegét volt hivatva hangsúlyozni. (Városunk 1435 előtt királyi, illetve királynői birtok volt. A Szent Korona kecskeméti tiszteletére utal, hogy 1790-ben, amikor a korona Bécsből Budára érkezett, városunk is díszbandériumot küldött tiszteletére.) A dombocska pedig, amelyen a kecske ágaskodott, itt már jól láthatóan – a magyar országcímer nyomán – hármas halommá változott. A pecsét közel két évtizeden keresztül volt használatban. 1816 októberében a kecskeméti főbíró egri látogatásakor vesztett el. Rögtön nem készíttetek újat – hátha előkerül a korábbi – , hanem az 1745-ös pecsétet használták tovább.

1817-re nyilvánvalóvá vált, hogy az elkallódott régi pecsét helyett újat kell készíttetni. Erre 1818-ban került sor. A címerkompozíció lényegi elemei alig változtak. Csupán az ovális pajzs vált háromszegletűvé és a Szent Korona kapott finomabb rajzolatot. A város nevére utaló felirat: KECSKEMÉT jól tükrözi változó, átmeneti jogi helyzetét, hiszen a földesúri terhek alóli önmegváltás még nem fejeződött be. A mezővárosi elnevezést már nem akarta, a szabad királyi városi címet pedig még nem használhatta Kecskemét. Majd csak 1836-ban sikerült az utolsó részletet is kifizetnie a városnak. A megváltással önálló igazgatású települé-

léssé vált, és ettől kezdve a „szabados”, illetve a „szabadalmas” városi címet használta Kecskemét.

A ma is használatos címer első megjelenése (1848)

A súlyos anyagi áldozatokkal meghozott önmegváltással Kecskemét nem érte el célját. A különböző kormányzervekhez benyújtott folyamodványai csak 1848 februárjára hoztak némi eredményt. A királyi városi cím megszerzésére irányuló további eljárást azonban a forradalom kitörése megszakította és az áprilisi törvények feleslegessé tették.

A kecskeméti magisztrátus sietett, hogy a forradalmi időkhöz igazodó új címere pecséttel állítson emléket a nagy időknek. Az országos események hatásán túl praktikus okok is ösztönözték ezt a lépést. Kiépült a város irányításában az a differenciált hivatali rendszer, amely a megbízható adminisztráció alapját képezte. Ezek nem lehettek meg saját pecséthasználat nélkül. Kecskemét így 1848-ban öt városi címeres pecsétet rendelt meg különféle hivatalai számára a pesti „Farkas, Kő és Czímer vágó” Váci utcai műhelyéből.

Az 1848. évi városi címer szerkezetét mindmáig őrzi Kecskemét jelképe. Ezt a címert újították meg 1920-ban a proletárdiktatúrát követően és 1991-ben is a rendszerváltás idején.

Kozicz János

A NACIONALISTA KECSKE ÉS A HÍRÖS VÁROS ÖT HEGYE

Miért nem került vörös csillag és konzervdoboz Kecskemét szocialista címerébe?

1990-ben, nem sokkal a Kecskeméti Lapok újraindulása után a hetilap hasábjain az újság egyik gyakornoka (ma főszerkesztője), még főiskolai hallgatóként vetette fel először, hogy ideje lenne visszaállítani Kecskemét történelmi városcímérét. 1972-ben ugyanis a szocialista apparátus igényeinek megfelelően a magyar városok történelmi jelképeit egytől egyig úgy alakították át, hogy azok immár ne a feudális múlt, hanem a kommunizmus útján járó Magyarország településeinek ideológiai elkötelezettségét fejezzék ki. A városok címereit ennek megfelelően elárasztották a vörös csillagok, búzakalászek, fogaskerekek, az iparra és a mezőgazdaságra, s általában a dolgozó népre utaló motívumok.

Kecskemét szocialista címere mégis „megúsztá” ezt a nagyarányú szocialista átalakítást. Hogy miért? Erre a fent említett újságíró gyakornok, Bán János cikke ad választ a Kecskeméti Lapok 1990. augusztus 3-i cikkében.

A Szent Korona visszakerül Kecskemét címerébe

Kozicz János alapos könyve, a „Kecskemét címerei és zászlói” részletesen beszámol a város címerének mindeddig utolsó változásáról.

1990-ben a Kecskeméti Lapok a város történelmi címerének visszaállítását pendítette meg. Bán János vitaindító írása nyomán (*Megkérdeztük: Kerüljön vissza a Szent Korona és a hármashalom Kecskemét*

címerébe? – *Kecskeméti Lapok* 1990. június 8.) újabb és újabb cikkek születtek a szerző tollából, sürgetve a város régi jelképének történelmi jogaiba való visszaállítását. Nagy vita nem alakult ki. 1991 januárjában Hideg Antal alpolgármester vezetésével kezdődtek meg az első szabadon választott városi önkormányzat kebelén belül az előkészítő munkálatok az új (régí) címer

megalkotásáról. Helytörténeti kutatók véleménye alapján a kulturális bizottság a város jelképéül Kecskemét 1848-es címertípusát javasolta elfogadásra a közgyűlésnek. Ezzel visszakerült a címerbe a hármashalom, illetve újra megjelent a pajzs felett a Szent Korona. A címer első változatát Goór Imre festőművész készítette el.

Kecskemét Megyei Jogú Város Közgyűlése 1991. augusztus 26-án alkotta meg 24/1991. számú helyi rendeletét a város címeréről és zászlajáról és a címer használatáról. A közgyűlési határozat alapján Balanyi Károly grafikusművész 1992-ben készítette el a címer végleges formáját.

HOGYAN KERÜLT ÖT HALOM A VÁROS CÍMERÉBE?

Nacionalista kecskénk a Tátra–Mátra–Fátra csúcsaira akart hágni

Kerüljön vissza a Szent Korona és a hármaskörű Kecskemét címerébe? Nemrégiben ezzel a kérdéssel fordultunk olvasóinkhoz. A cikkben részletesen olvashattak a címer történetéről, illetve arról, hogy 1945 után a kommunista hatalomátvétel volt az az ok, ami átalakította a város ősi jelképét. De vajon miért szűrt szemet a régi címer az új rendszernek? Hogyan és milyen alkudozások árán mentették a menthetőt a város akkori vezetői? Erről kérdeztem akkor a most nem régiben elhunyt dr. Mező Mihályt, aki akkoriban általános elnökhelyettesi pozíciót töltött be a városi tanácsnál. Mező úr így számolt be az akkori eseményekről:

– A negyvenes évek végén került sor az első változtatásra. Kecskemét címeréről akkor hullott le a Szent Korona csakúgy, mint az országerőrl. Ez ellen akkor nem tiltakozhatott senki. A hetvenes évek elején folytatódott a jelképek likvidálása. Biszku Bélák – a régi szektás szemlélet jegyében – mindent el akartak törölni, ami a régi Magyarország történelmével, a magyar hagyományokkal összefüggő volt. 1974-ben alkalmasnak látták az időt arra, hogy a városok címereinek, zászlainak sorsába beavatkozzanak. A megoldás szerintük egyszerű volt: minisztertanácsi rendelettel elrendelték az összes város címerének felülvizsgálatát, a munkát a Képzőművészeti Lektorátusra bízta. A Kecskeméti Lapok cikke is említette, hogy ekkor árasztották el városaink címerpajzsait a vörös csillagok, fogaskerek, sarlók és búzakalászek.

Fel kellett küldeni Kecskemét címerét is „felülvizsgálatra” a fővárosba. A lektorátus aztán értesített bennünket, hogy a hármaskörű halom a kecske patái alatt irredenta, sovinszta jelképnek minősült. Biztosan a Tátra–Mátra–Fátra csúcsaira akar hágni a mi nacionalista kecskénk! Nagyon komolyan vették, mindenképpen ki kellett irtani a címerből. A lektorátus azt ajánlotta, hogy modernebb változatot készíttessen a város. Nohát, ez énnekem sehogyan sem tetszett. Mindenképpen meg szerettem volna védeni a város ősi jelképét.

– Ilyen lehetett volna a szocialista címer?

– Felmentem Budapestre a lektorátus vezetőjéhez, aki ugyan mély megértéssel fogadott, de nem engedett a hármaskörű eltüntetéséből. Közölte, hogy máris kiadták a munkát egy grafikusnak: rajzolja ő meg Kecskemét címerét.

– A grafikus, gondolom, nem is járt soha Kecskeméten?

– Persze, hogy nem. Arra nagyon vigyáztak, nehogy valami köze legyen a városhoz. Megvoltak a maga elképzelései: a város iparát, mezőgazdaságát kifejező jelképrendszert szándékozott kialakítani.

– Talán egy konzervdoboz lett volna a címerünk?

– Majdhogynem. Gondolom lett volna benne barack, fogaskerék, szőlőfürt, franciakulcs. Én erre közöltem, hogy mi ragaszkodunk az eredeti címerünkhöz, de azt is megérttem, hogy a hármaskörű végképp nem maradhat.

– Jött tehát a kompromisszum!

– Így van. A grafikusnak keresnie kell, hát mondtam, ne erőltesse meg magát ezzel a címerrel. Kifizeti a város a pénzt, csak ne bántsa a címet. Felmerült, hogy rendben, maradjon a kecske, de simítsuk el ezt a fránya hármaskörűt. Úgyis az Alföldön áll a szerencsétlen állat.

Ilyen is lehetett volna Kecskemét szocialista kori címere...

Erre azt mondtam, ha már mindenáron meg kell szüntetni a hármaskörűt, csináljunk belőle ötös halmot két kis ívecske berajzolásával. Az alku létre is jött; a grafikus megrajzolta, a lektorátus tudomásul vette, a város pedig elfogadta. Amikor a városi tanács elé került az ügy, elmagyaráztam, ha valaki mégis belekötne a halmokba, hát azt mondjuk, hogy azért van öt, mert a városnak is öt szőlőhegye van: Máriahegy, Vacsihegy, Budaihegy, Szolnokihegy, Kőrösihegy. A tanács ezt megnyugvással, jó kedélyállapotban fogadta el. Így történt, hogy Kecskemét egyike lett annak a néhány városnak, mely többé-kevésbé eredeti formájában őrizte meg címerét.

– Mi a véleménye arról, hogy most nyerve vissza eredeti formáját a címer?

– Véleményem szerint ezt a döntést mindenképpen meg kellene hozni. Egyértelmű, hogy a változtatásokat annak idején rákényszerítették a városra. Most, hogy már nincs kényszerítő erő, kötelességünk az eredetit visszaállítani. Hogy a korona rajta legyen-e a címeren vagy sem, az más kérdés. Én úgy gondolom, hogy csak a díszesebb változatokat kellene így ábrázolni.

És még valamit: Kevésbé frekvenciált kérdés a város zászlaja, pedig az is sokat változott – sokat változtattak rajta – az idők folyamán. Kecskemét régi zászlaja piros-fehér-kék volt. Nem tudom, hogy miért, ennek utána kellene nézni. A lényeg az, hogy 1948-ban, amikor súlyos konfliktusaink voltak Jugoszláviával (melynek trikolorja szintén piros-fehér-kék), azt az utasítást kaptuk, hogy azonnal változtassa meg a város. Kihagytuk a kéket, így azontúl piros-fehér lett. 1974-ben jött az utasítás: a városi zászlók csak egyszínűek lehetnek. Mi inkább a fehéret választottuk, középen a címerrel. Most talán időszerű lenne a város címerének visszaállítása mellett a zászló kérdésével is foglalkozni.

Bán János

Kecskeméti Lapok,
1990. augusztus 3.

A MÚLT NYOMÁBAN A MER

Alig egy hétig volt látható az Országházban az a kiállítás, mely a 2000 után végzett nagyberuházásokhoz kapcsolódó feltárásokon előkerült kiemelkedő leletanyagot kívánta a nagyközönség és az ország vezetésének bemutatni. Ezt követően 2012 őszén indult útjára vándorkiállításaként, melynek negyedik helyszíne 2013 tavaszán Kecskeméten volt. Az országos anyaghoz úgy gondoltuk, méltán illik a Magyarország egyik legnagyobb beruházását megelőző régészeti munkálatok során előkerült értékes leletanyag bemutatása, melyet közel fél évig tudott megtekinteni a kecskeméti nagyközönség.

A következő oldalakon a kiállítás során a feltárásokról írt rövid összefoglalókat mutatjuk be, melyek a közeljövőben várható újabb régészeti munkálatok elindulása előtt egy remek ismertetőt adnak az eddigi eredményekről.

A régészeti munkálatokról

Magyarország egyik legnagyobb területű, nem nyomvonalas beruházása a kecskeméti Mercedes-Benz gyár építéséhez kapcsolódott, melynek 450 hektáros területén a terepi régészeti munkálatokat megelőző terepbejárások során 19 lelőhelyet lokalizáltak.

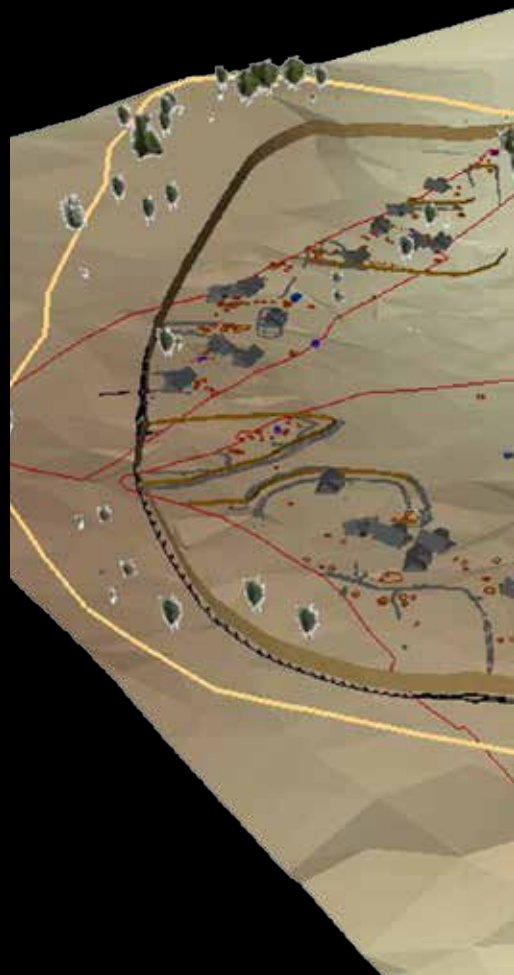
A gyártelek két részre oszlik: az északi, I. építési ütem területén létesült a mai gyárkomplexum, míg a hasonló nagyságú déli terület a későbbi ipari fejlesztések rendelkezésére áll. A terepi munkálatok 2008. november 4-én próbafeltárásokkal

kezdődtek meg. Pár héten belül a Kulturális Örökségvédelmi Szakszolgálat (Budavári Ingatlanfejlesztő és Üzemeltető Nonprofit Kft.) koordinálása alatt, a Kecskeméti Katona József Múzeum (korábban Bács-Kiskun Megyei Önkormányzat Múzeumi Szervezete) és az MTA Régészeti Intézetének bevonásával, 9 ásatási csapattal indultak a megelőző feltárások munkálatai feszes ütemben.

A 2008 novemberétől 2009. december közepéig tartó időszakban a gyárterületen található lelőhelyeknek a részleges, illetve a belső vasúti nyomvonalnak a teljes felületű feltárása történt meg.

2011 márciusában a kapcsolódó vasúti vágány nyomvonalának megelőző feltárását a Kecskeméti Katona József Múzeum munkatársai végezték el.

A terület déli részén található lelőhelyek többségén nem lett teljes felületű feltárás elvégezve, a közeljövőben ezeknek a munkálatoknak további folytatása várható, melynek során remélhetőleg újabb kiemelkedő eredmények fogják gazdagítani Kecskemét város múltját és történetét.

CEDES-GYÁR TERÜLETÉN

A feltárt terület rekonstrukciója

Szarmata halmok nyomában

A vasúti kiágazás nyomvonalán, magasabban kiemelkedő dombháton egy szarmata halmos temető részlete került elő. Összesen 10, döntően DK-ÉNy-i tájolású temetkezést tártunk fel, melyek közül 9 korabeli rablásnak esett áldozatul, de így is számos ezüst ékszer és egyéb jó minőségű leletanyag jelezte kiemelkedő gazdagságát. A sírok közül hatot jelentős méretű körárok vett körül.

A dombtetőn feltárt nagyméretű, többszörösen rablott nemzetségtől sírjában kardjának darabjai, lábbeli veretei, római üvegpothara mellett a sírépítmény famaradványai is részben megmaradtak. Az egyik gazdag női sírban közel 1000 gyöngyöt lehetett megfigyelni eredeti állapotában az alsóruha díszeként. Az előkerült leletanyag alapján a temetőt a Kr. u. 3. század első felére keltezhetjük.

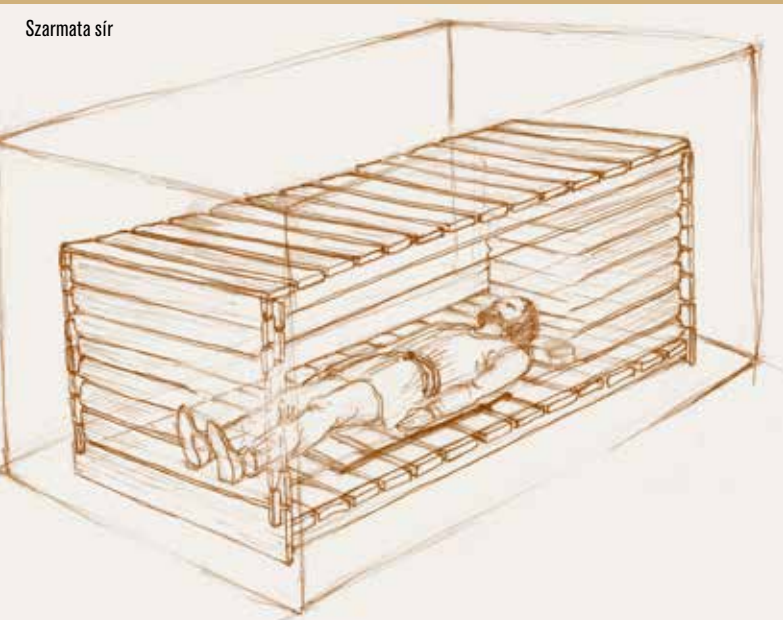
A következő dombon egy újabb, 18 síros szarmata temetőrészlet került elő, de a szomszédos lelőhelytől mintegy 120 méter távolság választotta el, így kijelenthető, hogy nem egy közösség használhatta a két dombot temetkezési helyül. A sírgödrök mérete nagyjából feleakkora volt, mint a másik temetőben.

A temetőrészlet legkiemelkedőbb lelete az egyik rablott váz lába mellől került elő, mely nagy valószínűség szerint a Kárpát-medence területén az elsőként

Szarmata sírrekonstrukció

Szarmata sír

Szarmata temetőrészlet
madártávlatból

A grafikákat Vida Ágnes,
a KKMJ grafikus készítette

előkerült és megfigyelt szarmata kori tegez. A temetkezéseket szintén a 3. század első felére keltezhetjük.

A szarmaták hitük szerint a tüzet és a Napot tisztelték Istenként. Sírjaikban elhunytait fejfelé délnak fektették, míg a sírokat, halmokat kerítő árkaiknál a D-i oldalon hagytak egy bejáratot, hogy a delelő Napnál a lélek a koponyán keresztül a túlvilágra távozhasson.

A szarmaták Kárpát-medencei élete

Az iráni nyelvű szarmaták jazyg törzse a Kr. u. 20-as évek környékén költözött a Nagy Magyar Alföld területére keleti hazájából. A következő századokban még több törzsük (roxolánok, alánok stb.) is követte őket, majd a népvándorlás korai viharában a 6. századra eltűntek a történelem színpadáról. Az antik forrásokban megmaradt szegényes adatok alapján tudjuk, hogy a szarmaták külseje és fegyverzete a parthusokkal mutatott rokonságot: bő ruhát, hosszú haját viseltek. Küllemükben alapvetően szőkék voltak, testüket tetoválták.

Életüket a Kárpát-medencében a szomszédos Római Birodalommal való intenzív, hol békés, hol pedig harcias kapcsolat jellemezte. A fennmaradt ábrázolásokról tudjuk, hogy komoly nehézsúlyosságuk volt, melynek nyomai a középkori lovagi kultúráig követhetők.

Az utóbbi évek kutatásai alapján úgy tűnik, hogy a szomszédos provinciák felé nagy mennyiségű gabonát és szarvasmarhát szállítottak. Ennek eredményeképpen egyes közösségeik magas szinten specializálódtak a gabonatermesztésre. Ennek ellensúlyozásaként a római termékek széles skáláját figyelhetjük meg a szarmatáknál. A feltárt sírokban római készítésű edények (terra sigillata csésze, festett tálak) üveg-, korall- és borostyángyöngyök, ékszerek, üveg pohár és néhány római ezüst dénár bizonyítja az intenzív kereskedelmet. Településeiken a nagyobb méretű amphorák a római borok behozatalát jelzik.

Élet a szarmata településeken

A területen feltárt szarmata települések egységes képet mutatnak. A pár nagycsalád által lakott, tanyabokorszerű településeik alapvetően mezőgazdasági jellegűek voltak, melyeken a növénytermesztés dominanciája figyelhető meg. A településeken belül egy-egy valószínűleg felszíni épület alkotta központi részt félig földbe mélyített műhelyek, kemencék és füstölők vesznek körül. Jellemzőek a nagyméretű, méhkas alakú vermeik. Magas számuk a gabonatermesztés kiemelkedő jelentőségére utal. Termesztett növényeik közül a köles és a búza volt a legfontosabb.

A szarmaták fazekassága a keletről behozott elemek mellett főként az Alföldön átvett kelta tradíciókra épült, melyre később erőteljesen hatott a szomszédos Római Birodalom forma- és díszítővilága. Alapvetően két edénykészítési technológiát figyelhetünk meg náluk. A konyhai, főzésre használt edényeik (fazekak, fedők stb.) durva anyagúak és ősi, ún. hurkatechnikával, korong nélkül készültek, míg asztali és tároló edényeiket (tálak, hombárok, korsók stb.) gyorskorongon készítették.

Kerámiájukat magas színvonalon, főként redukált égetéssel állították elő, melynek jellegzetes szürke színüket köszönhetik. A kerámiáik felületét még az égetés előtt kavicsal vagy bórrel szinte mindig gondosan elsimították, felületkezelték.

A korai magyar temető

A vasúti kiágazás feltárása során egy korai magyar, 10–11. század fordulójára keltezhető köznépi jellegű temető 21 db ÉK–DNy tájolású sírja került elő.

A temetkezések három, többé-kevésbé egyenletes sorba rendeződtek két korábbi szarmata halom közötti területen. Ez alapján szinte biztos, hogy ebben az időben még erősen kiemelkedtek a közel fél évezredes sírépítmények, és az ide temetkező magyarság tiszteletben tartva azokat, a már bevált szakrális helyet vette igénybe az elhunytak méltó eltemetésére. A sírokból főként kisgyermek és fiatal lányok nyugodtak, alig fél tucat férfi temetkezése került elő a temetőrészletből. Általános volt az edénymelléklet, mely csaknem minden esetben a felsőtest jobb oldalán került elő. Szinte minden sírból kerültek elő különböző viseleti elemek, öntött és sodrott nyakperek, hajkarikák, karperek és gyűrűk.

Archaikus szokásként, négy temetkezésnél, a sír oldalába vájt padmalyt is meg lehetett figyelni.

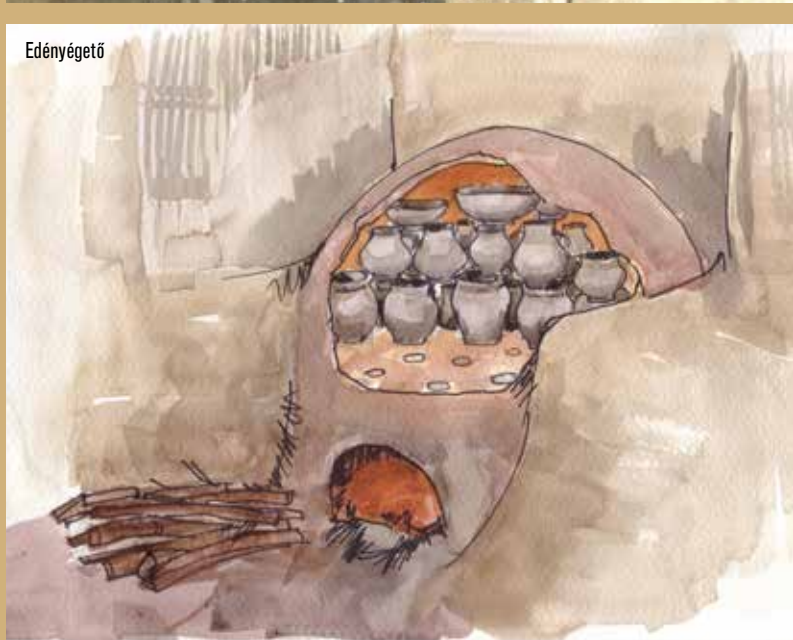
Az ilyen típusú temetőben a magyar fejedelemség közrendű alattvalói nyugodtak. Zömmel magyarok lehettek, de helyet kaphattak bennük a környéken továbbélő avar töredékek is. Valószínűleg esetünkben is így lehetett, de egyértelmű bizonyítéka nem maradt. Mindenesetre szembeötlő volt, hogy a gyár területén végzett feltárások során az avar és a magyar települések soha nem rétegezték felül egymást, mindig elkülönültek a korábban felhagyott falutól. Ennek alapján valószínű, hogy az itt megtelepedő magyarság jól tudta, hogy hol helyezkedtek el az avarok falvai, talán még láthatták is azokat...

Wilhelm Gábor

Szarmata férfi sír
részlete

Edényégető

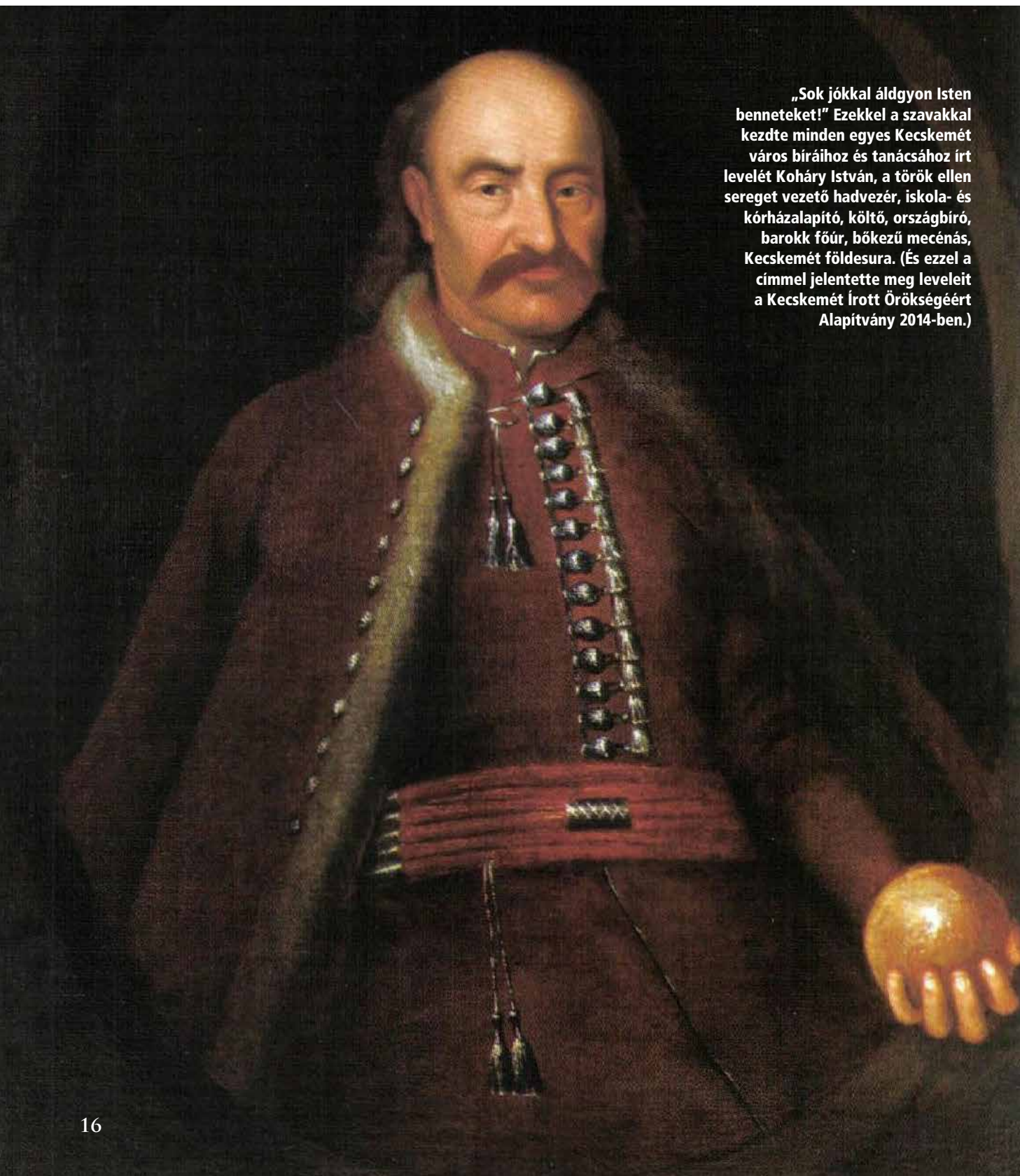

Füstölő műhely

KOHÁRY ISTVÁN

KECSKEMÉT FÖLDESURA

„Sok jókkal áldgyon Isten benneteket!” Ezekkel a szavakkal kezdte minden egyes Kecskemét város bíráihoz és tanácsához írt levelét Koháry István, a török ellen sereget vezető hadvezér, iskola- és kórházalapító, költő, országbíró, barokk főúr, bőkezű mecénás, Kecskemét földesura. (És ezzel a címmel jelentette meg leveleit a Kecskemét Írott Örökségéért Alapítvány 2014-ben.)

Csábrági és szitnyai Koháry István 1649. március 11-én született Hont megyében, Csábrág várában. Apja, báró Koháry István Hont megye főispánja és Fülek várának főkapitánya volt, híres törökverő, anyja báró Balassa Judit. Koháry Istvánnak négy fiútestvére (Imre, Farkas, János, Gábor) és egy leánytestvére (Judit, később gr. Barkóczy György felesége) élte meg a felnőttkort. A család mélyen vallásos volt, az ifjú Koháry István ennek megfelelően a jezsuiták nagyszombati kollégiumában tanult, ugyanakkor a katonai élet iránt is nagy fogékonyságot tanúsított. Nagyszombatban, 15 évesen érte apja halálhíre, aki Léva várának ostrománál, 1664. július 25-én esett el. I. Lipót az ifjú Koháry Istvánra ruházta Fülek várának megüresedett kapitányi tisztét. Korára való tekintettel Koháry még nem vehette át a hivatalát – tisztségében Unger Márton helyettesítette –, maga pedig folytatta tanulmányait a bécsi egyetemen. Bölcsészetet tanult és nagy gondot fordított a hittudomány elsajátítására. 1667-ben tért haza Bécsből, és lett ténylegesen Fülek várának főkapitánya.

Koháry István, aki anyja, Balassa Judit révén lett Kecskemét egy részének birtokosa, 1667-ben foglalta el kecskeméti örökségét. Az ifjú Koháry erélyes kézzel fogott hozzá birtokai igazgatásához, ahogy észak-magyarországi birtokán, úgy Kecskeméten is. Legelőször mindenki számára világossá tette, hogy ő a város földesura, s mint ilyen, védelme alá tartozik Kecskemét. 1677. július 20-án kelt levelében így írt: „... Ez levelem mutató Kecskemét várassa lakosi gyakran mind egytől s mind mástól sokrendbeli dolgokban rendetlenül mód nélkül és törvénytelenül háborgattatván... Kecskemét várássát ezért és lakosit, mint jurisdiction [jogszolgáltatásom=hatalmam]

alatt levőket protectionban vagyis oltalmamban vettem.”

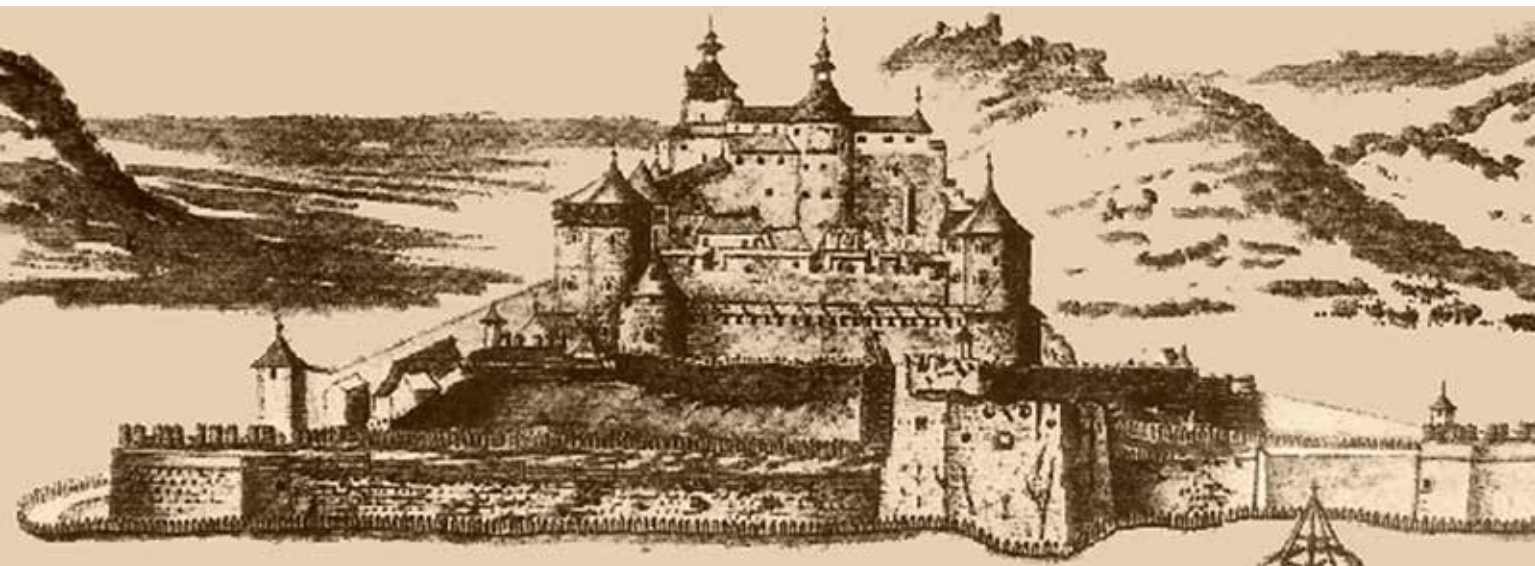
Határozott intézkedéseket tett a város belső életére vonatkozóan. Koháry István az egész város érdekét tekintette, amikor rendelkezéseit meghozta, amiket így indokolt: „... villongás és veszekedés... ne támadgyon, hanem közöttük [ti. a lakosok között] mind az elsőtől fogva az utolsóig az egység, szeretet és békesség... fen legyenek és maradjanak. Egyebiránt is az közönséges jó és közgazság mindenkor fellyeb becsültetik az privatumokkal, vigyázni akarván azért itt is Kecskeméth várássának közönséges javára s kényelmére. Földesúri rendeletében a lakosság kötelességévé tette a város bírának és tanácsának való engedelmességét.

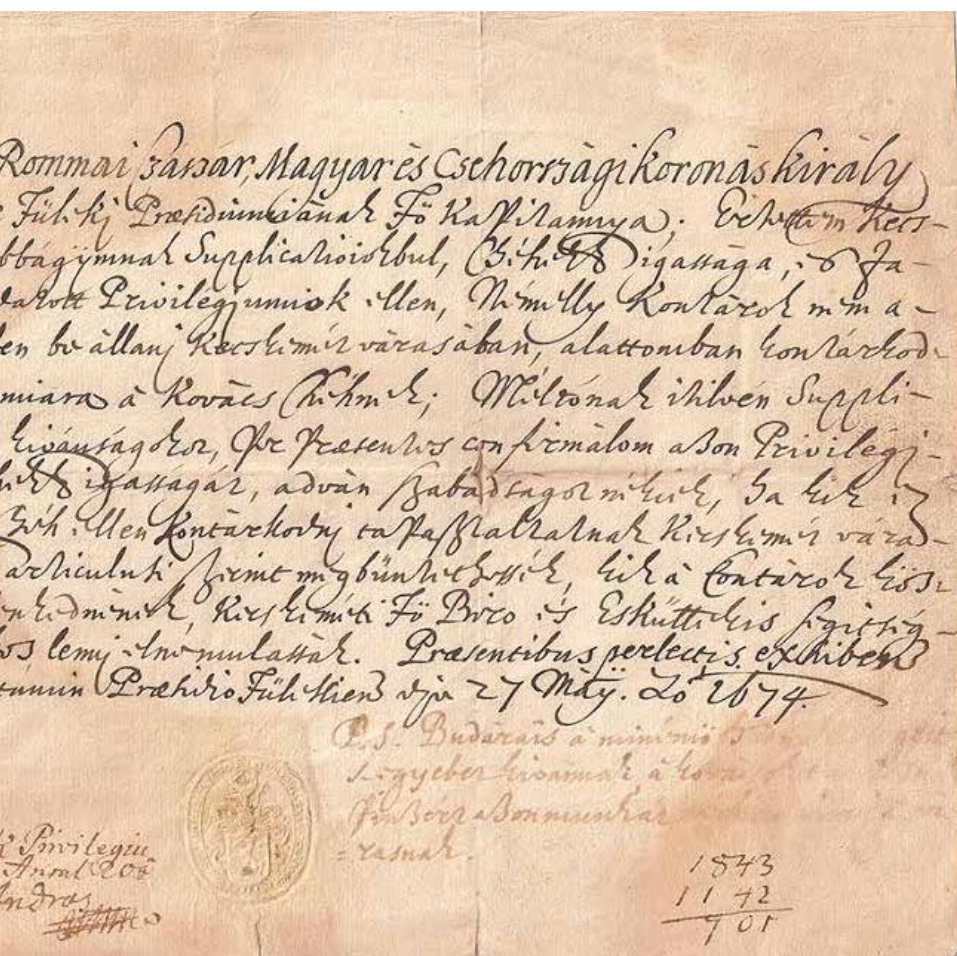
A Koháryak fennhatósága ideje alatt végig megmaradt az a szokás, hogy a városi tanács jogkörébe tartozott a mezei kertek bérbeadása, a földek határainak „megigazítása”, s általában az ingatlanforgalom felügyelete. Természetesen a földesúr elvi engedélyével, aki azonban soha nem avatkozott ilyen ügyekbe, csak az elveket szabta meg. A földhasználat és földbérlet dolgába csak abban az esetben avatkozott be Koháry, ha szegény, földbirtok nélküli lakosról volt szó, ekkor fölszólította a város előjáróságát, hogy a földbirtok nélküli lakosoknak „város adománya” kertet osztasson ki. Az a városlakó volt ugyanis adózóképes, aki földet művelt, állatot nevelt, gazdálkodott.

Kecskemét sem püspöki tizedet, sem földesurainak kilencedet nem fizetett, sőt a töröknek sem adott tizedet soha természetben, hanem helyette földesurainak cenzust, a püspöknek haszonbért, a töröknek summa-adót. Az úri adó (cenzus) mértékéről országos törvény

nem rendelkezett. A cenzus mértéke kezdetben az volt, amit a város valamikor – mint koronabirtok – a király, illetve a királyné részére teljesíteni tartozott. A régi okmányok azonban a vidék viszonyosságai között elvesztek. Kecskemét ezért külön-külön állapodott meg földesuraival a cenzus mértékéről birtokarányuknak megfelelően. (A cenzus összes mértékét vetette ki azután a város előjárósága az egyes lakosokra.) Némely földesurak saját jövedelmük gyarapítása érdekében időnként igyekeztek felemelni a földesúri járandóságukat. Kecskemét város Koháry Istvánnak saját tulajdona után 1032 forint 55 krajcár cenzust fizetett a 18. század elejétől. (Ezt az összeget Koháry – a „jó földesúr”, ahogy a kecskemétiak nevezték – később sem emelte fel.) A cenzust két részletben fizette évente Kecskemét, az első részt Szent György-napkor, a másodikat Szent Mihály-napkor. Szívesen látta azonban Koháry azokat az ajándékokat, amelyeket különböző alkalmakra a kecskemétiak küldötteik által vittek neki Fülekre vagy Csábrágba.

Annak felismerésén, hogy a földesúr – legyen az bárki – járandóságát ki kell fizetni, állt vagy bukott a város boldogulása. A helyzet elismerése sajátos érdekösszeget teremtett a földesúr és Kecskemét előjárósága között. A levéltárban őrzött iratok alapján úgy tűnik, ez igen szerencsésen alakult a Koháryak alatt. Köszönhető volt ez elsődlegesen Koháry Istvánnak, aki az egymás közötti jó viszony alapjait megteremtette. Ha összevetjük a földesúri és városi rendeleteket, láthatóvá válnak az összecsengő érdekek, amelyek a tanács részéről elsősorban a földesúrhoz való alkalmazkodásban realizálódtak. A város belső rendeletalkotási, bíróválasztási joga megmaradt, bár

Előbb Csábrág várában testiekben kicsit megerősödött, majd tevékenyen részt vett a törököknek Magyarországról való kiűzésében. Koháry Istvánt I. Lipót a Dunán inneni részek és bányavárosok altábornokává nevezte ki. Koháry jelentős szerepet játszott 1686-ban Buda, majd 1687-ben Eger visszafoglalásában. Utóbbi ostrománál jobb kezét török golyó találta el és annyira szétrombolta, hogy örökre megbénult. Leveleit ettől kezdve már nem saját kezűleg írta alá.

A törökök kiűzéseért, Magyarország visszafoglalásáért folytatott harcok során is állandó levelezésben állt Kecskemét bíráival és tanácsával. A levéltárban őrzött több mint száz levél külső részén a címzés mindig így szólt: „Adassék ez levelem Kecskemét Várasza Biráinak és Tanácsának közönségesen Kecskeméten.” Soha nem egy személynek, mindig a közösségnek írt. A visszafoglaló harcok során elvárta Kecskemét előljáróitól, hogy a hírekről állandóan tájékoztassák őt.

A felszabadító háborút követően Koháry igyekezett Kecskemétet közvetlen hatósága

alá helyezni. Egyrészt megszerezte a város feletti pallosjogot. 1693. március 13-án Pest-Pilis-Solt vármegye nemesi közgyűlésén kihírdették, hogy Kecskemét, amely addig gyakorolta, ezentúl eltiltatik a főbenjáró ügyek feletti bíraskodástól. Országos rendelkezések írták elő, hogy nem lehetett pallosjogot adni olyan közösségnek, amelynek földesura volt. A vármegye tehát ebben a kérdésben Koháry István mellé állt és megtiltotta Kecskemétnek a pallosjog gyakorlását. A városi tanács polgári ügyekben hozott döntésébe nem avatkozott be Koháry, de figyelmeztette őket az igazságszolgáltatásra és törvényességre. A földesúri igazgatási-bíraskodási joghatóság leglényegesebb elemei az 1703-as évekre alakultak ki.

A háború végeztével Koháry István hűségét, katonai helytállását I. Lipót azzal jutalmazta, hogy a Koháry által addig zálogban bírt kecskeméti javait 1702-ben örökös tulajdonába adta. Koháry István nemcsak a pallosjog visszaszerzésével igyekezett Kecskemétet közvetlen hatósága alá helyezni, hanem mint korábban, most is földesúri ellenőrt

küldött a városba. 1676-ban Nyéki Gábort küldte Kecskemétre, hogy helyben képviselje földesúri érdekeiket. Az 1690-es évek végén Dül Mihály nevű inspectorát, 1703-ban pedig Bajtay Istvánt küldte Kecskemétre. Az 1676-os kísérletnek Nyéki alkalmatlansága vetett véget, Bajtayt a II. Rákóczi Ferenc vezette szabadságharc eseményei késztették gyors távozásra. Pökhendisége is hozzájárult azonban ahhoz, hogy Kecskemét magisztrátusa nem vállalt felelősséget biztonságáért. A tiszakürti példára hivatkoztak, ahol a nép a gyűlölt uradalmi tiszteket agyonverte. Bajtay elment és elmaradtak a földesúri levelek is.

A szatmári békekötés után helyreállt a kapcsolat Kecskemét és Koháry István között, akit 1711 elején, Hont vármegyei örökös főispánja mellett I. József Nógrád vármegye örökös főispánjává is tett. 1712-ben beiktatták a kecskeméti Rákóczi-javak birtokába. Ekkortól beszélhetünk arról, hogy Koháry István Kecskemét többségi (potior) birtokosa lett. Koháry ugyanakkor igyekezett a várost megvédeni a többi földesúr túllkapásaitól. A Rákóczi-szabadságharc megakasztotta a földesúri bíraskodás addigi rendszerét is, de 1713-ban visszaállt az úriszék. Ettől kezdve Koháry István már rendszeresen Kecskemétet tartotta úriszékét. Évente általában egyszer, de kivételes esetekben – a malefactorok [bűnösök] számának növekedése esetén háromszor is ülést tartottak.

Még a visszafoglaló háborúk után királyi rendelet tette kötelezővé, hogy az egykori hódoltsági területen a birtokosok hiteles okmányokkal igazolják jogcímüket a bécsi – 1688 decemberében felállított – Neoaquistica Commissio (Újszerzeményi Bizottság) előtt. A birtokigazolásokat megszakította és elodázta a Rákóczi-szabadságharc. Koháry Istvánt – akit 1714. október 15-én az országgyűlésen országbíróvá választottak –, felmentették az igazolási eljárás alól. Kecskemétnek azonban a földesúri hatóságtól mentesen 1642-ben megszerzett Pusztaszer és 1688-ban megszerzett Szentlőrinc pusztai birtokosi jogcímét igazolnia kellett. Szentlőrincet Kecskemét akkori földesurától megvette, és nádori adományozást is nyert róla, a Királyi Fiscus azonban birtokigazolási perbe fogta a várost. Olyan alapon, hogy községek és egyéb kihalhatatlan testületek földbirtokot nem szerezhetnek, megnyerte a pert a kincstár. Szentlőrinc elveszett Kecskemét számára, később Koháry István kegyes adományozás útján nyerte el a pusztai tulajdonjogát. (Kecskemét tőle és utódaitól

haszonbérletre a területet.) Pusztaszer is a kincstáré lett, majd III. Károly gr. Erdődynek adományozta a Mindszenti uradalommal. (Gr. Erdődy Pusztaszer egy részét zálogba adta Kecskemétnek, majd megmaradt birtokrészét eladta gr. Pallavicininnek. Az új tulajdonos ki akarta perelni Kecskemétet a zálogbirtokból, a vitának azonban az lett a vége, hogy a két fél megegyezett és a pusztát megosztották.)

Koháry István hosszú élete során Kecskemét jelentős részének földesuraként jogait következetesen és maradéktalanul érvényesítette, akkor is, amikor a földesúri adó pontos megfizetésére, és akkor is, amikor a bíraskodás törvény szerinti alkalmazására szólította fel a város előljáróit. Ugyanakkor a város nyugalma, egységét is szem előtt tartotta, amikor védte a város bíráinak tekintélyét. 1713. június 23-án Csábrágon kelt levelében így írt: *„Biráitokat, s az ott való Tanácsot ki ki közölletek meg böcsüllye, s magok hivatalyok szerint való parancsolatoknak eleget tegyen, és senki őket bösteleníteni, s annyi- val ikkáb szidalmazni ne merészellye, mert az olyan szó fogadatlan és vak merő Embereket, hogy érdemek, s az jó rendtartásnak mivolta szerint megbüntethessék, az iránt nem csak szabadságot attam, s adok nékiek, hanem azon kívül magam is az olyakat Törvényes büntetés nélkül nem fogom hadni.”*

Ekkorra tehát a földesúr parancsainak közvetítője a városi előjáróság lett. Azt mondhatjuk a több mint 100 városi előjárósághoz

Koháry által írt levél alapján, hogy a 18. század elejétől szinte bensőséges levelezés folyt a földesúr és a városvezetők között. Ez a levelezés a legapróbb ügyektől a jelentős, a város szervezésére vonatkozóig terjedt. A korábban meglehetősen rigorózus földesúri rendelkezések sokat enyhültek az 1710-es évek végére. Az információk kölcsönös és rendszeres cseréje is hozzájárult a példamutatóvá váló jó kapcsolathoz Koháry István és a város előjárósága között.

Még mielőtt az 1715: CII. törvénycikk szerint honosságot nyert a piarista tanító rend, Koháry István 1714-ben megalapította a rendházukat Kecskeméten. (Később Pesten 1717-ben, Debrecenben 1719-ben, Szegeden 1720-ban és másutt.) 1716-ban pedig ugyanitt 6 osztályos kollégiumot alapított. A piaristák Kecskemétre telepítése után a várost arra hívta fel, hogy egyenrangúként kezeljék őket más felekezetekkel. 1719. december 2-án, Csábrágon kelt levelében ezt írja: *„...Az ottan lévő Calvinista Praedicatornak, az mennyi szekér fát és mi módon szoktatok vitetni, olyan, s annyi szekér Fát vitessetek mindenkor az említett Pater Piarista Uraimék számára is.”* Ugyanakkor mérsékletre intette a piarista rektort, amikor túlzott igényekkel állt elő a várossal szemben. Az egyházi vezetőnek írt levele másolatát megküldte a városi tanácsnak, és viszont, amit a városi előjárók írtak, azt a piarista rektornak is. Mindig az igazságot, az igazságosságot tartotta szem előtt az egyes lakosok esetében is. Amikor pl. 1727-ben tűz

ütött ki, s a református prédikátor háza, s a szomszéd 2 ház is leégett, a város döntését, hogy a prédikátor háza melletti két ház ne épülhessen fel, jóváhagyta Koháry, de elrendelte, hogy azok tulajdonosait *„igasságosan kielégíteni”* el ne mulasszák. (Csábrág, 1727. március 23.) Kohárynak gondja volt a nincstelenségre is. Mindig a bonum publicumot (a közösség javát) és nem a privatum odiumot (az egyén gyűlölködését) tartotta fontosnak. A városba beköltözött nemesekkel kapcsolatban pedig békességre intette a város vezetőit.

Koháry István 1723. január 12-én kelt végrendeletével egy majorátust, hitbizományt hozott létre, legfőbb örökösévé unokaöccsét, Koháry Andrást jelölte ki. Külön megemlékezett azonban a kecskeméti szegényekről és a piarista kollégium diákjairól. Koháry István 1731. március 29-én apjától örökölt fakeszttel a kezében hunyt el Csábrágon. Koháry István kemény, határozott, de igazságos földesúr volt. Kecskemét irányában mindig a legszívélyesebb, patriarchai vonzalommal viseltetett. A kecskemétiak – főként a város előljárói – őt különös fiúi kegyelettel tisztelt, védő, pártfogó földesúrként, majdhogynem atyjukként tisztelték (főleg élete utolsó évtizedeiben). Megítélésem szerint Koháry István földesúrként adott instrukciói, szemlélet- és gondolkodásmódja jelentős hatással volt a város későbbi vezető testületei és lakói számára is.

Péterné Fehér Mária
ny. főlevéltáros, főtanácsos

FEJEZETEK A KECSKEMÉTI KONZERVGYÁR TÖRTÉNETÉBŐL

Kevesen tudják, hogy Kecskemét legrégebbi gyára, a konzervgyár (jogutódjai: Kecskeméti Konzerv Kft., Univer) létrejöttekor a XX. század első felének legmodernebb, legnagyobb területű és legtöbb embert foglalkoztató üze me volt országos szinten.

A konzervipar a kecskeméti gyár alapításakor, az 1900-as évek fordulóján még gyermekcipőben járt, csak néhány gyár és üzem létezett szerte az országban (Királyhida, Pozsony, Budapest), és kevesen (cukrászok, szakácsok, kereskedők) ismerték a nyugati típusú konzerválási módszereket: a befőzést, kompótkészítést, kandírozást és az ecetes savanyítást. Kezdetben a kecskeméti háztartásokban még idegenkedtek a gyár termékeitől, nem nagyon ismerték a konzerveket, az új konzerválási módszereket, melyek az üzem létrejötte után lassan terjedtek el az 1920-1930-as években.

A XIX. század második felében Európába eljutott a kecskeméti szőlő- és gyümölcs-telepítés híre, melyen felbuzdulva a városi vezetőségnek sok vállalkozó szellemű ember jelentkezett, hogy itt cégeket alapítson.

1900 elején a Bozen (ma Bolzano, Dél-Tirol) melletti Zwölfmalgreini Konzerv Gyümölcs és Pózelékkonzervgyár képviselői szemlét tartottak és érdeklődtek Magyarországon, hogy hol bővíthetnék a gazdasági tevékenységüket, ahol kimeríthetetlen

nyersanyagbázishoz és olcsó munkaerőhöz juthatnának hozzá. Először Székesfehérváron, majd Kalocsán felállítandó konzervgyár terve lebegett a bozeni vállalkozók szeme előtt. Közbe szólt a véletlen, amikor is Darányi Ignác (1849-1927) földművelésügyi miniszter inkább Kecskemétet javasolta, felhívta a képviselők figyelmét a város szőlő-, gyümölcs- és zöldségtermesztési kultúrájára, jó vasúti elérhetőségére, a régi kereskedelmi kapcsolatokra és a megfelelő munkáserőre. Miért Kecskemétet ajánlotta? A válasz egyszerű, mert igen jól ismerte a város politikai vezetőségét és gazdaságát, illetve rokoni szálakkal is a városhoz kapcsolódott, az édesapja Kecskemétről származott el.

1900. április 9-én egy miniszteri kiküldött társaságában megjelent Kada Elek (1852-1913) polgármesternél Diffenbach Jenő József, a bozeni részvénytársaság vezérigazgatója, hogy megfelelő támogatás mellett egy konzervgyár létesítésétől tárgyaljon. Kada egyből belátta az ügy fontosságát, és megbízta Szegedi György (1849-1917) gazdasági tanácsnokot a tárgyalások további

vezetésével. A városi tanács támogatta a dél-tiroli befektetők ajánlatát és felterjesztette a törvényhatósági bizottság közgyűlése elé, mely végül 1900. május 23-án elfogadta. A város kész volt a gyáépítés céljaira a következő kedvezményeket tenni: a téglatelepi földekből 15 kh területet örök tulajdonul átengedett, 16 ezer korona segélyt adott, 15 évre pótdómentességet és kedvezményes áron elektromosságot biztosított, a város a szerződés megkötésétől számított 10 évig más hasonló vállalatot nem segélyezett, a gyár területén keletkezett szennyvizet a legközelebbi csatornába vezethette le. A törvényhatósági bizottság közgyűlése a májusi kedvezményeket augusztusban bővítette, ekkor 1 millió téglát adott a gyárnak. A város a kedvezmények mellett feltételekhez kötötte a gyáralapítást: a téglát a városi téglagyártól, az elektromosságot szintén a városi villamos művektől vehette meg a gyár, és végül az örök tulajdonba kapott terület átíratása csak a gyár felállítása után történt meg. A városi kedvezmények mellett az állam is többféle módon támogatta a gyárat: 10 évig évenkénti 14 ezer korona pénzszezzel és 15 évre szóló adómentességgel, hogy meggyökeresedjen a gyár a hazai élelmiszeriparban. Miért is volt ezekre szükség? Erre egy 1902-es statisztikai

Az Első Kecskeméti Konzervgyár Rt. zöldborsó címkéje az 1930-1940-évekből, MNL BKML XI. 19.

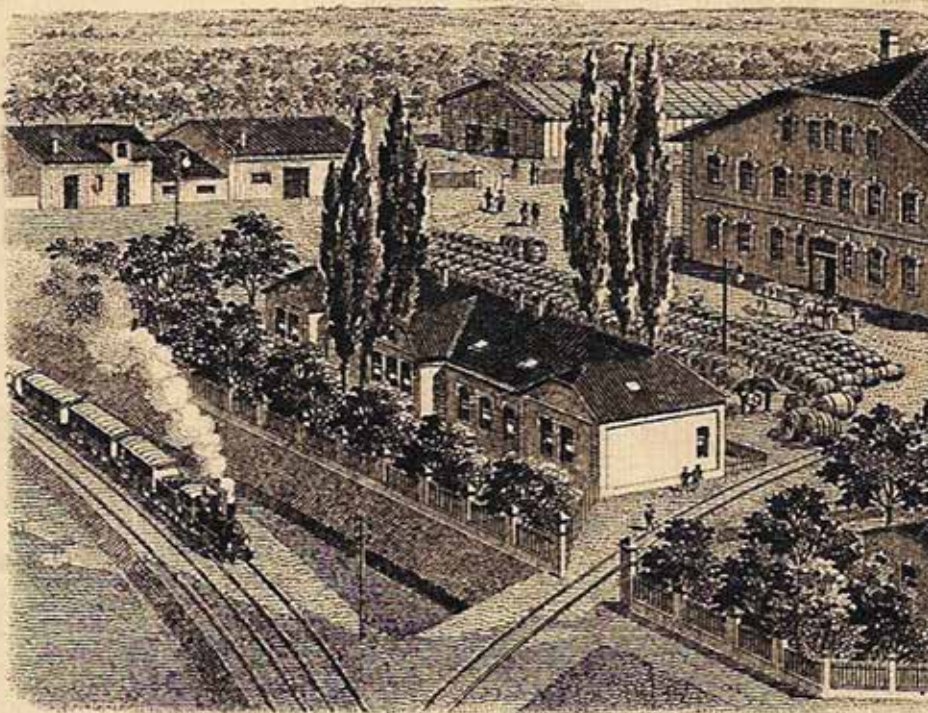
ALAPITTATOTT 1900 ÉVBEN

BEJEGYZETT
VÉDJEY.

SOK KIÁLLÍTÁSON
LEGMAGASABB DIJAL KITÜNTETVE

évkönyv ad választ: „...minthogy hazai közönségünk nem bizonyult be konzervfogyasztónak – állami támogatás nélkül nem bírná magukat fenntartani.”

Elindultak a szervezési munkák, szakmunkások (cukrárszok, főzőasszonyok) keresése napilapokban, kitaníttatás, nyersanyag-beszerzési lehetőségek felmérése, vetőmagok beszerzése és az építkezés. 1900 nyarán a város megbízta a tervezéssel és az építés végrehajtásával Zaboretzky Ferenc (1857-1935) építésszel. Ő először egyhetes szakmai látogatásra Bozenbe ment, ahol megtekintette a központi gyár épületeit és annak mintájára megtervezte a kecskeméti gyárat, ami osztrák tőkével (összesen 300-500 ezer koronából) és kecskeméti iparosok munkájával egy év alatt felépült Kecskemét déli részén, Téglatelepen vagy Árpádvárosban, melyet manapság a kecskeméti 2. számú konzervgyárnak ismernek. Kadéék tudatosan iparnegyedbe telepítették a konzervgyárat, melyet még az 1890-es években hoztak létre ott, ahol a városban magánüzemek és telepek sokasága állt. A konzervgyár 1901. május 1-én már elkezdett működni. Az üzem hivatalos neve pedig Gyümölcs- és Főzelékkonzervkészítő Rt. Első Kecse-

méti Konzervgyár lett, mint a bozeni cég fióktelepe.

A kecskeméti gyár vezetősége a bozeni gyár osztrák tulajdonosaiból, vezetőiből került ki. Az igazgatótanács tagjai Bozenben éltek és nagyon ritkán fordultak meg Kecskeméten. Kezdetben a helyi vezetők (igazgató, ügyvezető) és a fontosabb beosztású szakemberek (pl. a konzervmester) osztrák nemzetiségűek voltak, ami érthető is volt, mert a konzervkészítést csak kevesen ismerték a környéken. Majd fokozatosan képeztek magyar származású szakmunkásokat Bozenben vagy Kecskeméten, és az 1910-es évektől kezdve teljesen magyarrá vált a gyár, amiben egy tulajdonosváltás is közrejátszott. A gyárnak először magyar igazgatója 1911-ben lett, amikor a tulajdonosok Fernengel Sámuel felmentették és Iványi Sándort nevezték ki.

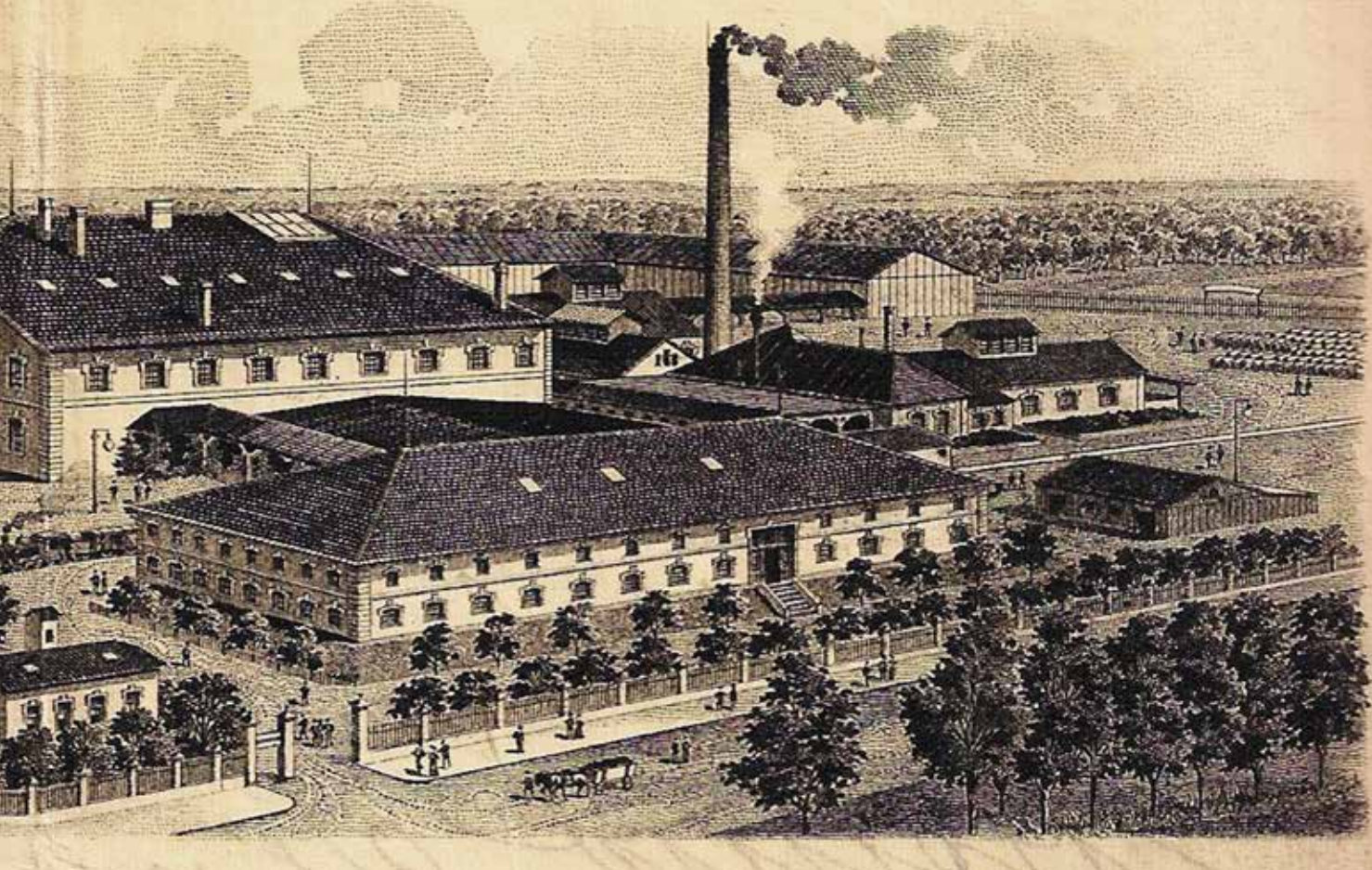
A bizakodó kezdet után az üzem 1910-re válságba került, aminek több oka volt. Az első, hogy az állam pénzügyi támogatásai elmaradtak, a másik, hogy az értékesítés nehézségeibe ütközött, a készlet a raktárakban maradt. A bevétel elmaradt, veszteségessé vált az üzlet és leálltak a

termeléssel, illetve elmaradt a részvények után fizetendő osztalék.

Végül a bozeni tulajdonosok eladásra szánták magukat és több jelentkező közül találtak egy vevőt, egy, az Angol-Osztrák Bankhoz kapcsolódó üzleti csoportot, akik az 1911-es év második felében megvették. Hogy mennyiért kelt el, nem tudjuk.

Az Angol-Osztrák Bank meghatározó vezetői, képviselői közül Wetzler Bernát (1839-1922) konzervgyáros és dr. br. Kohner Adolf (1866-1937) nagykereskedő-nagyiparos voltak azok, akik hozzáláttak a gyár átszervezéséhez és újbóli megindításához. A gyár történetében a második alapítás 1911. december 27-én volt, amikor létrejött az Első Kecskeméti Konzervgyár Részvénytársaság, melynek központja a kecskeméti gyártelep, fióktelepe pedig Kohnerék budapesti kereskedő-, bankháza (palotája) lett.

1913 októberében a gyár működtetéséhez az állam átruházta az előző cégnek adott 15 éves adókedvezményt, illetve újabb 10 évre szóló kedvezményeket adott, de köteles volt a cég: 1. 1915-ig legalább 300 ezer korona összeget befektetni a

Az Első Kecskeméti Konzervgyár Rt. látképe, fejlődés levél 1918-ból, MNL BKML IX. 216.

gyártelep és technikai eszközök bővítésére, korszerűsítésére, 2. 75 állandó munkást köteles foglalkoztatni, melynek 3/4 része magyar nemzetiségű legyen, 3. tisztviselői és művezetői gárda 3/4 része magyar nemzetiségű legyen, 4. az építéshez, bővítéshez használt nyersanyagot, eszközt magyar gyáraktól vehették meg, 5. minisztériumok ellenőrizhetik a kötelezettségeket. Az új tulajdonosi kör a gyár újbóli megindításához gyors lendülettel látott neki, a korábbi 600 ezer koronás alaptőkét 1 millió koronára növelték, és hozzáláttak a gyár bővítéséhez.

Az I. világháború időszaka a konzervgyártás számára nehézséget, de egyben növekedést is hozott. A konzervgyár 1914-1915-ben a polgári gazdálkodásról áttért a hadigazdálkodásra, ez azt jelentette, hogy hadiüzemmé nyilvánították, ami a hadsereg számára igen fontos élelmezési forrás volt. A gyár élére katonai parancsnokot neveztek ki, aki a gyárigazgató felett állt és felügyelte a termelést, szállítást és a munkások mozgolódásait. A külföldi piacok egy részét elveszítette a gyár, és a központi hatalmak országaiba csak korlátozottan szállíthatott terméket, mert annak nagyobb részét a hadsereg vette meg, meghatáro-

zott áron. Folyamatos gondokat jelentett a gyár részére a szén és cukor beszerzése is. Gyakran konfliktusba keveredtek a gyár képviselői a polgári lakossággal a kecskeméti piacon, mert összevásárolták a nyersanyagot és ez árdráguláshoz vezetett. Növekedést jelentett a cég részére, hogy a meghatározott ár ellenére plusz megrendelésekhez jutott. Nyereségesse vált, tudott osztalékot fizetni a részvényeseknek, bővíteni tudta az épületeket, új eszközöket vett, ezáltal a munkások létszámát is növelni kellett.

Az 1919-es év a konzervgyár legrosszabb működési éve volt, melyhez hozzájárult a bizonytalan, zűrzavaros politikai helyzet és a román megszállás. A gyárat egy rövid időre államosították, dőcögve folyt a termelés, szeptember folyamán kiürült a gyár raktárkészlete, majd októberben bezárt.

A háború után a konzervgyár még nem érezte meg rögtön a gazdasági megtorpanást, a feldolgozható anyagmennyiség hirtelen csökkenését és a fogyasztói igények gyors beszűkülését, az 1920-1924 közötti évek nyereséggel zárultak a konzervgyár részéről. A cég fejleszteni is tudott: új és használt gépekkel, eszközökkel bővítették

a gyárat, csatornahálózatot építettek ki és a cukorhiány ellenére a termelési profilt is bővíteni tudták. Az 1920-as években már a kecskeméti konzervgyár volt az ország legjelentősebb, legnagyobb konzervüzeme.

1925-től a gyár veszteségesse vált, ekkorra érezte meg az exportlehetőségek beszűkülését – a korabeli államok ellenséges viszonyulása miatt –, így a gyár egyedül a hazai piacra támaszkodhatott, ahol igen élénk verseny fejlődött ki más konzervgyárakkal, ami az eladási árak nagyarányú csökkenését vonta maga után. A magas gyümölcsárak (főleg a barack) miatt alig készített gyümölcskonzervet a gyár. A kedvezőtlen helyzetet betetétzte a rossz termésmennyiség és a nyersanyagárak emelkedése. A rossz gazdasági helyzet miatt a veszteségesse váló konzervgyár részvényeit a tulajdonos, az Angol-Osztrák Bank és annak üzleti csoportja 1927. szeptember 8-án adta a Weiss család pénzügyi vállalatának, a Labor Bizalmi Rt.-nek. Az új tulajdonosi kör az első években nem nyúlt semmihez, nem történt semmi érdemi változás, bizakodott a gazdasági válságból való kilábalásban, majd 1933-tól átszervezte a céget. A konzervgyár székhelye Budapestre, a Weiss család konzerv-

gyárának központjába, a Máriássy utca 1. szám alá került át. Ezekben az évtizedekben a Weiss-féle konzervgyár és a kecskeméti üzem összemosódott. Előfordult az is, hogy a kecskeméti konzervgyárban készített konzerveket a pesti konzervgyár márkanevével forgalmazták.

Az 1930-as évek második felében kezdett kilábalni a gyár a gazdasági nehézségek-ből, amit segített az 1938-as győri program, melynek hatására a magyar hadsereg nagyobb mennyiségű konzervet rendelt, illetve a kormány korlátozta az élőállat-kivitelt és helyette a húskonzerveket és más konzervgyári termékeket támogatta. Ennek következményeként a termelés fellendült és a cég nyereségesen üzemelt, ami bővítést eredményezett.

Az 1938-as év második felétől kezdődően életbe léptek a zsidótörvények, illetve más zsidóellenes törvények és rendeletek, amelyek súlyosan érintették a zsidó származású tulajdonosi kört (a Weiss családot) és a felső vezetést. A negatív hatású jogszabályok miatt Weissék átalakították a kecskeméti konzervgyár tulajdonosi és vezetői gárdáját. A változás papíron mutatkozott, de gyakorlatilag nem sok minden történt a gyár életében, például a vállalatok éléről lemondtak, és nem zsidó származású családtagjaiknak vagy vezető tisztviselőiknek adták át a hatalmat, de ennek ellenére a háttérből továbbra is irányították a

gyáraikat. Felmentést is kaptak, például a zsidó származású Lebovits Sándor maradt a konzervgyár igazgatója, aki 1933 óta irányította a gyárat.

A II. világháború alatt, az 1940-es években az állam a gyárat hadiüzemmé nyilvánította, ez az intézkedés azt jelentette, hogy a termelést teljes egészében a hadsereg szolgálatába állították, a gyárakhoz hadiüzem-parancsnokot neveztek ki. A szigorú katonai ellenőrzés mellett igen jelentős gazdasági fellendülés következett be, ennek jelei, hogy elindult egy újabb bővítés az eszközkészletben és fióktelepet (gyárat) hoztak létre Szegeden. A nagy mennyiségű megrendelés következtében bevezették az éjszakai és vasárnapi munkát.

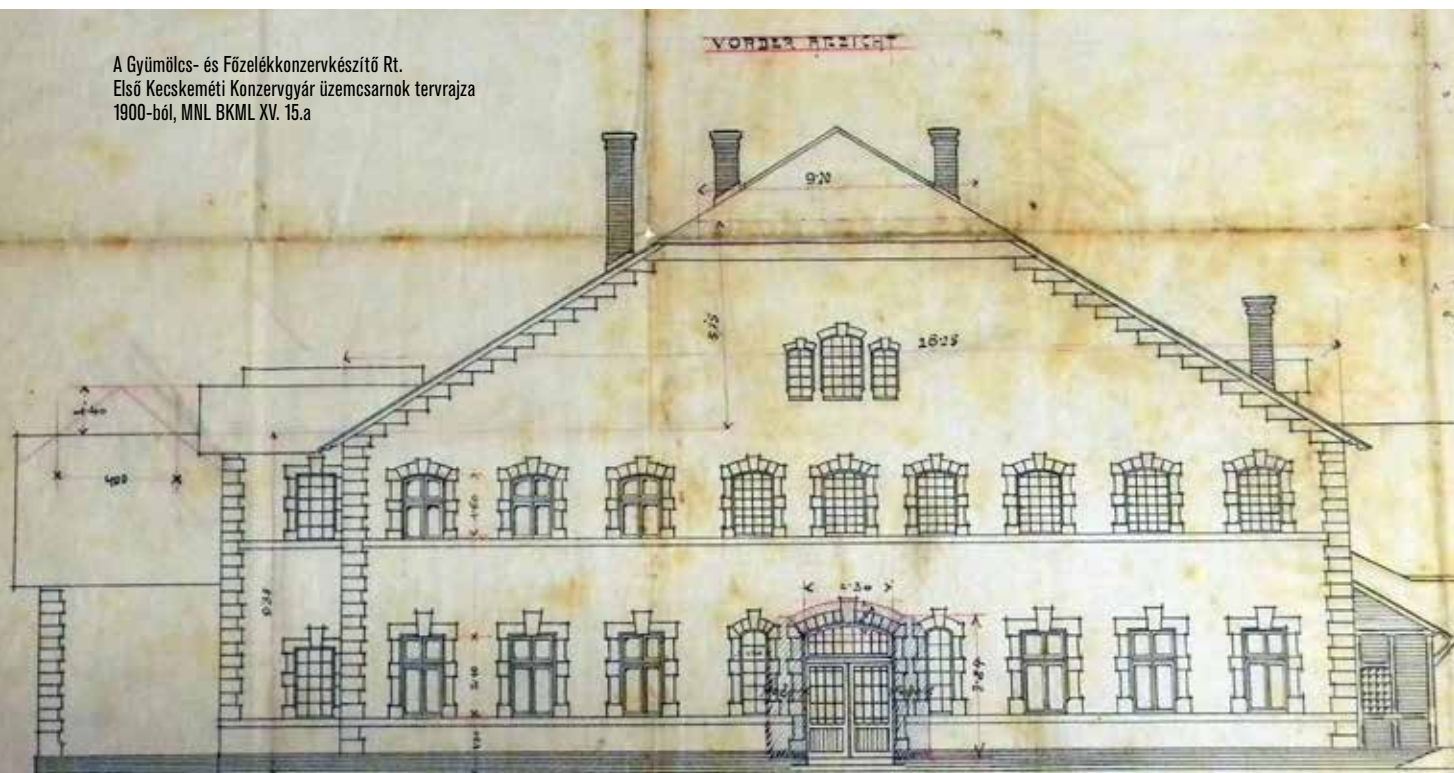
1944 tavaszán a konzervgyárat a német katonák megszállták, Lebovits Sándor igazgatót és a magyar katonai parancsnokot leváltották, helyükbe német tisztek léptek, ezzel az üzemek német ellenőrzés alá kerültek, és így folytatták a termelést.

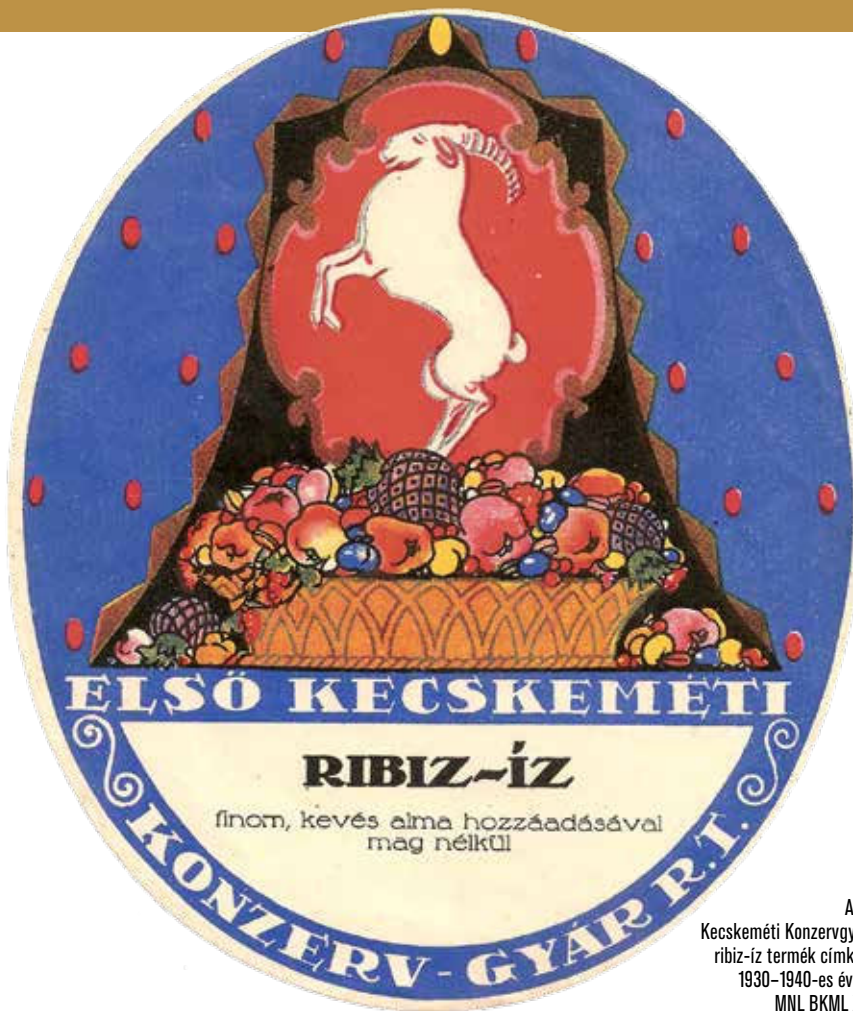
1944 októberére Kecskemétre ért a front, a visszavonuló németek elkezdtek a gyár gépeinek leszerelését és konzervkészletének bepakolását – a termelés leállt –, de a gyár dolgozói ellenálltak, megakadályozták a kiűrését. Október 31-én bevonultak a 2. Ukrán Front szovjet egységei, lefoglalták a sértetlen gyárat, újból hadiüzemé nyilvánították, és immár

szovjet katonai fennhatóság alatt 1945 tavaszán tovább folytatták a termelést. 1945-ben fura helyzet alakult ki, hogy a régi tulajdonosok kezében volt hivatalosan a gyár, de szovjet katonai megszállás alatt. Az érdemi döntéseket ekkor már a szovjetek hozták és 1945-ben új igazgatókat neveztek ki. A vezetők változása nem nagyon érintette a konzervgyár termelését, a termékek köre a régi maradt, főleg barack- és paradicsomkonzerveket, gyümölcsizeket gyártottak.

Az 1945 augusztusában Moszkvában megkötött szovjet-magyar kereskedelmi szerződés lehetőséget nyújtott arra, hogy a Szovjetunió kiaknázza a hazai konzervipart és befolyást szerezzen vállalataink működésében. Az első lépések egyike volt, hogy a magyar konzervipart a szovjet gazdasághoz kötötték egy kereskedelmi hitelen keresztül. Ez azt jelentette, hogy a Szovjetunió nyersanyagot, 5 ezer tonna cukrot szállít, és a magyar konzervgyárak áruval törlesztenek. Ez a kapcsolattípus határozta meg a következő évtizedeket. Az áruk szállításának lebonyolításával az ekkor már a Kereskedelmi Minisztérium ellenőrzése alatt álló Konzervkereskedelmi Rt.-t bízták meg. A részvénytársaság 1946-ban 10 ezer tonna vegyes ízt, 150 tonna főzelékkonzervet, 350 tonna paradicsomkonzervet exportált a Szovjetuniónak, amit főként a kecskeméti konzervgyár készített.

A Gyümölcs- és Főzelékkonzervkészítő Rt.
Első Kecskeméti Konzervgyár üzemcsarnok tervrajza
1900-ból, MNL BKM. XV. 15.a

Az Első Kecskeméti Konzervgyár Rt. ribiz-íz termék címkéje az 1930–1940-es évekből, MNL BKML XI. 19.

Szovjet nyomásra Nagy Ferenc miniszterelnöknek 1946. november 22-én kiadott 23.550/1946. M. E. számú rendelete értelmében december 1-jétől államosították a kecskeméti konzervgyárat és a többi Weiss-konzernbe tartozó vállalatot. Az igazgatóság jogkörét a Nehézipari Központ (NIK) igazgatótanácsa gyakorolta, ami az iparügyi miniszter felügyelete alatt működött, majd a Nehézipari Tanács 1947-ben új igazgatósági tagokat nevezett ki. Ezzel az Első Kecskeméti Konzervgyár Rt. története lezárult, és egy újabb konzervgyár története indult el.

Hogy is nézett ki a gyár? A gyárat 1900–1901-ben bozeni minta alapján hozták létre, ami egykor Kecskemét legmodernebb, legjobban felszerelt üzeme lett. Megtalálható volt a területén: igazgatósági épület, munkaépület, raktárak (nyersanyag, késztermék), műhelyek (bádogos, kádár), kazánház, gépház, öltözők, iparvágány, gyümölcsös- és zöldségeskert. A munkaépület részei a következők voltak: irodák, pénztár, munkaterem (üzemcsarnok), konyhák, a szárítókamrák, nyersanyagraktárak és a

dobozgyár. Az épületeket és a bennük lévő gépeket az államosításokig mindig is nagy gonddal tartották karban, illetve amikor kellett, bővítették és korszerűsítették: 1913-ban iparvágányt építettek, 1915-ben bővítették a gyárpépületeket, 1920-ban egy megszünt konzervgyár gépeit telepítették át és helyezték működésbe, ekkor jött létre a kávéüzem. 1934–1935-ben és 1938–1939-ben teljesen felújították és bővítették a gyárat, ekkor már az ország legnagyobb élelmiszeripari cége lett. Kialakítottak egy különálló paradicsomfeldolgozó üzemet, fagyasztóhelyiséget, majd a Weiss családra jellemző szociális érzékenység hatására óvodát, rendelőt és szolgálati lakásokat.

Milyen gépekkel, eszközökkel találkozunk a gyárakban? A legfontosabb a gépeket működtető kazán. Az I. világháború idején a hadigazdálkodás miatt gyakran nem vagy csak akadózva jutott hozzá a gyár a szénhez, ilyenkor kénytelenek voltak rövidített műszakban működtetni, illetve teljesen leállítani a munkát az üzemben. A kazánház kéménye volt a legtűzveszélyesebb, mely 1923 augusztusában tüzesetet

is okozott, amit a gyár telepén lévő kettő lovaskocsis tömlős kocsival próbáltak eloltani. A kazánház mellett ott állt a gépház, a gőzenergiát forgómozgássá alakította át és szíjak segítségével más gépeket hajtott meg: passzírozó gép, darálógép, szárítógép, borsó osztályozógép, hengerelőgép, konzervzárógép, dobozológép. Ezek működtetésért a gyár főmérnöke felelt, alatta voltak beosztva a gépészek, a kazánfűtők, a lakatosok és a villanyszerelők.

1901 januárjában Diffenbach vezérigazgató kifejtette a nyersanyag beszerzésének filozófiáját: „... *mindenkinek hazafiúi kötelessége az, hogy az összes található terményeket saját hazájában szerezzé be, abban a hazában, ahol él és működik...*” A nyersanyagokat négyféle módon szereztek be: szerződéses termelőktől, helyi piacról, vidékről és külföldről, illetve a gyár saját kertjéből. A gyár a helybeli vagy környékbeli termelőkkel szerződést kötött, melyben meghatározott minőségű és mennyiségű nyersanyagot szintén meghatározott árban vett meg. A gazdákat ellátták a megfelelő vetőmagokkal és palántákkal is, hogy megfelelő minőségű nyersanyag kerüljön a gyártósorra. A kecskeméti hajnali piacra (1 és 5 óra között) rendszeresen kijártak a gyár beszerzői és a megfelelő minőségű nyersanyagokat megvásárolták. Előfordult, hogy gyenge termés esetén más vármegyékből történt meg a nyersanyag beszerzése. A cukrot nagyobb cukorgyárakból (Selyp, Hatvan, Mezőhegyes stb.) és a szenet a szénbányákból (nógrádi, mátrai, borsodi stb.) szállították. A különleges nyersanyagokat (citrom, narancs) külföldről (Olaszország) hozták be. A gyár és a város tevékenyen részt vett az új és jobb termésátlagot biztosító növényfajták elterjesztésében a helyi gazdák körében, ami a hagyományos fajták háttérbe szorulását okozta. Lebovits Sándor (1894–?) igazgatótól tudjuk, hogy milyen gyümölcsfajtákat használt fel a gyár, például a kajszibarackból a Magyart, Württemberg királyát, őszibarackból az Olgát, a szilvából a Beszterceit, Besztercei muskotályt, a körtéből a Vilmost és a Kieft.

A konzervgyár többféle módon dolgozta fel a 46–50 féle nyersanyagot. Készítettek gyümölcs- és főzelékkonzervet, gyümölcslekvárokat, ízeket, sajtokat, aszalt főzeléket (zöldséget), aszalt gyümölcsöt és cukrozott (kandírozott) vagy fagyasztott-cukrozott (szugát) gyümölcsöt, és

mustsűrítéssel is foglalkoztak. Legnagyobb mennyiségben a gyümölcsök közül a kajszibarackot, őszibarackot, meggyet, cse-resznyét, szilvát, körtét és meglepő módon narancsot és citromot is, a zöldségfélék közül pedig borsót, paradicsomot és uborkát dolgoztak fel. Hogyan is tartósították a konzervgyárban készített termékeket, erről Lebovits Sándor igazgató 1936-ban következőképpen írt: *„A konzervgyár és a magánháztartás gyártmányai között éppen az a különbség, hogy a magán háztartás hiányos berendezése miatt nem tudja azt a sterilizáláshoz szükséges hőmérsékletet nyújtani, ami a gyártmányokat a megromlástól megóvjá, tehát kénytelen különféle „konzerváló szereket” használni. A gyár a sterilizálással /:100-125°C:/ konzervál, tehát teljesen felesleges konzerválószer-ek használata. Csak a laikusok hiszik azt, hogy a konzervgyár konzerválószerekkel dolgozik,”*

1917-ig kizárólag gyümölcsöt, zöldséget dolgoztak fel, majd 1918 első felétől marha- és sertéshúsféléket is, melyeket leginkább a helyi gazdáktól és a pesti vágómarhavasáron szereztek be. Az I. világháború alatt a termékek nagyobb része a katonai igényekhez igazodva praktikus, tartós és könnyen szállítható főzelék-, gyümölcskonzerv, főzelékszármány és gyümölcsíz volt, kevesebb üveges befőtt és fagyasztott gyümölcs. A profilbővítést segítette, hogy

1920-ban a konzervgyár megszerezte a megszűnt királyhidai konzervgyár gépeit is, ettől kezdve bővült a húskínálat, illetve megjelent a kávé és a kávépótlóanyagok (cikória, árpa) feldolgozása. Kialakult az a rendszer, hogy a kávé tavasszal, ősszel, a hús pedig a téli hónapokban szezonmennyűjtőként szerepeljen. A húsok közül csak baromfit és marhát dolgoztak fel, amiből marhagulyást és fasírozottat készítettek. A konzerves kávé és húst kizárólag hadseregnek készítettek. A gyár kezdetben a termékeit külföldön (Ausztria, Németország, Olaszország, Anglia, Balkán stb.) és a hadsereg (közös honvédség) részére értékesítette, majd az 1920-as és 1930-as években a magyar piacon is feltűntek, ekkortól jelenhettek meg a kecskeméti kereskedések polcain is. A külföldi piac mindig fontos szerepet játszott a gyár életében, mert az 1930-as évek egyik nagy exportcikke a paradicsomkonzerv volt, melynek egyik felvásárlója Anglia volt, ahová a készlet több mint 50%-át szállították ki. Ekkor háromféle címkézéssel lehetett megtalálni a gyár késztermékeit: 1. *„Első Kecskeméti Konzervgyár Rt.”* néven a legfontosabbakat, 2. *„Meinl Gyula. Gyümölcs- és Főzellékkonzervgyár”* csak a Meinl cég megrendelésére készültek, 3. *„Globus”* néven, a Weiss-féle konzervgyár védjegye alatt. A csomagolásra gondosan odafigyeltek, ami igen változatos volt: fém-, fadoboz (szelence) és üveg. A szugát díszítésére

különösen odafigyeltek, gyümölcscsendéletekkel díszítették a fémdobozokat.

A gyár személyzete idényjellegének és a gazdasági keresletnek megfelelően állandóan változott 1901 és 1947 között: 8-52 tisztviselőből, 11-14 szakmunkásból, 80-110 fő állandó munkásból és 120-300 idénymunkásból állt, ami az I. világháború idején 800-900 főre, a II. világháború idejére a főszezonba, akár 1,8-2 ezer főre is növekedett. Előfordult, hogy a válságok idején 1919-1920-ban a gyárbezárás idején a munkáslétszámot minimálisra kellett lecsökkenteni vagy az összes idénymunkást el kellett küldeni. A gyár vezetősége a szakmunkás férfiak köréből került ki. A tisztviselők között a háború idején a nők is megjelentek, majd a Horthy-korszakban növekedett az arányuk, a kevés szaktudást igénylő idénymunkások körében a nők voltak döntően jellemzőek.

A konzervgyár az alapításától kezdődően fontos szerepet játszott Kecskemét életében, az emberek részére munkát, a gazdáknak, kereskedőknek felvásárlási lehetőséget, gyümölcs- és zöldségfajta-bővítést biztosított. A gyár több gazdasági és politikai nehézséget átélt, tulajdonosok, vezetők jöttek és mentek, megszálló katonák kizsákmányolták, majd államosították. A konzervgyár élete nem állt meg, a mai napig működik és jogutód vállalatai továbbviszik hagyományait.

Hibocsányi Norbert

Konzervgyári munka 1939-ben,
A magyar gyümölcs 1939., 1. szám

„Na, komám, ha most nem döglünk meg, akkor sohasem”

Részlet Imre Gábor doberdói naplójából

A Nagy Háború Blogot (nagyhaboru.blog.hu) üzemeltető Nagy Háború Kutatásért Közhasznú Alapítvány 2016-ban egy könyvsorozat, a Nagy Háború Könyvek indításába kezdett, ennek első köteteként Imre Gábor doberdói naplójára esett a választásunk. A szerző nem ismeretlen személy Kecskeméten és környékén.

Imre Gábor 1890-ben született a Veszprém vármegyei Külsővaton egyszerű családban. Néhány évvel születése után a család Budapestre, a Népszínház utcába költözött. Édesanyja korán elhunyt. Két testvérével nem maradhattak anya nélkül, ezért édesapjuk, Imre József újránősült. Második felesége, Laczi Teréz gyümölcskereskedő volt Kecskeméten, így került később a család a városba. A kecskeméti, gazdálkodásban is jártas rokonság a naplóban is említésre kerül. Gábor a középiskolát Budapesten végzi, ahol már kitűnik rajzkészségével. 1907 és 1911 között a budapesti Iparművészeti Iskolán tanult, Simay Imre tanítványaként itt szerzett szobrász oklevelet. 1913-ban a korszak neves szobrászai mellett ő is pályaművet nyújt be az Erzsébet királyné-emlékmű megvalósítására, amit több pályamunkával együtt kiállítanak a Múcsarnokban. Tagja lett a Képzőművészeti Társulatnak, az Iparművészek Szövetségének és a Képzőművészeti Alapnak.

Az induló művészi karriert a háború akasztotta meg és terelte teljesen más irányba. 1914-ben önkéntesi szolgálatra jelentkezik a császári és királyi újvidéki 6. gyalogezredbe, s az Osztrák–Magyar Monarchia sajátos tartalékos tisztképző rendszerében, az úgynevezett „egyéves önkéntesi szolgálat” keretében a Pécsseti állomásozó „káderénél” (hadkiegészítő, kiképző részlege) végezte el a tiszti tanfolyamot.

1915. április 1-jén lett kadét, azaz tisztjelölt. Ezzel a ranggal került a Pécsről indított menetzászlóaljjal a frontra. A levéltári források szerint 1915. május 1-től teljesített tábori szolgálatot az ezred kikülönített I. zászlóaljánál, amelynél a későbbiekben végigszolgált a háborút.

Imre Gábor „egyéves önkéntesi szolgálata” idején örvezetőként 1914-ben

A pokol tornácán

Imre Gábor kadét doberdói naplója

A katonáskodás nem bizonyult idegennek a személyiségétől, folyamatosan emelkedett a ranglétrán, és háborús szolgálataért több kitüntetésben is részesült. A háború alatt egy alkalommal, 1915. augusztus elején a Doberdón sebesült meg, amit a naplóban is megörökít. Lábadozása idején kapta meg tartalékos zászlósi kinevezését, valamint doberdói helytállásáért az első kitüntetését, az Ezüst Vitézségi Érmét is. 1916. január 1-től lett hadnagy. 1937-ben a feleségével és fiával Kecskeméten készült családi fotón láthatók háborús kitüntetései: Katonai Érdemkereszt III. osztály, Ezüst Katonai Érdemérem, Bronz Katonai Érdemérem, Ezüst Vitézségi Érem, Bronz Vitézségi Érem, Károly Csapatkereszt, Sebesültek Érme, Magyar Háborús Emlékérem.

A frontról hazatérve 1918 novemberében Kecskeméten a Nemzetőrség tagja, majd a Tanácsköztársaság idején a Vörös Őrség városi parancsnoka lesz. A frontra irányítják és Kistelek térségében zász-

lőállparancsnokként ténykedik. A front összeomlása után román fogságba kerül, majd szabadulását követően, 1919 decemberében Budapesten a magyar hatóságok tartóztatják le.

Kecskemétre szállítják, ahol 1920 áprilisában szabadul. Ezt követően a kecskeméti ipariskola rajztanáraként dolgozott. Emellett művészi tevékenységet is folytatott, rendszeresen indult különböző pályázatokon. Több civil és katonai témájú érem, plakett, emlékmű, szobor tervezésére és készítésére kapott megbízást. Az ő alkotása, többek között, az ágfalvi Baracsi László-emlékmű (1929), a kecskeméti Szentháromság temetőben felállított hősi emlékmű (1939), a Vilmos huszár emlék a kecskeméti Nagytemplom falán (1941). Ő tervezte a kecskeméti Hírös Hét plakátját és szórólapját, valamint érmét (1934), s nevéhez köthető a Kecskeméten állomásozó magyar királyi „Zrínyi Miklós” 7. honvédszázados gyalogezred plakettje is (1937). A két háború között Kecskeméten és környékén

oltárkép és más egyházi témájú képek
festőjeként is ismert volt.

1945 után Kecskemét rendőrkapitánya, majd Dél-Pest megye (a későbbi Bács-Kiskun megye) rendőrőrkapitánya lett. 1957-ben rendőr alezredesként nyugdíjazták. 1945 után is folytatott művészeti tevékenységet, különösen nyugdíjas éveiben. Ő készítette például a debreceni Kodály Zoltán Zeneművészeti Szakközépiskola részére a névadó bronz domborművét (1969). Kecskeméten hunyt el 1976-ban.

* * *

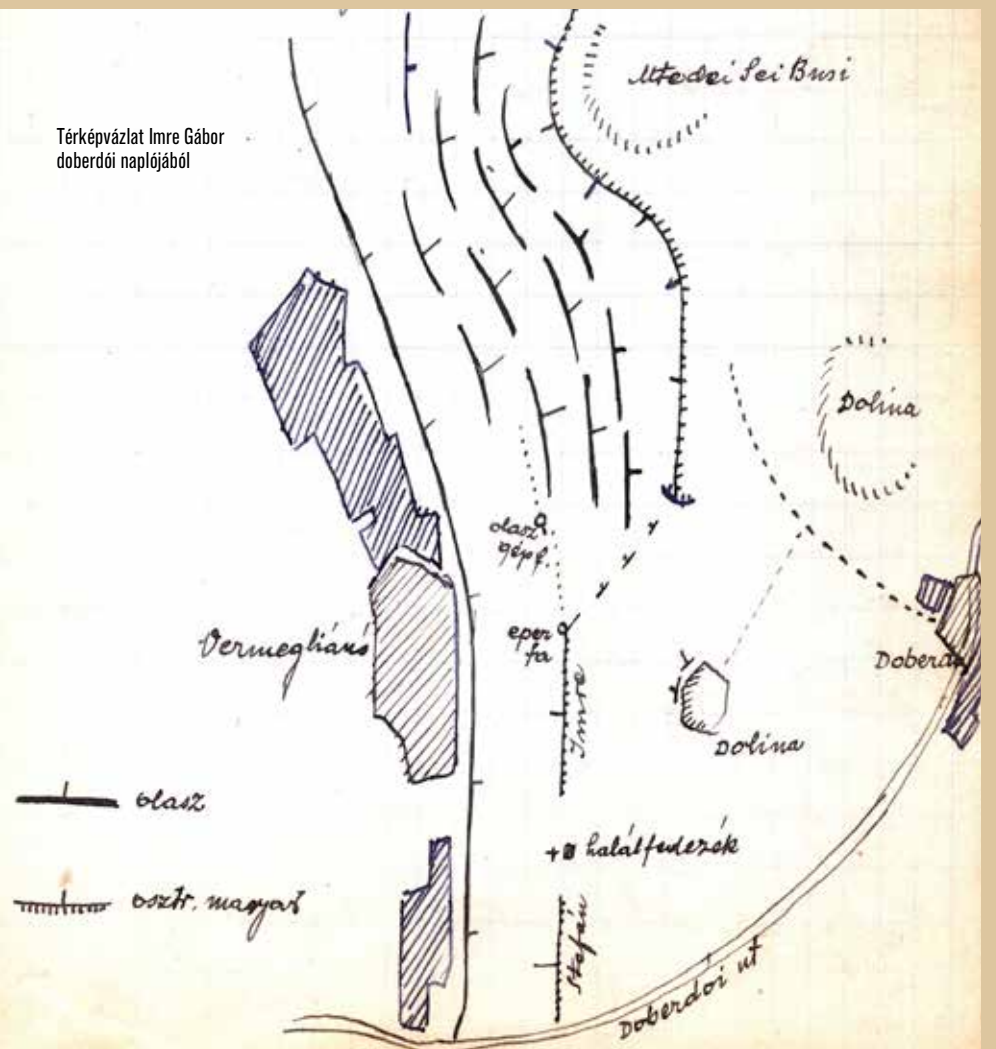
A most közzreadásra kerülő részlet egy jellemző szakasz a naplójából. 1915 nyarán vagyunk, a 2. isonzói csata időszakában. Imre Gábor százada a csata második szakaszában, 1915. július 28-ról 29-re virradóra megy állásba a Monte dei sei Busi déli lejtője alatti, általa „eperfás” néven említett védelmi szakaszban, ami a „Doberdó tengelyében”, a Selz és Doberdó falu között húzódó műútból északra található, Vermeiglianóval szemben. Szemlélője és krónikása lesz mindannak, ami a 118 méteres magaslat birtoklásáért történik. S ami ott folyt, az maga volt a pokol.

Az írásműben megőrkített három hónap eseményei kronologikus és megszakítás nélküli rendben követik egymást, de a folyamatos eseménysor sok önálló kis történetből áll össze egésszé. Az egyes történetek önálló kerek egységként, hosszabb-rövidebb háborús novellaként is megállják a helyüket. A naplóról nagy élvezettel és átéléssel mesél el egy-egy érdekes, hol vidám, hol szomorú „sztorit”. Rendkívül élvezetes, életteli leírást kapunk a naplóban megjelenő személyekről is, portréi remek zsánerképek katonatársairól. A legjobb talán tisztiszolgájáról, Balogh Jancsirról festi, aki örökké keresi a veszélyt, s aki, ha kell, önfeláldozóan menti társai életét.

A naplóban felbukkanó zsánerek leginkább Tersánszky Józsi Jenő háborús írásainak hőseire emlékeztetnek. Imre Gábor életigenlése, vidámsága, pátosztól mentes, de a férfias teljesítményt elismerő és tisztelő emberi és írói viszonyulása is a háborút szintén önkéntesként végieszolgáló, s azt saját élményként átélő és megörökítő író idézi.

A közreadásra kerülő részlet a tisztiszolgák kiválasztásának nem mindennapi története a naplóból.

Térképvázlat Imre Gábor
doberdói naplójából

* * *

Az olaszok puskatüze is kissé alábbhagyott. Mintha fáradtság vett volna erőt a dühöngő lövöldözésen. Megkíséreltem kidugni a fejem silány kőfalunk fölött és elnézni az eperfa felé, azonban nem sokat láthattam a sötétségben. Az olasz fényszórók kezdték végigsöpörni a terepet, és hamarosan le kellett buknom, amint elhaladt fölöttünk. Egy pillantásra láttam az össze-visszalövedezett eperfacsonkot is. Állásunk előtt emberszerű alakok feküdtek nagy összevisszaságban, azonban nem volt időm rá, hogy pontosan megállapítsam, igaz-e ez a látomás.

A kimondhatatlan feszültséget két emberem érkezése törte meg, kik a dolina felől jöttek, és nagy robajjal levágódtak a közelemben.

– Kadett úr!... Kadett úr, itt van? – keresetül hangosan.

– Itt vagyok, ne lármázzatok, mert

megint megvadul a digó! – csitítottam őket. – Honnan jöttök?

– Az olaszok közül.

– Ne marhaskodj! – mordultam a beszélőre, s közben végigfutott rajtam a hideg arra a gondolatra, hogy a hátunk mögött van már az olasz. – Beszélj értelmesen!

– Jaj, nagy sora van annak! – beszélt a legény. – Először azonban átadom a százados úr üzenetét: „A lövöldözést halálbüntetés terhe mellett be kell szüntetni. Napra minden második ember hátramegy a dolinába, mielőtt megpirkad, el kell indulni. Most kadett úr megy hátra, és Stefán kadett úr átveszi a két szakasz frontját, holnap után pedig kadett úr fog nappal kint maradni.”

Azt hiszem, nem sokan maradunk itt, ha így megy, holnapig – gondoltam, és sürgettem a legényt:

– Na, beszélj, hogyan kerültetek hátra, mikor neked a negyedik rajnál van a helyed?

– Hát úgy volt az, kadett úr – mesélte Balogh Jancsi közvitéz, ki kocsimosó volt

Pesten, és azért zamatos tájszólással kevert jassznyelven beszélt még ezekben a kritikus pillanatokban is, és ami a legfontosabb, megőrizte maradéktalanul a virtust –, hogy amikor az eperfán túljutottunk, a káplár úr, a Zajcsek eltévesztette az irányt. Másztunk, bukdácsoltunk a nagy marha lövöldözésben előre, hogy megkeressük az összeköttetést. Már vagy ötven lépést mehettünk, mikor kezdtünk gyanakodni. „Hallod-e, komám – súgtam Jóskának, mert ketten mentünk elől –, itt baj lesz.” Beszédet hallok. Megálltunk... Azon a helyen elég jó, mellmagasságig érő fal volt, és mögötte beszélgettek. Nekem gyanús volt, hogy a túlsó oldalon voltak az atyafiak, de olyan össze-visszament már minden, és nem tudtuk már magunk sem, hogy fiúk vagyunk-e vagy lányok. A baj ott kezdődött, hogy a hátunk mögött jövők azt hitték, megérkeztünk, és felálltak. A fal túlsó felén levők szintén. Néhány pillanatig bámultuk egymást, és amikor ráeszméltem a rám bámuló olasz pofára, már el is

sült a puskám. A digó nagyot bömbölt és hanyatt vágta magát. Mi ketten szintén lebuktunk a komámmal, a többiek pedig elrohantak visszafele. Ekkor kezdődött az a mokány lövöldözés. Az olaszoknak megjött a hangjuk. Mi pedig lehasalva vártuk, hogy mi lesz. Az olaszok a fejünk fölött úgy lőttek, mint az istennyila, de a nagyobb baj ezután jött. Felülről hozzáfogtak a mi-eink is. Mindenki azt hitte, hogy támadás van, azután jöttek a gránátok. Éreztem, ha ott maradunk, rövidesen végünk van. Körülöttünk csak úgy csattogtak a golyók. Odasúgtam Jósának: „Ugorjunk, komám, az olasz most úgy sem hall, úgy sem lát.” Veszélyes volt, de már nem bírtuk tovább. Felugrottunk. Futottunk, ahogy csak bírtunk hátrafele, amerre az állásainkat sejtettük. Tyű, micsoda keresztűz volt, de tudtuk, ha megállunk, végünk van!

– Az volt a szerencsénk – vette át a szót Kovács –, hogy Jancsi rám ordított: „Na, komám, ha most nem dögünk meg, akkor sohasem”, és nagyot káromkodott hozzá. Ezt hallotta meg Schusster hadnagy úr, és beszüntette a tüzelést. Így azután élve jutottunk be az állásba.

– Marha nagy szerencsénk volt – szegez-te le Balogh –, azután átmentünk a doliná-ba Kozarev százados úrhoz, és most újra itt vagyunk...

Könnyes szemel hallgattam a két nagy-szerű magyar gyereket, kik szörnyű ha-lálfutásukról oly egyszerű magától érte-tődöttséggel beszéltek, mintha ez nem is történhetett volna másképp. Előadásuk után szinte tréfás epizódnak tűnt fel az esetük, és nem halálosan vérfagyasztó komolyságnak.

Jó, hogy nem láthatták jól az arcom, és így nem kellett szégyellnem ellágyulásom. Valósággal beleszerettem a fiúba.

– Akarsz-e mellettem maradni, vagy job-ban szeretnél, ha visszaküldenék a raj-hoz? – kérdeztem Baloghtól.

– Szívesen itt maradok, csak sajnálom Józsi komám elhagyni, már nagyon össze-szoktunk – felelte a fiú.

– Hát akkor ő is itt marad szakaszkül-döncnek. Az elődje úgyis megsebesült.

Így azután a két legény letelepedett mel-lém. A hold, amely eddig a felhők között bujkált, végérvényesen eltűnt, és jótékony sötétség borult a köves lejtőre. A beállt ájult csendet csak a haldoklók nyögése és az olasz fegyverek megszokott pikkpakkja törte meg.

Pintér Tamás

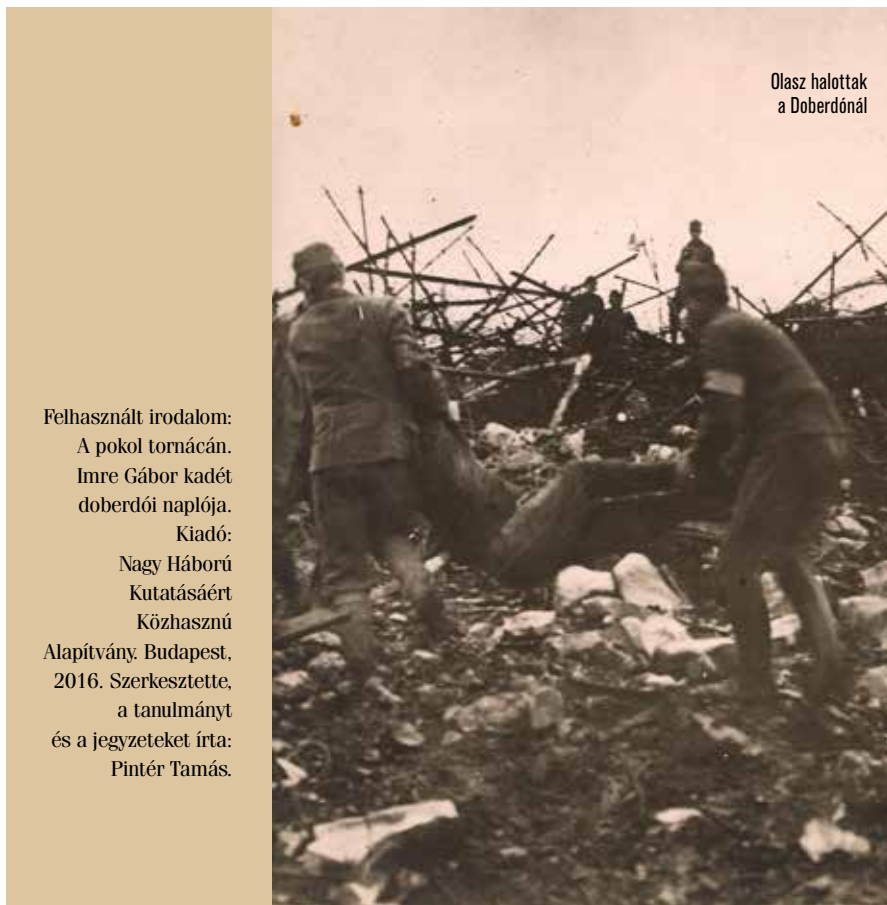
Doberdó!... Döbbenetes erejű név. Fogalom-
let belőle. Sok száz ezer katona... magyarságban ma-
gyar katona temetője.

A doberdói frontszakasz balszármánya az Ad-
riai tenger partján, Düinóváál kezdődik. A tenger-
parton haladva San Giovanni-n át, a Timavó mossa-
rán át, a Mon-falcone előtti varanti kőzlatott tovább hu-
zódva, a 77-es és 121-es magaslatoikkal keresztl, azon-
túl levő morstvas völgy felső oldalán huzódott fel a
túlajdonképeni doberdói fensikra. A fensik pereme-
tovább, Mt. Cosich 113 méteres, majd Selu fölötti 70 mé-
teres és a doberdó falából kiverelő országnál 45 m. ma-
gas pontjain áthaladva, felkanyarodik Mt. dei sei Bisi
véres szikláira. Mt. dei sei Bisi emelkedése a dober-
dói frontszakasz legelőreltoltott pontja. Innen kisse-
visszafele kanyarodva a 111-es és 157-es magaslatoikkal
át jutott fel, Mt. San-Michele-re. Mt. San-Michele 175
méteres magaslata uralta Göre irányából a fensiket. s
amakk a hulesét képezte. Innen haladt azután to-
vább Göre előtt a védelmi vonal és felkanyarodott
az Isontó pohanó víze mentén emelkedő hegyormok-
ra.

De folyt itt minden talpalatnyi helyért. Sőt né-
mely része ismételtén is meglett öntözve.

A tengerparttól egészen Mt. dei sei Bisi-ig jól
ismertük doberdó szikláit. Bár többnyire éjszaka-
járunk, mégis belénkörögzött erre az életre és

Imre Gábor doberdói naplójának részlete

Olasz halottak
a Doberdónál

Felhasznált irodalom:

A pokol tornácán.

Imre Gábor kadét

doberdói naplója.

Kiadó:

Nagy Háború

Kutatásáért

Közhasznú

Alapítvány, Budapest,

2016. Szerkesztette,

a tanulmányt

és a jegyzeteket írta:

Pintér Tamás.

SZERETŐK A HÁBORÚBAN

Fotó: Banczik Róbert

Szeretők a háborúban: a történelem egy szelete. Igen, a történelemé. Periférikus, szégyenlősen eltakart, de megtörtént szelete. A történelem elhallgatása pedig történelemhamisítás.

Egy „felnőtt” kiállítás beszél a témáról Kecskeméten. Miről szól? A hadszíntér, a nagy háború éroszáról, a kecskeméti „éjszaka virágairól”, a népi kultúra erotikus szimbólumairól. A végletek témája.

A több témakört felölelő kiállítás kezdő egységének történeti és helytörténeti bevezetőjéről szól ez az írás. Kik voltak az elmúlt négy évszázad „éjszaka virágai” Kecskeméten? A legősbibb mesterséget űzők, a tiltott szerelemben esett férjes asszonyok, parasztlányok, kocsmai felírók, özvegyasszonyok, fiatal lányok, árvák és a nyomor elől menekülők, „nő személyek”, „a pecsenyesütőgetőknél lévő menyecskék”, „kéj nők”. Sokuk alakját megőrizték a levéltári források, fotóikkal,

nevükkel, életkorukkal; mint azt a kecskeméti szülői házból megszökött 19 éves lányt, aki „Csongrádon Tenyeres Erzsébet bordélyházában tartózkodott” 1870. április 25-én...

De tekintsünk vissza egyelőre a 17. századba. A „három városban”, Kecskeméten, Cegléden, Nagykőrösön” járunk. 1629. október 27-én IV. Murád szultán kiadta rendeletét a paráznaság bűnében vétkesek feletti fenytő eljárásról. „*ha (keresztény) férfi és nő paráznaság bűnébe estek, a nő mindig a helybeli vajda és zabti, – a férfi pedig az illető pap által, haszontalan vallásos szertartásaik szerint ítéltetett s büntetett meg. [...] valahányszor ily vétség adja magát elő, a vétkes nő felett*

ítélő hatóság az ugyanazon bűnben részes férfi ügyébe ne avatkozzék.”

Egy évszázaddal később, a 18. században, 1717. jan. 16. napján Kecskemét többségi földesura, gróf Koháry István bíraskodott. A földesúr joghatósága alá tartozó területen elkövetett bűncselekményekben az úriszék ítélkezett. Az általános gyakorlat szerint eljárhatott többek között az istenkáromlás, a káromkodás, a hitehagyás, emberölés, gyújtogatás, lopás, rablás, csatlárdságok, kincsásás, csavargás, szökés, hatóság elleni erőszak, testi sértés, kisebb hatalmaskodás – és paráznaság esetén. Aznap, január 16-án egy épp nemrégiben gyermeket szült nő városból való kitoloncolása volt az ítélet:

„Török Anna, néhai Pelsőczy István özvegye, N. Deák Istvánnak szolgájával Bálintal paráználkodván tüle teherben esett és szült is, említett szolga pedig elsökött,

Azért hogy Török Anna a Városbul ki küldessek, úgy hogy ide többé ne jöjjön, elvégeztetett.”

Nem mindenki volt ilyen szerencsés. A gróf a legszigorúbb büntetést róta ki egy másik úriszéki ítéletében két szerelmesre. Az utókor dilemmája, nem lényegi történelmi kérdés, de mi más vihette a két szerencsétlent a házasságtörésre, ha nem oly szerelem, amiért kockára tették az életüket?

„... Kecskeméti Városában lakos Szabo Matyas Hites Tarsa Varga Ilona és Szivos Mihály Szabad személy ellen, a kikis nem gondolván In (Isten) s Ország Törvényeiben az Paráznak ellen fel tett kemény büntetésekkel, két esztendőnek elforgása alatt edgymással paráználkottak, és az Házassági Tiszta ágyat meg fertőztették, hogy azért illetén gonosz tettöknek példás büntetésétől mások is meg rettenyenek, és hasonló gonoszságra ne vetemedjenek, kívánnya Ő Exellentijája, hogy mind kettőnek, érdemlett Törvényes büntetésök ki szolgáltatassék azaz: Hohér Pallosa által fejek vetetessék.”

Még mindig a 18. században járunk, a „Törvény” időszakában. Ekkor a városi önkormányzat statútuma szabályozta a helyi

viszonyokat. Hatásköre a rendeletalkotás, a közigazgatás, s mellette a bíraskodás volt. Az önkormányzatiság egyik megnyilvánulási formája a közösség tagjai feletti ítélkezési jog is, általános joggyakorlat szerint az úriszékre és a megyei törvényszékre nem tartozó enyhébb cselekményekben, kiegészülve például a dohányzás, lármázás, utcán éjjel való tartózkodás, betyárokkal való cimborálás vagy házastársak kibékítésének eseteivel is.

„7. Valamely házasság személy házasságtörésre vetemedik, a régi törvények szerint halállal büntetettik.

8. Mivel a sok fattyas lány a várost éppen megundorította, azért minden kurva leányok és özvegyek ha jövevények lesznek, azonnal a városbul gyalázatosan ki fognak csapattatni, nem különben az illetén jövevény fajtalan ifjakkal együtt.” A kiutasítottak között persze nem kizárólag laza erkölcsű nők voltak. A „Tolnokok könyve” megőrizte a 13 éves, szülői felügyelet nélküli gyermekek, az úti okmányokkal nem rendelkezők, a kéregetők, csavargók neveit és emberi sorstragédiájukat is...

Az 1794. évi szabályrendeletből kitűnik, hogy továbbra is vissza-visszatérő probléma volt a prostitúció. Vagy mégsem? A

büntetést nem az erkölcstelen nőkre róják, hanem be nem jelentésük esetén helyezik kilátásba: „5. Valaki házánál rossz fajtalan személyt tart, és azt be nem jelenti, sorsához képest 4 napi arestomra vagy 8 pálczára, vagy 2 forintra büntetettik.”

1800. június 3-án az Úriszéki jegyzőkönyvbe fontosnak tartották rögzíteni, hogy a „tisztátalan ágyból származott Gyermekek” nevelésében, pontosabban eltartásában az apa köteles részt vállalni, a gyermeket 8 éves koráig pénzzel támogatni.

S Kecskemét előljárói a 19. században újból és újból szorgalmasan megkísérelték szabályok közé szorítani a betiltani nem akart, megtúrt jelenséget. Az egyik legfontosabb szempont a betegségek megelőzése, visszaszorítása volt: „A buja életű szabad személyek... (1826-ban járunk) ha valamely buja nyavajában volnának, orvosi gyógyítás alá adattassanak...” De legalább ennyire figyelt a Tanács 1844-ben a tisztességes polgárok érzékenységre is. „...ha ezentúl az ily személyek a sétatéren, vagy más közhelyeken a közönség botrányára megjelenendnek, ... a város fogházába fog bekísértetni büntetését elveendő.”

1862-ben ismét városi szinten szabályozták a kérdést. Elsődlegesen a nyilvántartásba vételi kötelezettséget, amire az ún. „Kéjhölgyek nyilvántartó könyve” szolgált, ami mellett a bordélyházak tulajdonosainak „Kéjnő jelentőkönyvet” és „Díjnyilvántartó lapot” is vezetniük kellett. A bujakór, a „közragály” visszaszorítása érdekében kötelező volt a heti kétszeri orvosi vizsgálat – amire ugyan gyakrabban lett volna szükség, de az a tisztiorvos egész idejét igénybe venné —, a vizsgálatért fizetni kellett, a díj 1 új forint volt. Továbbá „a kéjhölgyek a város belterületéből, a templomok közvetlen környékéből, a Budai-, Kőrösi-, Csongrádi-, Halasi-, Vásári nagy utcákból, a Széchenyi térről és utcából, valamint a sétatér közeléből és Szolnoki utcából kitiltandók, s egyedül az u.n. »bordély« házakbani tartózkodásra szórítandók” s „Végre az éjjeli kószalók elfogatandók, s becsukandók”.

A prostituáltak még mindig a legalitás szférájában működtek, sőt 1881-től „A bordély minden erőszakoskodások, s tettelegességek ellen a rendőrség oltalma alatt áll.”, emellett papírlapnyi igazolvány, az ún. „Tűrvény” védte, igazolta és egyben engedte a működést. A prűderia, a képmutatás azonban ugyanúgy velejárója a jelenségnek, mint korábban, hisz a közösség által fenn- és eltartott rétegnek „Az útca ajtóba kiállni, ablakon, vagy kapunyíláson kaczerkodni vagy vendégeket bármi módon csalogatni tilos.”

Az egyik legrészletesebb szabályrendeletet Lestár Péter polgármestersége alatt adták ki „A bordélyügy rendezése tárgyában”. Szükség is volt rá, akkoriban több mint harminc bordélyház működött a városban.

20. század eleje, a „Bárcza” időszaka. Ezek a Megyei Rendőrkapitányi Hivatal által kéjnők részére kiállított fekete keményfedelű, az orvosi vizsgálatokat is tartalmazó fényképes igazolványok. A kecskeméti rendőrkapitányság korabeli helyzetjelentései az okokat, a kényszerítő körülményeket is igyekeztek feltárni.

„Sok munkáscsaládnak társalakójává lett a legborzasztóbb nyomor és ez odalökte éhező leánygyermekét az erkölcsi zuhlás undok posványába.” „...Korcsmákban és kávéházakban alkalmazott pincéernők és felírónők, – minthogy járandóságuk oly csekély, hogy abból nem tudnak megélni, – keresetszerű kéjelgésre vannak utalva.”

Fotók: Banzsik Robert

A 20. század közepének irataiban gyakorta előforduló kifejezés a „találkahely-engedélyek”. „Nevezett találkahelyének udvarán baromfi, sertés és más háziállatok voltak az ellenőrzés során találhatók, mik teljes mértékben lehetetlenné teszik a találkahely tisztántartását, s ezáltal fertőző betegségeknek lehetnek okozói. A kéjnőlakások általában piszkosak, az ágynemű és egyéb kellékek tisztántartását, valamint a féregmentesítést többszöri figyelmeztetés ellenére sem hajtották végre.”

A tragikus sorsok, jobbra érdemes életek tárháza a forrásanyag. „Nagyon szépen megkérjük a Nagyságos fő Orvos urat a gyerekek felől szíveskedjen rendetleni

[...] Gyönyörűek a gyerekek és kárhogy a kuplerájba nevelkednek, a Nagyságos főorvosul még a vizitett tartsa a szobákba adig az asszony a gyerekeket eldugja, nehogy a fő orvosúr meglása a gyereketett.”

A tragédiák azonban olykor átcsaptak tragikomédiákba: 1948-ban, a korszellemnek megfelelően a Nemibeteg gondozó Intézet munkaverseny keretében „minél több fertőzési forrást kell, hogy kimutasson”.

**Pétérné Fehér Mária
Szabóné Bognár Anikó
Végh Katalin**

KECSKEMÉTIK MÁLENKIJ ROBOTON

„... a gyerekeket szeresd és neveld, okosan.”

Dr. Dunszt Ferenc tragédiája

Dr. Dunszt Ferenc és felesége
házasságkötésük évében,
1936-ban

Dr. Dunszt Ferenc jómódú kereskedőcsaládban született 1908. szeptember 2-án Kecskeméten. Édesapja Dunszt Adorján a kecskeméti Royal Kaszinó tulajdonosa volt, emellett a család zöldség-gyümölcs kereskedelemmel is foglalkozott.

Dunszt Ferenc a kecskeméti középiskola elvégzését követően orvosi diplomát szerzett, majd megyei tisztiorvosi állást kapott Zomborban (Vajdaság), ahol a második

világháború ideje alatt szolgált. Miután Magyarország és Románia 1941. május 11-én aláírta a 3279 bukovinai székely család (13 200 fő) Bácskában történő letelepítéséről szóló megállapodást, 1944 októberében dr. Dunsztnak az a hálátlan feladat jutott, hogy az elrendelt kiürítési parancs értelmében az újfent kitelepítésre ítélt bukovinai székely családokat a Vajdaságból Ausztriába kísérje. A szekérkaraván

nagy része hosszú bolyongást követően átkelt a Dunán, és egészen Zala, illetve Vas megye környékéig jutott el. Egy másik csoport (közel 500 család) a mai Bács-Kiskun megye déli területein próbált új életet kezdeni. A dr. Dunszt Ferenc és családja (felesége és két gyermeke) kíséretében haladó karaváncsoport – a Dráva mentén – egészen Zala megyéig jutott, ahol egy Pacsa nevű település római katolikus

plébániáján kaptak szállást, ugyanis dr. Dunszt Ferenc felesége – Fröhlich Sára Zsófia – várandóssága idejének végét járta. Rövid időn belül, 1945. január 18-án a plébánia asztalán látta meg a napvilágot a harmadik gyermek, Dunszt István, aki 1945. április 5-én, közel 2,5 hónaposan már azon a Kecskemétre tartó lovaskocsin ült, amelyről édesapját az orosz katonák leszállították. A család ugyanis úgy döntött, hogy nem Ausztria felé menekül tovább, hanem a front elvonulásának reményében Kecskemétre kíván hazatérni. A hazaút közben, Zalaegerszeg és Ságod között – Türrénél – két kozák katonatiszt „kis munkára”, azaz málenkij robotra hivatkozva leszállította dr. Dunszt Ferencet a bakról és vasúti talpfarakodásra vitték magukkal. A három napos munka ígéretéből – a bevagonírozást követően – szovjetunióbeli jóvátételi kényszermunka lett, amelynek keretében Románián (Foksány) keresztül Odesszába szállították. Az édesanya az apa nélkül maradt három gyermekkel Kecskemétre érkezve igyekezett rövid időn belül hatósági úton tájékoztatást kapni férje hollétéről és egészségi állapotáról. Ezért – a már fentiekben hivatkozott, 1945. március 18-i 26. sz. rendelet értelmében – benyújtották a Dunszt Ferenc hazatérését elviekben kezdeményező „kereső” adatlapot, amelyet a kecskeméti illetőségű elhurcoltak sorsára vonatkozó kutatómunka tárt fel. Az adatbázis 493. sorszámú adatlapja – amelyet nagy valószínűség szerint Dunszt Adorján vagy felesége töltött ki – Dunszt Ferenc személyes adatain kívül a 16., a 17. és a 18. pontokban az elfogása körülményeit és az ahhoz fűzött egyéb megjegyzéseket tartalmazza. Ezek teljes mértékben megfelelnek a személyi hagyatékban megtalálható adatoknak.

A Stark Tamás által is kiemelt „megbízhatósági nyilatkozatot” Dunszt Ferenc esetében is az illetékes községi elöljáróság állította ki Kecskeméten, 1945. december 14-én. Ebben a család és Tóth László polgármester a fogság helyszínének beazonosításául csak annyit tudott megadni, hogy dr. Dunszt Ferenc „... jelenleg állítólag Moszkva körüli fogolytáborban van.” Tóth László az alábbi módon kérte és indokolta – orosz nyelven is – a tisztiorvos szabadon bocsátását: „... Minthogy fentnevezett tisztiorvos politikai magatartása kifogás alá nem esik, népellenes bűncselekményt nem követett el, nyilas és fasiszta pártnak vagy szervezetnek nem volt tagja s nem volt

németbarát, igen fontos közérdekű munkát végzett, 3 apró gyermeke van, – ennél fogva közérdekből kérjük m i e l ő b b i [kiemelés az eredeti kérelemben – H. Cs.] szabadon bocsátása iránti intézkedések megtételét.”

Természetesen a család ekkor még nem tudta, hogy dr. Dunszt Ferenc hol raboskodik, pontosabban – Sárvari László levele alapján – azt az információt kapták, hogy az elhurcolt édesapa Odesszában tartózkodik. Ezért kerestette a polgármester Moszkva körzetében. Az országhatárig

minden állomáson kidobott levelezőlapjai – az emberi lojalitásnak köszönhetően – jórészt hazataláltak Kecskemétre. Ezekből a család nyomon tudta követni, hogy Magyarországi területén milyen útirányban – Celldömölk–Fülöpszállás–Kunszentmiklós–Baja vonalon – haladt a szerelvény. Bognár Zalán kutatásaira támaszkodva megállapítható, hogy dr. Dunszt Ferenc is – Osváth Viktorhoz hasonlóan – a jánosházi fogolytáborba került, hiszen a körzetben ez a tábor látott el központi gyűjtő funkciót.

Kecskemét thj. város polgármesterétől.

P. 1778/2. szám.
1945

I G A Z O L V Á N Y.

DR. DUNSZT FERENC tisztiorvost, aki 1908. évben Kecskeméten született, anyja : Domján Ilona, -amikor családjával hazatérőben volt, az orosz katonaság 1945. április hó 5 - én ZALABER - SZEG. és SÁGOD közötti országúton haladó kocsijáról, családja mellől leszállította, ott bevagonírozta és ismeretlen helyre vitte; jelenleg állítólag MOSZKVA körüli fogolytáborban van.

Minthogy fentnevezett tisztiorvos politikai magatartása kifogás alá nem esik, népellenes bűncselekményt nem követett el, nyilas és fasiszta pártnak vagy szervezetnek nem volt tagja s nem volt németbarát, igen fontos közérdekű munkát végzett, 3 apró gyermeke van, - ennél fogva közérdekből kérjük m i e l ő b b i szabadonbocsátása iránti intézkedések megtételét.

KECSEKMET, 1945. december hó 14-n.

polgármester.

От бургомистра гор.Кечкемет

№ 1778/2 п.

У п р а в л я

Доктора ДУНСТ-а ФЕРЕНД-а, городского главного врача /гол. ролд. 1908 в Кечкемете, фамилия матери: Домьян Илона/ Красноармейск сняли 5-го апреля 1945 г. с поезда на котором он ехал с своей семьей из ЗАЛА-БЕРСЕГА в САГОД, там его погрузили в вагон и увезли на неизвестное место, в настоящее время, как говорят, он находится в одном лагере военнопленных около МОСКВЫ.

Так как настроение упомянутого главного городского врача политически безукоризненно, никогда не сделал противоправное преступление, членом какой-либо фашистской партии или организации и приятелем немцев никогда не был, а работа его очень важного общественного характера, кроме того у него 3 детей, поэтому просим из общего интереса принимать нужные распоряжения чтобы выпустили его на свободу как можно скорее.

Кечкемет, 14-го декабря 1945 г.

бургомистр гор.Кечкемет:

Thomas János

Dr. Dunszt Ferenc igazolási dokumentációja

Innen a Celldömölk melletti intapsz-tai vagy mesteri táborba hajtották a rabokat, ahol vagonokba zárva közvetlenül Romániába (Temesvár–Foksány útvonalon) szállították őket. Egy hasonló sorsú, ám kecskeméti katonai hadifogoly, Szabó Pál visszaemlékezésében megerősítette, hogy több kecskeméti sorstársukkal, köztük dr. Dunszt Ferencel a foksányi táborban töltöttek közel egy hónapot, majd – kivéve a tisztiorvost, hiszen őt a betegsége miatt nem vitték tovább – innen szállították őket tovább a Volga melletti völgyekbe, egészen Sztálingrádig.

Az említett levelekből látható tehát, hogy – ahogyan a fentiekben Tóth László is igazolta – dr. Dunszt Ferencnek valóban személyi és politikai igazolásra lett volna szüksége. Az 1945. május 14-én kelt levelében ezt alátámasztóan az alábbiakat kérte: „... a hírek szerint civil voltam miatt könnyen menne [kiszabadítása – H. Cs.], igazolni kell, hogy sem Kecskeméten, sem Zomborban nem voltam nyilas.” Érdekesség, hogy a levélben említi a „Révész Laci” nevet és hivatkozik rá, hogy kiszabadításához – édesapja – az ő közbenjárását kérje. Dr. Révész László nemzetgyűlési képviselőként a kecskeméti református jogakadémia tanára volt, és a korábbi kapcsolatok alapján Dunszt Ferenc bízott abban, hogy majdan a Hazahozatali Kormánybiztoság felé intézett kérelmével esetlegesen

Dr. Dunszt Ferenc házasságkötési fotója

könnyebben sikerülhet a szabadulás. Nem így történt, hiszen az elhurcolt tisztiorvos még Foksányban, nem sokkal a kiérkezést követően elkapta a hastífuszt, az ekkor sokak halálát okozó járványos betegséget, majd 1945. augusztus 12-én ebbe belehalt. A tragédiát közlő hírt és az egyéb körülményeket Horváth Imre körorvos, 1945. szeptember 15-én Nagyszakácsiban kelt levelében az alábbi módon közölte

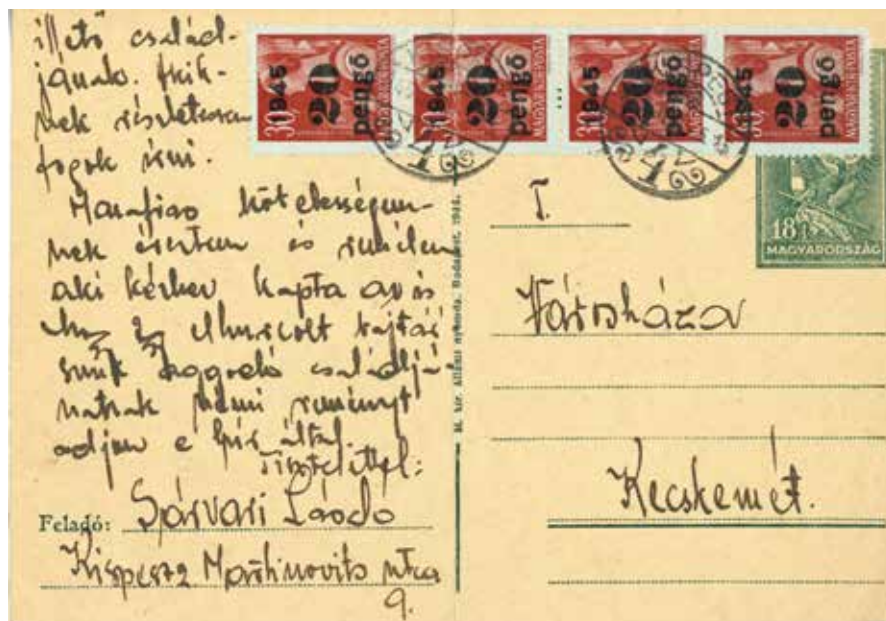
dr. Dunszt Ferenc feleségével: „... Elutazásom előtt Dr. Rónay György [olvashatatlan írás – H. Cs.] községi orvos hozta sátrunkba Siklóssy Béla százados jelenlétében az ide mellékelt pénztárcát a benne lévőkkal együtt azzal a megjegyzéssel, hogy a fekhelyül használt priccsen a kollégák által visszahagyott lim-lom között találta meg a pénztárcát és engem kért, ha meg tudnám szerezni nagys. asszony címét küldeném el, én vállalkoztam a tárca elhozására, s mellékelten küldöm.”

A körorvos Dunszt Ferenc tragikus sorsát taglaló további sorai a feleség számára feldolgozandó gyász nehézségét növelte és a helyzetet súlyosbította az a tényező, mely szerint egy alkalommal az édesapja nagyon közel volt ahhoz, hogy még épségben hazatérhessen, ám ez mégsem sikerült neki: „Szegény Feri, július első napjaiban beküzdötte magát egy hazajövő csoportba, nem volt szerencséje, mert egy GPU tiszt már a drótkerítésen túlról, amikor megindultak az állomás felé, többedmagával visszahozta. Nagyon lehangolta ez a váratlan esemény, pár nap múlva azonban erősen reménykedett, mert azzal biztatták őket, hogy a legközelebb hazainduló csoporttal hazaengedik. Erre azonban nem kerülhetett sor, mert lázasodni kezdett, majd [...] ilyen legyengült állapotban tüdőgyulladást kapott, s 10-én kezdődő tüdőödémával átszállították a másik táborban lévő kórházba, ahol 12-én meghalt.”

Horváth Imre zárógondolataiban Dunszt Ferencről kapott benyomását, emberi értékeit emelte ki az özvegynek: „... Nagyságos Asszonyom! Nagyon rövid ideig ismerhettem kedves férjét, de ezen rövid idő alatt is megszerettem, nagyon kedves ember, jó kolléga volt, családját nagyon szeretete, tele volt élni akarással. Felruházta a Mindenható minden jó tulajdonsággal, s nekünk mégis őt kell megsiratnunk. [...] Ne haragudjon, hogy nekem kellett talán elsőnek lennem, ezt a szomorú hírt Nagyságos asszonnyal közölnöm.”

Dunszt Ferenc halálesetének és a temetésének pontos körülményeiről a család sohasem kapott pontos választ, hiszen ahogy Szabó Pál is említi, „[...] Foksányban tömegsírba temették el”, amelynek helyén a román kormányzat későbbiekben egy többemeletes társasházat építtetett. A halottá nyilvánítása pedig a mai napig várat magára.

Hajagos Csaba

Sárvari László hírt közlő levele

Sorstragédiák a Kecskeméti Televízió műsorában

Új, rendhagyó műsorsorozattal jelentkezik a KTV 2017 áprilisától, amelyben túlélők nyilatkoznak arról, hogy a kommunista diktatúra időszaka milyen hatással volt életükre, az elszenvedett traumák hogyan befolyásolták további sorsukat. A történelmi emlékezetet túlélők tapasztalatain keresztül bemutató és elemző műsort Hajagos Csaba, a Kecskeméti Katona József Múzeum történész, muzeológus munkatársa, a felvételek szerkesztője vezeti.

A Kecskeméti Televízió Nonprofit KFT. és a Nemzeti Emlékezet Bizottságának Hivatala (NEB) 2017 első negyedévében egy kölcsönös együttműködési megállapodást kötött, amelynek keretében a NEB Hivatala által készített Oral History felvételek Kecskeméten is bemutatásra kerülnek.

A NEB 2015 március hónapban – a Kecskeméti Katona József Múzeummal együttműködésben – egy az írott források kutatásától részben elkülönülő, a kommunista diktatúra személyesen átélt emlékezetét archiváló projektet indított el, melynek keretében arra vállalkozott, hogy a diktatúra tragédiáit átélt személyekkel olyan speciális videó interjúkat készítsen, amelyek egyedülálló módon nem csak az egyén adott időszakban átélt negatívumait, traumáit dolgozzák fel, hanem sokkal inkább az egész élettörténetre koncent-

rálnak, amelyek 2017 áprilisától a KTV adásában, a hozzá kapcsolódó Hirös Historiák weboldalon, a hirös.hu Facebook felületén a Hirös Historiák történelmi magazin bejegyzéseivel együtt a Múzeum honlapján is elérhetőek lesznek.

Specifikusan azt szeretnénk bemutatni a társadalom számára, hogy Holocaust tragédiája, a Duna-Tisza köze szovjet megszállása, a kényszermunkára történő elhurcolások, a sváb nemzetiségű magyarság kitelepítése és a kollektivizálás, összességében a Rákosi diktatúra, majd az azt követő Kádár rendszer hogyan befolyásolta az abban résztvevők, túlélők további életét, egészen a mai napig. – mondta el lapunknak Hajagos Csaba

A projekt a GULÁG Emlékév és az 1956-os forradalom 60. évfordulója kapcsán kiemelt hangsúlyt fektetett a

malenkij robotra elhurcolás és az 1956-os magyar forradalom élő történeteinek feldolgozására, a parasztság tragédiájának bemutatására. A több mint másfél év alatt közel 70 db interjúból 26 korábbiakban alig vagy egyáltalán nem ismert kényszermunkára elhurcolt emberek életútját ismertette meg a magyar társadalommal, amelyeket komoly tényfeltáró kutatómunka előzött meg. Ezekből az interjúkból 27 olyan életút bemutatására vállalkozik tehát a Kecskeméti Televízió, amelyek nagyobb részt Kecskemét környéki családok sorsával foglalkozik, de szerepet kap benne több megyei vonatkozású személy is olyan településekről, mint Hajós, Gara, Érsekcsanád, Tiszakécske és Baja.

Első adásunk interjúalánya az a Dunszt István lesz, akinek édesapját 1945 tavaszán, Kecskemétre hazafelé vezető út közben szovjet tisztek vették le a lovaskocsiról, majd vitték szovjetunióbeli kényszermunkára. Az apát, Dr. Dunszt Ferencet soha többé nem látta a családja, ugyanis Romániában, a Foksány-i gyűjtőtáborban vesztette életét. Dunszt István az apanélküliség állapotáról, az árvaság következményeiről, a vallás megtartó erejéről is nyilatkozik majd a 2017 áprilisában induló műsorban.

A projekt egyértelmű célja, hogy az elkészült interjúk a közoktatás részévé is válhassanak, hiszen a tragikus személyes sorsokat bemutató oral history felvételek mind-mind a kommunista diktatúra teljes megértését segítik.

KECSKEMÉTI REPÜLŐK

az 1956-os forradalom időszakában

Előzmények

A Rákosi-rendszer idején 1950–1953 között a magyar nemzetgazdaság teljesítőképességét jóval meghaladó mértékben fejlesztették a Magyar Néphadsereget. Létszáma meghaladta a 200 ezer főt, a haditechnikája pedig szovjet gyártmányú fegyverekből, eszközökből állt. A magyar légierőben akkor már két vadászpilóta-hadosztály és 1-1 bombázó-, illetve csatarepülő-hadosztály volt hadrendben általában 3-3 repülőezreddel. Ezenfelül szállító- és felderítő repülőegységek is hadrendben szerepeltek különböző anyagi és technikai háttérrel. A jelentősebb magyar parancsnokságok mellett szovjet katonai tanácsadók segítettek (ellenőrizték) a kiképzést.

1953 nyarára belátta a magyar politikai vezetés, hogy az erőltetett ütemű hadseregfejlesztés nem tartható tovább. Ezért 1953-tól kezdve négy ütemben végrehajtották a létszámcsoökkentést, amely természetesen érintette a légierő szervezetét is.

A MiG-15 típusra átfegyverzett MN 66. vadászpilóta-hadosztály-parancsnokság /fedő- és Pf. száma: 9892/ és az egyik alárendelt egysége, az MN 62. vadászpilóta-ezred /fedő- és Pf. száma: 7912/ 1952 őszétől a hírhős városba települt. A 62. repülőezred vegyes repülőtechnikával rendelkezett 1955-től, ugyanis kijelölt személynél állománya 1955-56-ban átképzést hajtott végre a korszerű MiG-17 elfogó vadászpilóta-gép-típusra a Szovjetunióban, illetve Kecskeméten. Az átképzés időszakában az ezred megkapta a MiG-17

típusú repülőgépeket két lépcsőben. Az összeszerelést követően a gépeket berepülték, s beosztották a repülőszázadokhoz. A korszerű MiG-17-es fegyverrendszere már jelentős tűzerőt képviselt. 2 db 23 mm-es NR-23 és 1 db 37 mm-es NR-37 típusú gépágyúval rendelkezett. Alkalmas volt 60 db rakéta felillesztésére vagy 500 kg bombateher függesztésére. A MiG-17PF pedig 3 db 23 mm-es NR-23 típusú gépágyúval volt felszerelve.

Az 1955/56-os kiképzési évben a kecskeméti egységnél tovább nőtt az osztályos fokozattal rendelkező repülőgép-vezetők száma. 1956 őszére a vadászpilóta-gép-vezető állomány elsősorban már a harci alkalmazás elemeit gyakorolta bonyolult időjárási viszonyok között. Egyik fontos kiképzési ág lett a célszakra végre-

Középen Kozmács István
repülőfőhadnagy sorkatonái között

hajtott lövészet nemcsak nappal, hanem éjszaka is.

A Kecskemétre érkezett MiG–17 típusú gépekkel a 62. repülőezred 2. és 3. vadászrepülő-századait fegyverezték fel. Így érthető, hogy főleg a 2. és a 3. század állományát képezték át az új technikára. Az is igaz, hogy az új típusal hajózók csak keveset repülhettek a forradalom kitöréséig. Így nem rendelkeztek a pilóták a szükséges hadrafoghatósággal a MiG–17-es technikán!

A forradalom kitörésekor a 66. vadászrepülőhadosztály-parancsnokság állományában a parancsnoki rajban 4 db MiG–15 Bisz és 2 db Jak–12 típusú futárgép volt szervezve. A hadosztály-parancsnokság alárendeltségébe három vadászrepülőezred tartozott: a 62. repülőezred Kecskeméten, a 31 vadászrepülőezred Kaloocsán és a 47. vadászrepülőezred pedig Kiskunlacházán állomásozott. Az utóbbi két egység MiG–15 típusú repülőgépekkel volt felfegyverezve. Az MN 66. vadászrepülőhadosztály teljes állománya 1956 őszén: 1053 tisz, 342 tiszthelyettes, 663 sortiszthelyettes, 1162 honvéd és tiszt. Katona összesen 3220 fő. Ezen felül 299 polgári segítette a magasabb egység munkáját.

Az ezred hadrendjébe 1956 őszén 6 db MiG–17PF, 20 db MiG–17F, 4 db MiG–15Bisz, 2 db MiG–15UTI, 2 db Jak–11 és 2 db Jak–18 típusú repülőgép tartozott. A 62. vadászezred repüléseit és mindenolda-

**A repülőhadosztály
és a 62. repülőezred állománya
és technikája 1956-ban
MN 66. vadászrepülő hadosztály
parancsnoki állománya:**

megbízott parancsnok:

Török Béla alezredes

politikai helyettes:

Kószegi László őrnagy

repülőtechnikai szemlélő:

Vázsonyi Miklós százados

hadosztály-megfigyelő:

Fodor Zoltán százados

hadosztály légi lövész szolgálatvezető:

Vasas János százados

harckiképzési osztályvezető:

Ferencz István százados

hadosztály főmérnök:

Varvasovszki János százados

hadosztály tábori műhelyparancsnok:

Csapó György százados

A kecskeméti 66. repülőhadosztály tisztjei

**Az MN 62. vadászrepülőezred
parancsnoki állománya:**

ezredparancsnok:

Korbély István százados

ezredparancsnok-helyettes:

Korb Vilmos százados

politikai helyettes:

Túri Sándor százados

ezredtörzsfőnök:

Márta Sándor főhadnagy

légi lövész szolgálatvezető:

Vizinger Géza főhadnagy

ezredmérnök:

Fazekas József főhadnagy

repülőszázad-parancsnokok:

Kozmács István, Pistyúr András,

Klepitz József főhadnagyk.

lú anyagi biztosítását az MN 13. Önálló Repülőműszaki Zászlóalj /ÖREMÜZ/ végezte 1951 óta. Annak a parancsnoka pedig Sándor Tibor százados volt. A kecskeméti repülés rádiólokációs biztosítását 1955. május 15-től az MN 54. rádiótechnikai jelzőezrede végezte, melynek Kiss János őrnagy volt a parancsnoka.

**Kecskeméti repülők
1956-ban**

Az 1956-os népfelkelés, majd forradalom előtt a kecskeméti repülők is folytatták a harckiképzési programban meghatározott, valamint a létszámcsökkentésből adódó

szervezési feladatokat. A haderő létszámcsökkentése némileg érintette a 66. repülőhadosztályt is. A létszámcsökkentés 4. ütemét 1956. október 1. és december 1. között kellett volna végrehajtani a hadseregben. A kiadott új szervezési intézkedés alapján az állománytáblát töltötték fel név szerint a személyi mozgásokkal együtt. Ezt a tevékenységet megakasztotta a forradalom kitörése.

A kecskeméti repülők a forradalom előtti hetekben és napokban a harckészültségi- és kiképzési tervekben szereplő programokat, gyakorlatokat és repüléseket végezték. A hadosztály parancsnoka nem is tartózkodott a helyőrségben. Az állomány a rádióból értesült a budapesti tüntetésekről.

Október 24-én hajnalban Iván Dezső /1928-2008/ őrnagy hadosztályparancsnok-helyettes parancsot kapott Nádor Ferenc /1924-2005/ ezredestől a légierő parancsnokától, hogy a 66. vadászrepülőhadosztály egész állománya részére rendeljen el magasabb harckészültséget. Iván őrnagy 24-én hajnali 4 órától rendelte el a riadót. A személyi állomány részére kiosztották a zárolt lőszert és a karhatalmi fegyvereket. Megszervezték a repülőtér földi védelmét és a reptér melletti műúton közlekedő gépjárművek katonák általi ellenőrzését. Megerősítették a légvédelmi készségi szolgálatot is. A személyi állományt éjjelre is a repülőtéren tartották. A 3. gépesített hadtestparancsnokságra Kószegi László őrnagyot a kiskunlacházi, kisegítő harcálláspontra pedig Ferencz István századost rendelte ki a hadosztályparancsnok.

Október 25-én megerősítették a repülőtér teljes védelmét. Az egész repülőhadosztálynál I. fokú harcckészültség volt elrendelve. Délután hazaérkezett Budapestről Török Béla alezredes hadosztályparancsnok, akinek utasítására leszedték a reptér épületeiről a vörös csillagot és kitűzték a nemzetiszínű zászlót. Éjszaka Iván Dezső őrnagy és Vázsonyi Miklós /1931-2012/ százados Jak-12 típusú futárgéppel Budapest fölött röpcédulákat szórtak, amelyet a 3. hadtest készített. A 66. vadászrepülő-hadosztály eseménynaplója szerint az állomány egy része megszállta a kiépített és megerősített támpontokat, a másik része pedig bunkerbe vonult. A személyi állomány egyváltatú örömmel fogadta Gerő Ernő leváltását az MDP éléről! Kecskemét város utcáin páncélos járművek cirkáltak, a 3. hadtest katonái járőrszolgálatot láttak el a főtéren.

Október 26-án Kecskemét főterén és utcáin tüntetések zajlottak. A tüntető tömeg hangadóit biztatására leszedte a címereket és a vörös csillagokat a középületekről. Kiszabadították a megyei börtönből a fogvatartottakat. Több helyen lövöldözés volt a városban.

Délután 14 óra után ismét bevetettek egy Jak-12-es repülőgépet röpcédulaszórásra Budapest fölé. A pilóták, Iván Dezső őrnagy és Vázsonyi Miklós százados magukkal vitték a Bács megyei Népújság egyik szerkesztőjét is. A feladat

végrehajtása közben a repülőgépet találat érte a szárnyon, de sikeresen visszatértek a bázisra.

Harci bevetések a felkelőkkel szemben

Október 27-én több bevetésre kaptak parancsot a kecskeméti repülőhadosztály és a 62. vadászrepülő-ezred pilótái. A délelőtti órákban Iván őrnagy és Vázsonyi százados Kecskeméten a Cigányváros melletti területet gépágyúsorozattal lőtték. Azon a napon Gyurkó Lajos /1912-1979/ vezérőrnagy, a kecskeméti 3. gépesített lövészhadtest és Kecskemét helyőrségparancsnoka rendkívül súlyos légi bevetésekre adott parancsot. Minden esetben hadbíróssággal fenyegetőzött. Nem tűrt semmiféle kifogást vagy ellentmondást az alárendeltek részéről.

A 62. repülőezred 2. repülőszázad állományába tartozó Mészáros László hadnagy, az 1. raj parancsnoka és Takács Géza /1931-1959/ hadnagy repülőgép-vezető dél körül MiG-17F típusú géppárral kaptak parancsot, hogy Kecskemét–Nagykőrös–Cegléd útvonalon hajtsanak végre légi felderítést. Nyársapát felett repültek már, amikor Mészáros hadnagy valami belső sugallatra, műszaki hibát jelentett a harcálláspontnak. Akkor ő parancsot kapott, forduljon vissza és szálljon le a reptéren.

Takács hadnagy már majdnem Cegléd fölött járt, amikor parancsot kapott, hogy repüljön Tiszakécske fölé, mert akasztani fogják a tanácselnököt és a párttitkárt s ezt gépágyútűzzel akadályozza meg! A pilóta több alkalommal is, gépágyúval a tüntető tömeg közé lőtt. A fedélzeti tűzfegyverektől 15 halott és 105 sebesült maradt a helyszínen. A súlyosan sebesültek közül a következő napokban még két fő elhunyt. Takács hadnagy 1959 nyarán, a repülőtéren történt véletlen lövés kiváltásakor halálos balesetet szenvedett, majd a Kecskeméti Honvédkórházban életét vesztette.

Takács csak 14 órát, Mészáros pedig 20 órát repült, 44 felszállást teljesített MiG-17-es típusal. Két-két éleslövészetet hajtottak végre a típusátképzés során. Mészáros László nekem személyesen elmondta 2016. július 15-én a véleményét az esettel kapcsolatban. Az igaz, hogy ő géphibára panaszkodott, de lelkiismereti okok miatt nem hajtotta végre a védetlen tömegre a tűzcsapást. A leszállást követően ő már nem repült többet a forradalom idején, s azt követően sem. Nem vállalt szolgálatot az akkor szerveződő karhatalomban és nem írta alá a Tiszti Nyilatkozatot sem! 1957 kora tavaszán pedig mindezért tartalékalományba helyezték.

Istenes Elemér /1930-1956/ főhadnagy Csongrád térségében került bevetésre, ahol több tűz nélküli rácsapást is végre-

Korbély István

Vázsonyi Miklós

Takács Géza

hajtott a tüntetőkre. Az egyik manőver-nél repüléstechnikai vagy műszaki hiba következtében a repülőgép lezuhant és megsemmisült, a hajózó pedig életét vesztette. A tömeg meggyalázta a pilóta tetemét. Október 27-én a 66. repülőhadosztály-parancsnokságtól Fodor Zoltán, Vasas János századosok Jak-18 típusú repülőgéppel Kiskunfélegyháza–Baja–Kálcsa felett röpcédulákat szórtak. Azon a napon bevetésre kerültek még a 62. repülőezred állományából Suba István, Kiss Menyhért, Csernák János, Hegyi János és Lantos János főhadnagykok légi felderítés végrehajtására.

A tragédiákat követően Nádor ezredes, a légierő parancsnoka intézkedett, hogy attól kezdve, bevetéseket csak az ő parancsára lehet végrehajtani. Október 27-én a repülőtérről kenyeret és más fontos élelmiszert szállítottak Budapest lakossága részére Li-2 Teve típusú repülőgéppel Budaörsre.

Október 28-án Kozmács István /1931-2011/ főhadnagy a 002 oldalszámú MiG-17F típusú repülőgéppel felderítést végzett a kijelölt légtérben. Azon a napon Fodor Zoltán százados és Kőszegi László őrnagy Jak-12 futárgéppel, Vasas János százados pedig Jak-18-as kiképzőgéppel röplapokat szórtak a Kecskemét környező városok és falvak fölött. A következő napokban is rendszerezések voltak a légi felderítések és a röpcédulaszórások.

Forradalmi Katonatanácsok megválasztása

A forradalom térnyerésével, a személyi állomány zöme szimpatizált az eseményekkel, majd fokozatosan átálltak a forradalom oldalára. A Honvédelmi Minisztériumtól érkezett parancsra a repülőtéren alakulatonként választották meg az új szervezeteket. Érdekes, hogy a 62. repülőezrednél hamarabb értesültek a választásról, mint az előljáró 66. repülőhadosztálynál. Október 30-án voltak a választások mindkét szervezetnél. Az MN 66. vadászrepülőhadosztály-parancsnokságnál a Forradalmi Katonatanács elnöke Török Béla alezredes lett. Alelnökök Rácz Gyula, Vázsonyi Miklós századosok és Mádi Jenő főhadnagy, tagok Kovács Sándor, Leopold Oszkár főhadnagykok, Varga százados, Kui törzssőrmester, Bach szakaszvezető, Csapó György, Jack Tibor és Molnár György tizedesek lettek megválasztva jelölések alapján.

Az MN 62. vadászrepülő-ezrednél a Forradalmi Katonatanács elnöke Ertl Imre főhadnagy, tagjai pedig Bakos István, Csernák János, Kövecses Ferenc főhadnagykok, Benda Tibor, Endrődi István őrzvezetők és néhány tiszthelyettesek lettek.

A megválasztott katonatanácsok a következő napokban felvették a kapcsolatot a helyőrségben működő gyárakkal, üzemekkel és munkástanácsokkal. A repülőtéren létrehozták a „Szabad Katona József” rádiót, amelynek irányítását Gáti Antal főhadnagy végezte. A katonatanács intézkedésére letartóztatták az elhárítótiszteket, majd lefegyverezték őket. Az alakulatok irányítását a Forradalmi Katonatanácsok vették át. Az üzemőrségek részére 150 db lőfegyvert kiadtak. A katonatanács kérésére 57 mm-es gépágyúval felszerelt páncéltörő üteg érkezett október 31-én a repülőtér védelmére. A következő napon pedig 3 db harckocsit kaptak még a reptervédelem megerősítésére.

A november elején végzett légi felderítés megállapította, hogy Záhony felől jelentős gépesített szovjet csapatok özönlenek az ország belseje felé. Sőt, a következő napon már Kecskemét és a reptér környékén is megjelentek az első szovjet páncélos erők. A parancsnokok intézkedtek a földi védelem megerősítésére és megszervezték a személyi állomány váltását és pihentetését. A repülőgépek a kijelölt személyzettel állandó készségi szolgálatot adtak. A Forradalmi Katonatanácsok rendszeresen üléseztek a következő napok várható feladatairól. A Honvédelmi Minisztériumtól kapott parancs alapján kerülni kellett a szovjetekkel szembeni tűzharcot. November 1-jén állománygyűlést szerveztek a repülőtéren, melyen felszólalt Koplányi István alezredes, a légierő-parancsnok helyettese.

Mészáros László

Istenes Elemér

Török Béla

November elején is szórták a Kecskemétről felszállt repülőgépek a röplapokat, amelynek tartalma: „Magyarok! A Kecskeméti repülőtér katonái nevében közöljük veletek, hogy valamennyi jogos követelések mellett mindannyian egyöntetűen kiállunk! A légierő, a légvédelem is a forradalom mellé állt, ennek hatására már megkezdődött a tárgyalás a szovjet csapatok kivonásáról... Nyugalmatokat őrizzétek meg!”

Az 1956-os forradalom időszakában az MN 66. vadászrepülő-hadosztály légi járművei 43 felszállást hajtottak végre és 44 óra 30 percet repültek.

November 2-án a reptér parancsnoksága engedélyezte, hogy a repülőtérrel szovjet gép elszállítsa a betegeket és családtagokat.

A repülőtér szovjet megszállása

November 3-án szovjet harcokcsikkal körbevették a kecskeméti repteret. Másnap

hajnalban ezek a harcokcsik behatoltak a repülőtér területére, ahol brutális módon lefegyverezték a reptér teljes állományát. „A hadosztály állományának hangulata igen rossz volt, nem akarták letenni a fegyvert, sokan fegyverrel együtt mentek sorakozni. Az állomány a nagybetonon tartózkodott 9 óráig, amíg a szovjetek a laktanyában összeszedték a fegyvereket” – olvasható az MN 66. vadászrepülő-hadosztály Eseménynaplójában. A lefegyverzést követően a szovjet csapatok megszállták a légibázist.

A megszállók november 4-én kiszabadították a megyei börtönben fogvatartott elhárítótiszteket, akik azonnal megkezdtek a Forradalmi Katonatanács tagjainak összeszedését. Az ügyük kivizsgálása végett néhány napra Munkácsra szállították őket.

A szovjet tisztek és katonák a megszállás és lefegyverzés során durvák voltak, hamar fegyverhez nyúltek. A helyőrségben statáriumot vezettek be, megtiltották az éjszakai mozgást, kijárási tilalmat rendeltek el. A szovjet csapatok felfüggesztették a kecskeméti repülőtér működését. A magyarok egyáltalán nem repülhettek

hónapokig. A repülőgépeket november 11-12-én tartósan lekonzerválták! A sorállomány zöme elhagyta a repteret és a helyőrséget.

November 7-én miniszteri parancssal feloszlatták a Forradalmi Katonatanácsokat. November 10-e után kezdték felülvizsgálni a személyi állomány 1956-ban játszott szerepét. Szerkesztettek egy ún. Tiszti Nyilatkozatot, amely tartalmazta a hivatásos állománnyal szemben támasztott ideológiai, politikai és katonai követelményeket. Aki nem felelt meg az új hatalomnak, azt menesztették a tiszti állományból. Ha valaki nem írta alá a Tiszti Nyilatkozatot, rövid időn belül eltávolították a hadseregből. A 66. repülőhadosztály tiszti állományának 30%-a leszerelt. A 62. repülőezred tisztsíjái közül 37 fő leszerelt a forradalom után. Novemberben, decemberben Márta Sándor főhadnagy parancsnoksága alatt szerveztek meg a repülőtér állományából egy karhatalmi századot 130 fővel. Feladatuk vasútvonalak, hidak, fegyverraktárak és katonai objektumok őrzés-védelme volt.

Kenyeres Dénes

Hajózó tisztek a kecskeméti repülőtéren 1956-ban

„A kecskeméti ÁVO-pokol csak 16 méter mély”

„Ne csak őrizd, gyűjöld!” – szól a Rákosi Mátyástól idézett, később szállóigévé vált ÁVO-s jelmondat, amely az ebben az épületben működő Államvédelmi Hatóság állományának mindennapi tevékenységét is meghatározta egészen 1956-ig.

De hol kezdődött mindez itt Kecskeméten?

A magyar vidék forradalmának kezdő időpontját az 1944. október 31-én bekövetkezett szovjet megszállás, az 1945–1947 között történt események, illetve Rákosi Mátyás 1948. augusztus 20-án, városunk főterén megtartott beszédében azonosíthatjuk. Ebben az évben Kecskeméten az államalapítás ünnepét beárnyékolta az ún. „kulákság” kollektív üldözésének nyilvános meghirdetése, ugyanis ezzel a lépéssel a rövid idő alatt kiépült kommunista diktatúra – a 40 000 fő szovjet katona kecskeméti beszállásával, majd az 1945-ös földosztás véghezvitelével, az antidemokratikus választási módszerekkel – egy újabb, ám végzetesnek tűnő ütet mért a Duna–Tisza köze, szűkebb értelemben Nagy-Kecskemét felemelkedésért sokat tett eleink életére.

1948. augusztus 20-át követően a működésbe lépett ún. „kulákpérés” és a beszállítási rendszer tervszámainak emelése következtében – 1948 és 1953 között – szinte mindennaposá vált a rettenetes, rekvirálók járták a puszta és söpörték le a padlásról az utolsó szem gabonát is. A város 40 km-es körzetéből a gazdák tömegesen kerültek a járási rendőrkapitányságokra, a járásbírószágokra, majd a Bács-Kiskun Megyei Bíróság elé, és számtalanul sokan „ismerkedhettek meg” – 2-3 kg zsír be nem szolgáltatása miatt – a tököli, kistarcsai internálótábor körülményeivel.

Ám a témához szorosan kapcsolódik egy épület városunk főterén is, amelyről oly sok legenda terjedt el.

A kommunista diktatúra kezdeti időszakában a Városházával szemben elhelyezkedő, korábban a Katolikus Bérházként ismert, jelenleg az Érseki Helynökség épületeként szolgáló komplexumot az Államvédelmi Hatóság az „osztályidegennek minősített” társadalmi réteg, a parasztagazdák megfélemlítésének, megtörésének céljából „üzemeltette”. A kutatások szerint az épületet 1948 őszén – a hadmozdulatok utáni részleges helyreállítást követően – a kecskeméti Városházán székelő szovjet parancsnokság, illetve az Államrendőrség kiigényelte, ahol a továbbiakban az ÁVH Kecskeméti Osztálya működött egészen 1950-ig.

A közigazgatási átszervezés következtében az intézmény neve is módosult és 1956-ig az ÁVH Bács-Kiskun Megyei Osztályaként működött. Az irodahelyiségek mellett vállaltófülkék, fogdák és a hírhedt háromszintes pincebörtön is itt működött egészen 1956. október 26-áig.

Ebben az időben már a város minden lakója előtt ismert volt a bizonyos „kékítő” fogalma, ugyanis a szóban forgó épületben számtalan parasztagazdát vertek félholtá az ÁVH tisztjei. A Bács-Kiskun Megyei Bíróság 1956-os eseményeket követő megtorlási peranyagában megtalálhatók az ÁVH kecskeméti működésére vonatkozó konkrét adatok. Itt meg kell említeni Ury László kecskeméti újságíró nevét, aki a szovjet csapatok megérkezése előtt, november 3-án bejutott a megnyitott épületbe, és egy rendőr kíséretében végigjárta azt. A Kecskeméti Lapokban november 4-én „**Tíz perc a pokolban**” címmel megjelent írásában összegezte az ott látottakat:

„A kecskeméti ÁVO-pokol csak 16 méter mély [...] A párnázott ajtajú szobákban vallatás és kihallgatás folyik. Több zárkában priccsen fekszenek, a meztelen testeken pokróc. [...] jön a betoncella, ahova begyömöszölik a megkínzottat, s forró levegőt engednek rá. [...] Következik a Styx, az alvilág folyója. Az első cellában ujjnyi vastag víz áll. Valaki 135 napig volt a lakója. Egy hét alatt lerohadt lábáról a cipő, aztán meztelb állt.”

Az ÁVH működésének vizsgálata közben derült fény például M. Orbán Miklós áv. őrnagy személyére, aki 1953. június 9-ig töltött be vezető pozíciót. Őt Szabó Károly áv. őrnagy követte, aki az 1953. szeptemberi főosztállyá szervezést követően még 1954. augusztus 1-ig állt a BM megyei főosztálya élén. Helyetteseik Barta István áv. főhadnagy, majd Szabó Károly áv. százados és Polgár László áv. hadnagy voltak.

Az ÁVH működésének végpontját Kecskeméten is a Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány elnökhelyettesének és a Legfőbb Ügyésznek 5004. sz. együttes rendelete jelentette, amely a volt államvédelmi szervek beosztottainak elbocsátásáról és eddigi tevékenységének vizsgálatáról határozott. Az ún. „Igazoló Bizottság” közel egy hónap időtartamú működése alatt 129 fő kecskeméti államvédelmi alkalmazottat vizsgált, akik közül bizony többen akadtak fenn azon a bizonyos rostán. Kicsit megkésve ugyan, de szűk 60 év után talán megvalósulhatnak az Ury László által 1956-ban megfogalmazott gondolatok? „Kérdések, amelyek feleletre várnak. A válasz nem fog késni. Hiába égették el az iratok nagy részét, az ÁVH borzalmait rövidesen napvilágra kerülnek.”

Hajagos Csaba

A KECSKEMÉTI LEVÉLTÁR

Az 1956-os forradalom napjaiban

Bajtai Ferenc hagyatéka

Forrás: KKJM Fotógyűjtemény 45111. s. sz.

A történelem viharos időszakai a levéltárak őrzetében lévő régi dokumentumokra is mindenkor nagy veszélyt jelentettek. Ennek igazolására elég utalni a Kecskemét város múltjának írott emlékeit ért jelentős iratpusztításokra. A török hódoltság kiépülése során a Mohács előtti írásbeliség nyomai teljesen eltűntek, 1707-ben a rác betörés, évszázadokkal később pedig a második világháborús front átvonulása okozott helyrehozhatatlan károkat a település iratanyagában. Az 1956-os forradalom napjaiban így joggal töltötte el aggodalom a Kecskeméti Állami Levéltár dolgozóit a magyarság jövője mellett a gondjaikra bízott értékek sorsáért is. Az 1956-os forradalom és szabadságharc hatvanadik évfordulója alkalmából papírra vetett levéltári múltidézésünk során abban a szerencsés helyzetben vagyunk, hogy a hivatalos jelentéseken túl Balanyi Béla egykori levéltárvezető korabeli naplóbejegyzéseit és rajzait is segítségül hívhatjuk e sorsfordító napok felelevenítésére. További érdekességet jelent, hogy a közelmúltban előkerült számos fotó Bajtai Ferenc hagyatékából a Kecskeméti Katona József Múzeumban, amelyek teljes valójában tárják elénk a levéltár raktárainak 1956. november 4-e utáni állapotát.

Balanyi Béla, a levéltári háztörténet és a Naposoldal

Balanyi Béla rendkívüli személyiségként nagy idők tanúja volt. Képzőművészeti pályára készült, de jogtudományból doktorált, mert így hozta az élet. Városi tisztviselőként dolgozott Nagykőrösön, majd végül – talán a sors akaratából – levéltáros lett. Balanyi Béla levéltárosi pályája nem szokványos módon kezdődött 1944 végén. A front közeledtével a fiatal hivatalnok a Nagykőrös történelmét a XVI. századtól kezdődően dokumentáló levéltári iratokat a város környéki szőlők présházaiba és pincéibe rejtette el, majd a közvetlen veszély elmúltával, mostoha körülmények között megkezdte visszaszállított anyagok levéltári rendjének helyreállítását. A város közgyűlése e rendkívüli jelentőségű iratmentő és -rendező munka elismeréseképpen 1945. április 3-án levéltárnokká választotta Balanyit. 1951

Bajtay Ferenc hagyatéka
Forrás: KKM Fotógyűjtemény 45082 s. sz.

nyarán a Levéltárak Országos Központjának (LOK) döntése értelmében Nagykőrös város levéltárának anyagait a Bács-Kiskun Megyei Közlevéltárba szállították. Balanyi Béla szeretett iratait követve ez időtől kezdve főállásban a kecskeméti intézmény falai között dolgozott, először levéltárosként, majd 1953. június 1-jétől 1973-as nyugdíjazásáig igazgatóként. Balanyi Béla sokoldalúságát mutatja, hogy archiváriusi munkája mellett muzeológusként és régészként is tevékenykedett, de soha nem adta fel művészi álmait sem: rajzolt, alkotott, verselt. Tudatosan törekedett arra, hogy nyomot hagyjon maga után. Ennek köszönhetően maradt ránk a levéltárunk múltját egyedi módon dokumentáló háztörténet és a „Naposoldal”-ként ismert, háromkötetes rajzos krónika. A levéltár történetét elbeszélő „Historia Domus” első sorait dr. Leidecker Jenő levéltár-igazgató vetette papírra 1950-ben. Bejegyzései pontosan rögzítik az intézmény születésének körülményeit. A levéltári háztörténet hangvétele, miután annak vezetését Balanyi Béla vette át, közvetlenebbé, személyesebbé vált. A könyv lapjainak ez időtől megjelenő színes díszítései, iniciáléi első pillantásra tudatják az olvasóval, hogy a feljegyzések nem hivatalos használatra készültek. A művészi önkifejezés jelei a bejegyzéseket bevezető vagy kísérő kisebb-nagyobb versikék, lírai hangvételű mondatok is. A háztörténetben nagy hangsúlyt kapott az elvégzett munka-

folyamatok leírása, a szakmai és tudományos eredmények értékelése és a kollektíva sorsának ismertetése. Mint jó főnök és kolléga Balanyi figyelemmel kísérte a dolgozók tanulmányait, egészségi állapotát, magánéletük alakulását is. A kollégákról és munkájukról rövid jellemzést adott. Balanyi levéltárvezetőként átélt várackozásait, dilemmáit, gondjait szintén megfogalmazta a háztörténet lapjain, önmagát mindig harmadik személyben láttatva. Adatokat

közölt a levéltár- és kiállításátogatásokról, ismertetette az az idő szerint legnépszerűbb kutatási témákat, a kutatók létszámát, összegezte a konferenciák és a tapasztalatcserék történetét, s időnként kitért az időjárási, közlekedési viszonyokra is. A „Historia Domusban” máskülönben meglehetősen kevés levéltáron kívüli eseményről olvashatunk, az egyetlen kivételt talán az 1956. év jelenti.

A háztörténet elválaszthatatlan kísérője a „Naposoldal”, a levéltár rajzos krónikája. A háztörténet adatokra, tényekre koncentráló éves beszámoló mellett a levéltári „képes krónika” vizuálisan mutatja be a levéltári hétköznapokat. A levéltári „képregényben” csaknem 800 oldalon át ceruzarajzok örökítik meg az iratmentést, a fáradságos anyagmozgatást és -rendezést, a nehéz munkakörülményeket – optimizmussal és sok-sok humorral fűszerezve. Személyes ismerőssé válnak az egykori munkatársak, akiknek Balanyi Béla nemcsak arcvonásait vetette papírra, hanem családi gondjait, örömeit, vágyait, szokásait és szabadidős tevékenységüket is megpróbálta ábrázolni, sőt mondanivalójukat, egymással való civakodásukat is megörökítette. Megismerkedhetünk a levéltár fontosabb kutatóival, ellenőreivel, képet kaphatunk a levéltárban végbement átalakításokról, fejlesztésekről, a levéltárosok új levéltári épületre vonatkozó álmairól, valamint itt is megjelennek az 1956-os forradalom helyi eseményei.

MNL BKML Balanyi Béla hagyatéka

MNL BKML Balányi Béla hagyatéka

MNL BKML Balányi Béla hagyatéka

Az október 23-a utáni események hatása a kecskeméti levéltárra

A forradalom napjaiban a LOK a bizonytalanná, illetve késedelmessé vált telefonos és postai kommunikáció ellenére is próbált legalább közvetett kapcsolatot fenntartani a levéltári szervezet valamennyi egységével és igyekezett azok helyzetéről minél pontosabb információkat szerezni. Elsőként természetesen arról akartak meggyőződni, hogy érte-e sérülés a dolgozókat és károsodott-e az iratanyag vagy a levéltári épület. Választáviratukban a kecskeméti szerencsére jó hírekkel szolgálhattak: „Levéltárunk épségben van dolgozói sértetlenek. A legnehezebb napokban is helytálltak” – jelentette Balányi.

A forradalom eseményei 1956-ban az ország egészéhez hasonlóan a levéltár életét is felforgatták. Az intézményvezető a „Historia Domusban” részletesen beszámolt a késő őszi kecskeméti eseményekről: „A munkát október 26-ig folytattuk 14 óráig. Október 26-án délbén, az október 23-án kitört forradalom hullámai Kecskemétet is elérték. 13 h-kor megkezdődött a tüntetés, a vörös csillagok leszedése a

középületekről. A munkát a közhatalok beszüntették. Karhatalom foglalt helyet a városi tanácsház előtt is. Úgy határoztunk, hogy a kecskeméti dolgozók olyan napokon is, mikor a vezetőknek ... nem lesz módjában Kecskemétre jönni Nagykőrösről, és a viszonyok olyanok, hogy életveszéllyel nem jár a levéltárig való eljutás – jöjjenek be. Becsülettel eleget is tettek ennek a feladatnak. [...] 26-ról 27-re virradó éjjel Kecskeméten nagy lövöldözés volt. 27-én is több ágyúlövés hallatszott. 28-án ismét ropogott a puska és dörgött az ágyú. Hétfőre elcsendesedett. ... Magyar honvédek szállták meg a városi Tanácsházat, de akadályt nem gördítettek, hogy a dolgozók a hivatalba jussanak. [...] November 4-én éjjel ágyúval is lőtték a várost így az utcán való mozgás életveszélyes volt. Nov. 5-én és 6-án a kecskeméti dolgozók sem juthattak a levéltárba. Szovjet katonaság vizsgálta át a tanácsháza hivatalait és nem engedtek be senkit. November 7-én megkezdhetette a városi tanács a munkát, így a levéltár kecskeméti dolgozói a levéltár helységeibe juthattak. A levéltár ajtójai [sic!] nyitva voltak. A dolgozók íróasztalaiból az iratok ki voltak szórva. [...] Az 1., 2. számú helységek szekrényei mind fel voltak nyitva, vagy felfeszegetve. A páncélszekrény

tartalma is a földön hevert szétszórta. Az első pillanatra nagyon szomorú és 1945-re emlékeztető levéltári kép tárult a dolgozók szeme elé. [...] A levéltár átvizsgálása idején eltűntek a levéltárból a dolgozók melegítő bőrmellényei, a hivatal táskája, cukor, szappan stb. kb. 30-féle tárgy. Az alagsori helyiségből nem hiányzott semmi, bár az ablakok betörték.”

Balányi Béla fenti leírásából kiemelendő, hogy a lezajlott eseményeket forradalom megnevezéssel illette, amelyekről a hivatalos jelentésekben – érthető okból – már csak, mint októberi eseményekről vagy október 23-a után történetekről írhattak. A másik feljegyzés az év végén történetekről számolt be: „Ami a kecskeméti eseményekből a levéltárat illeti, aggodalom volt a begyűjtött iratanyag megmaradása miatt. A december 11, és 12-i sztrájk és tüntetések és az alkalommal történt lövöldözések a levéltár dolgozóit is megviselték. [...] 12-én 10 óra tájban ismét gyülekezni kezdett a tömeg a Kossuth téren. A karhatalmi erők, úgy a szovjet, mint a magyar lövöldöztek. Ismét félt volt, hogy a lövések behatolnak a levéltárba és tüzet okozhatnak. Szerencsére nem történt semmi baj. A begyűjtött anyag épen maradt. A munkát akadályozta a nyugtalan helyzet, a vonatok közlekedésében történt változás, a kijárási tilalom és a szürkület beállta utáni bizonytalanság. [...] Az előző évek furdalmaihoz nem hasonlítható az 1956. év [...] A forradalom izgalmaival teli időszaka sem használt az eredményeknek. [...] Az idő nyomokban pergett le, ha a sors megkíméli a múlt emlékeit, a későbbi kor is látni fogja az öt ember 1956. évi erőfeszítéseit.” – zárta le e nehéz esztendőről írottakat Balányi Béla.”

Dr. Gyenesei József

Bajtay Ferenc hagyatéka

Forrás: KKKJM Fotógyűjtemény 45102 s. sz.

„Nemzeti színű lobogókat lenget a szél a Kossuth és Széchenyi téren”

Az október 25-én tapasztalt viszonylagos nyugalom mögött a hadsereg intenzíven folytatta az esetleges felkelés leverésére irányuló előkészületeket, hiszen a hírszerzés „szerint” ezen az estén tüntetésre készültek Kecskeméten, amely természetesen megkonstruált hír volt.

Az MDP megyei végrehajtó bizottsága mellett az esti órákban a 3. hadtest személyi állománya is távirat formájában köszöntötte Kádár János első titkárrá történő kinevezését, amely ebben az esetben egy hűségnyilatkozatnak számított:

„Hitet teszünk az új Politikai Bizottság mellett. Minden erőnkel elősegítjük magyar hazánk és népiünk érdekét szolgáló politikája megvalósítását. Szívből helyeseljük Kádár János és Nagy Imre elvtársak e hó 25-én a rádióban elhangzott beszédét. Kecskemét, 1956. október 25.”

A Gyurkó Lajos által képviselt, megfélemlítésre törekvő szemléletbe illett a szovjet tankok erődemonstráló felvonulása a város utcáin, majd az ezt követő letar-

tóztatások, amikor is 4 személyt vettek őrizetbe.

Az este folyamán a Marica grófnőt játszották a Katona József Színházban, illetve a „Látogatás a felhők fölül” és a „Ganga” című filmeket vetítették az Árpád, illetve a Városi Moziban. A programok nagyságrendileg egyszerre értek véget, így a tömeg egyszerre jelent meg az utcákon, akiket Gyurkó Lajos 150 fegyveres katonája fogadott a főtéren, de mivel tüntetésről ekkor még szó sem volt, így mindenféle atrocitás nélkül lezajlott a hadtest erődemonstrációja. Gyurkó azonnali hatállyal elrendelte a vasúti forgalom ellenőrzését is, amelynek következtében még az este folyamán 30 személyt letartóztattak. Érdekesség, hogy a laktanya kapujáról már ezen az estén – a hadtest parancsa alapján – lekerült az ötágú vörös csillag, amelyek

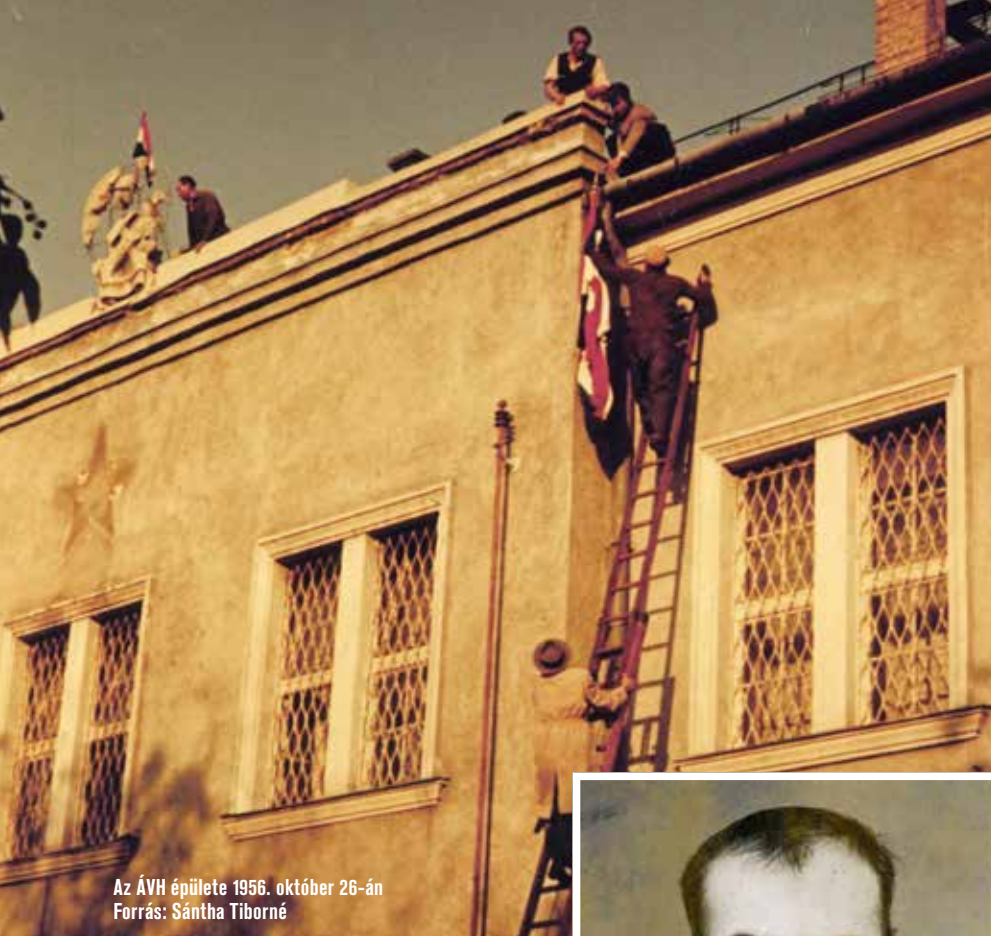
helyére a nemzeti színű zászlót tűzték ki. Így következett el október 26-a.

Október 26-án reggel 4 óra 55 perckor érkezett meg Kecskemétre Bata István honvédelmi miniszter parancsa, amely a budapesti események következtében éberségre, az objektumok fokozott őrzésére, a röpcédulákat terjesztő egyének előállítására és egyéb felderítő munkára szólította fel a 3. hadtest parancsnokságát. Még az éjjel folyamán elérte Kecskemétet a Budapestre rendelt kiskunhalasi 37. lövészezred, melynek parancsnoka – Hodosán Imre – Gyurkónál jelentkezett.

Reggel a vállalatoknál és a gyárakban is megkezdődött a kommunista jelképek eltávolítása, majd tüntetés alakult ki amelyhez a gyárak dolgozói is csatlakoztak. A Lakatosipari Vállalat, a Szeszgyár és a Gépgyár homlokzatáról is eltávolították a vörös csillagokat, egyesek a párttagkönyvüket is nyilvánosan tépték szét.

A Városháza épülete 1955-ben
Forrás: Fortepan_11601.

Az ÁVH épülete 1956. október 26-án
Forrás: Sántha Tiborné

Ezen a napon éppen nagy hetipiac volt Kecskeméten, így a piacon, a Nagykörösi utcán és a volt Béke Szálló környékén egyszerre nagyobb tömeg koncentráldott, így nem meglepő tehát, hogy az első középület, amelyről eltávolították a kommunista jelképet, az a Béke Szálló volt. A leszerelt vörös csillag a körúton landolt, ahol darabokra tört. Ezután következett a pártbizottság épülete, ahol a forradalmárok a csillagot a padlástérből próbálták eltávolítani. Orgoványi István leírása alapján a nagy nehézségek árán beszerzett tűzoltólétrára először egy kislány mászott fel, de őt levették onnan, majd 2 személy – az egyik egy csákánnyal, a másik pedig egy kötéllel – rántotta le a csillagot az épület homlokzatáról.

Eközben Vági Lajos alezredes, a városi helyőrség kommandánsa is megérkezett a helyszínre, aki fegyveres úton kívánta feloszlatni a tömeget, de Daczó József párttitkár nem engedélyezte számára. A tétlen helyzetben egy felkelő megpróbálkozott letépni Vági Lajos vállapját, amelyet követett az első levegőbe eresztett sortűz, ezt követően Vági Lajos bemene-
kült a tisztí klubba, amelyről eközben a tüntető tömeg leverte a Rákosi-címet és szüntelenül kövekkel dobálta az abla-

Hohn Jenő (1929–1991)

kokat. Vági értesítette Gyurkót, aki a tűzoltóságot kérte fel, hogy fecskendővel verjék szét a tömeget, amelyet a tűzoltóparancsnok megtagadott. Vági ez idő alatt elmenekült az épületből a közben megérkezett feleségével együtt. A feldühödött tömeg az ÁVH székháza elé vonult, ahol Németh Győző ÁVH parancsnokhelyettes engedélyt adott a csillag eltávolítására, amelyhez eszközöket a tűzoltóság biztosított. Eközben Csorba István színész elszavalta a Nemzeti Dalt, majd a felkelők közül 60-70 ember elkezdte húzni a csillagra kötött kötelet, ám az elszakadt. Ekkor Hohn Jenő, az Épületlakatos Ipari

Vállalat dolgozója egy tűzoltócsákánnyal verte le a csillagot. A tömeg megindult az épület ajtaja felé, amikor eldőrdült a második sortűz, mire a felkelők meghátráltak, majd elénekelték a Himnuszt és kitűzték a magyar zászlót az épület homlokzatára.

„A mintegy ötezerre szaporultak a Széchenyi térre vonultak, ahol néphadseregünk katonái levették sapkáikról az emblémákat és helyükre a civilek lelkes tapsa és éljenzése mellett feltűzték a piros-fehér-zöld szalagocskákat.”

Az ÁVH épülete után a szovjet emlékmű következett. A feldühödött fiatalok szintén a tűzoltólétrá segítségével – kb. délután 15 óra körül – ha egészségében nem is, de ledöntötték a szovjet megszállás emlékét és levették róla a vörös csillagot.

„A tömeg éljenezte Kossuth eszméit, követelte a szovjet csapatok azonnali kivonulását hazánk területéről és lelkesen éltették népi hadseregünk kiváló katonáit. Hosszú sorokban hullámoztak a Kossuth-téri szovjet emlékműhöz, melyről ugyancsak letörték az ötágú csillagot és a Szovjetunió címerét. Követelték, hogy sürgősen tegyék ki a leszedett csillagok helyére Kossuth címerét.”

Délután 16 óra tájban a felkelők kiszabadították az összes foglyot a börtönből, majd 17 óra körül egyezséget kötöttek a rendőrséggel a fegyverek használatáról és a közös járőrözésről a rend fenntartásának érdekében. A közel 5000 fős tömeg azonban nem tágitott, melyre válaszként 18 óra után a karhatalom páncéltörő ágyúval riasztólövést adott le a Rákóczi úton tüntetőkre. A lelkes forradalmárok az esti órákig is kitartottak és a katonaság felszólítására sem hagyták el a főtér környékét, ekkor következett a harmadik sortűz, amelyben nyolcan meghaltak és sokan megsérültek. Szórványos tűzharc kezdődött, amely a kialakult felkelői gócpontok körül egész éjjel kitartott. Eközben több mint 50 főt letartóztattak, majd a homokbányai laktanyába szállították őket.

Az október 26-i sortűzek áldozatai:

Özv. Tóth Mátyásné, Faragó Etel, Józsa Pál, Kovács József, Rigó István, Giliczó Mihály, Tóth Béla, Márk Dániel.

A sortűzekben 19 sebesültet adminisztrált a karhatalom.

GYURKÓ LAJOS

1912. május 26., Budapest – 1979. június 15., Pécs

FŐBB TISZTSÉGEI

- A Magyar Néphadsereg 3. lövészhadtest parancsnoka (1954. november – 1956. október 31.)
- A Honvédelmi Minisztérium kiképzési csoportfőnöke (1956. november 5. – 1957. augusztus 9.)
- A BM Határőrség országos parancsnoka (1957. augusztus 9. – 1960. augusztus)
- Az MSZMP KB póttagja (1959. december 5. – 1962. november 24.)

PÁLYÁJA

Apja, Gyurkó Imre szobafestő, cipészsegéd, majd továbbszolgáló katonája volt, 1928-ban törzsőrmesterként vonult nyugállományba. Anyját Popov Máriának hívták. Őt elemi, majd három polgári iskolai osztályt végzett. 1925-től fonómunkás volt a Magyar Kalap- és Posztógyárban, 1926–1927-ben napszámosként dolgozott egy rákosfalvai tetőfedőnél. 1927-ben pékinasnak állt, segédlevele megszerzése után, 1930-tól a Perl Kenyérgyárban kapott munkát. 1935 áprilisától szakácsként alkalmazták egy katonai élelmezési raktárban. Leszerelése után 1938 augusztusában illegálisan Franciaországba ment, segédmunkákból élt, majd kiutasítását megelőzendő Németországba utazott, ahol különböző helyeken fizikai munkákat vállalt. 1939-ben hazatért, önálló vállalkozásokba kezdett, de tönkrement.

1942 áprilisában katonai behívót kapott, a frontszolgálatot öncsonkítással elkerülte, a nyilas hatalomátvételig egy budapesti laktanyában szakácsként teljesített katonai szolgálatot. 1944 októberében alakulatától megszökött, Budapest szovjet elfoglalásáig bujkált.

1945 februárjában belépett a Magyar Kommunista Pártba. Két hónapos pártiskolát végzett, 1946 májusában a gyöngyösi pártbizottság propagandistája, majd titkára lett. Ebből a funkcióból 1948 novemberében pártutasításra került a honvédséghez. 1949 májusában, a hat hónapos törzstiszti tanfolyam elvégzése után alezredesi rendfokozatban kinevezték a Magyar Honvédség szolnoki 1. önálló ejtőernyős zászlóaljának parancsnokává.

1949 őszétől a 25. lövészezred parancsnoka volt. 1950 márciusában ezredessé léptették elő, májusban öt hónapos magasabb parancsnoki tanfolyamra vezényelték, ahonnan októberben a kiskunhalasi 12. lövészhadosztály élére helyezték. 1952 szeptemberétől a moszkvai Vorosilov Katonai Akadémián tanult, hazatérése után, 1954 novemberétől vezérőrnagyi rangban kinevezték a kecskeméti 3. lövészhadtest parancsnokává.

1956. október 23-a után az egyetlen magasabb rangú katonai parancsnok volt, aki jelentős erőket vezényelt a felkelők és a civil lakosság ellen. Az általa vezetett 3. lövészhadtest alárendeltségébe tartozó szinte valamennyi alakulat részt vett a tüntetések szétverésében. 1956. október 24-én kivégzéssel fenyegette meg a parancsot megtagadó katonáit. Tűzparancsot adott ki október 26-án a kecskeméti börtönnél tüntető tömeg ellen, másnap pedig a tiszakécskei tüntetőkbe lövetett egy vadászgép géppuskájával, majd utasítására Kiskőrösön, Dunapentelén és Kiskunhalason is fegyverhasználatra került sor. 1956. október 27-én ő adott parancsot a berzencei tüntetés szétosztatására is. Ezen katonai műveletek számos – csak Tiszakécskén 17 – civil halálát és sebesülését okozták. A tüntetők elleni kíméletlen fellépés miatti felháborodás hatására helyzete megingott, az alá tartozó katonai egységeknél forradalmi katonatanácsok alakultak.

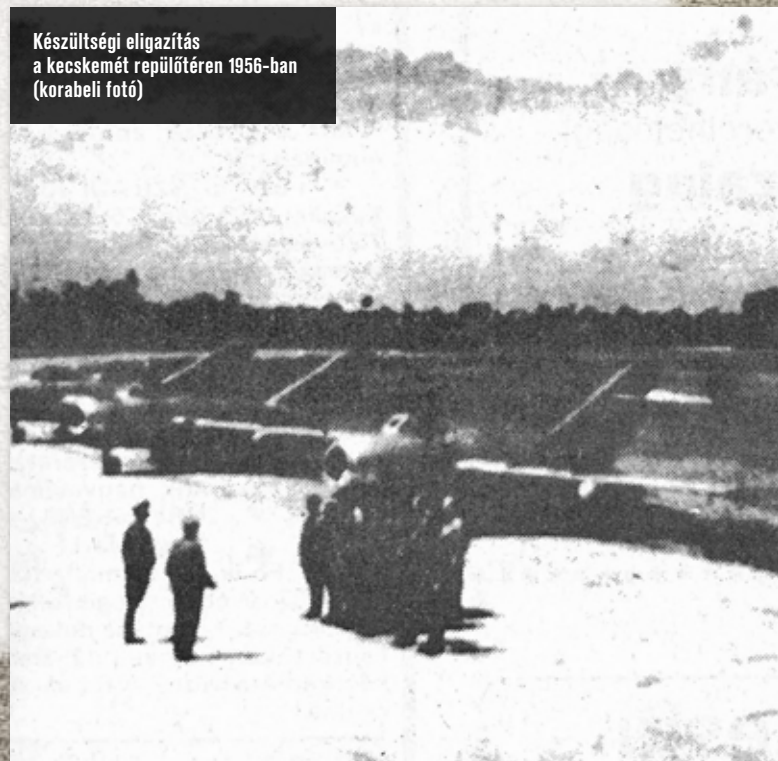
1956. október 31-én a szovjet csapatokhoz menekült, távozása után leváltották hadtestparancsnoki beosztásából. A szovjet csapatokkal november 4-én tért vissza a Szovjetunióból.

1956. november 5-én kinevezték a Honvédelmi Minisztérium kiképzési

csoportfőnökévé. Belépett a Magyar Dolgozók Pártja utódként megalakított Magyar Szocialista Munkáspártba, tagja lett az Uszta Gyula által vezetett Katonai Tanácsnak, rábízták a vidéki karhatalom irányítását. A szovjet katonai parancsnokság felé ő lett a kapcsolattartó. Ott folytatta, ahol októberben abbahagyta: felelősség terheli az 1956. december 8-ai salgótarjáni sortűz miatt, személyesen adott parancsot Egerben a nyolc halálos áldozatot követelő 12-ei sortűzre. „Az egyetlen hadosztályparancsnok, aki a pártszerv felhívására végigpásztázta a Duna–Tisza között hatszor, szétvert mindent” – méltatta „érdemeit” Kádár János. 1957-től a Tiszti Felülvizsgáló Bizottság elnökeként és katonai ülnökként részt vállalt a forradalom mellé állt tisztek elleni perek ítélethozatalában. 1957. augusztus 9-étől a Belügyminisztérium Határőrség országos parancsnokaként szolgált. 1958 februárjában bekerült a Magyar Honvédelmi Sportszövetség Országos Elnökségébe, s a Belügyminisztérium Kollégiumának tagjává is javasolták. Pozíciójának erősödésére utal, hogy 1959 decemberében beválasztották a Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottsága póttagjai közé.

Az 1960-as évekre személye politikai teherterhelévé vált a kádári vezetés számára, gazdasági visszaélések miatt állásából előbb felfüggesztették – posztján 1960. augusztus végétől Korom Mihály követte –, majd egészségügyi okokra hivatkozva 1960. október 1-jével nyugdíjazták. Először a Hatvani Cukor- és Konzervgyár igazgatójává tervezték kinevezni, majd az előterjesztést megváltoztatva 1961-ben az Országos Sertéshizlalda nagytényei telepének vezetését bízták rá. Pénzügyi visszaélések miatt egy év múlva elbocsátották, 1962-től Pécsen benzinkútkezelőként dolgozott tovább.

Készültségi eligazítás a kecskeméti repülőtéren 1956-ban (korabeli fotó)

A RÁKOSI-KORSZAK ÉS '56

**PROHÁSZKA JÓZSEF, TÓTH MENYHÉRT ÉS GOÓR IMRE
KECSKEMÉTEN ŐRZÖTT ALKOTÁSAIN**

A „felszabadulás” és az 1956-os forradalom és szabadságharc eseményei között eltelt évek a magyarországi művészet történetének egyik legellentmondásosabb időszaka. Ha nagyon le akarnánk egyszerűsíteni, akkor azt alapvetően a szocreál-

nak nevezett, „pártunk és államunk” által kötelezően ajánlott művészeti irányvonallal lehetne beazonosítani. Bár előfordult korábban is, hogy a politika, az állami vezetés mesterségesen beleavatkozott, beleszólt a magyar művészeti élet – elvileg

független és öntörvényű – folyamataiba, a 20. század közepén ennek egy egészen szélsőséges – bürokratikus és diktatórikus – formájával találkozhatunk. Olyannyira, hogy az 1949-ben megjelent új alaptörvényben ezt írásba is foglalták: „A Magyar

Prohászka József: Kecskeméti nagygyűlés, 1947 körül, vászon, olaj, 51,5x41,5 cm (KKJM)

Népköztársaság hathatósan támogatja a dolgozó nép ügyét szolgáló tudományos munkát, valamint a nép életét, harcait, a valóságot ábrázoló, a nép győzelmét hirdető művészetet, s minden rendelkezésére álló eszközzel elősegíti a néphez hű értelmiség kifejlődését.” (1949. évi XX. törvény. A Magyar Népköztársaság Alkotmánya. VIII. fejezet. Az állampolgárok jogai és kötelességei. 53. §) A szovjet mintára kialakított szocialista realizmus, mint művészeti „stílus”, s még inkább követelmény, Révai József népművelési miniszter vezetésével elsősorban 1949 és 1953 között tetőzött.

Goór Imre: Ellenség-kép,
1954, vászon, olaj, 100x70 cm

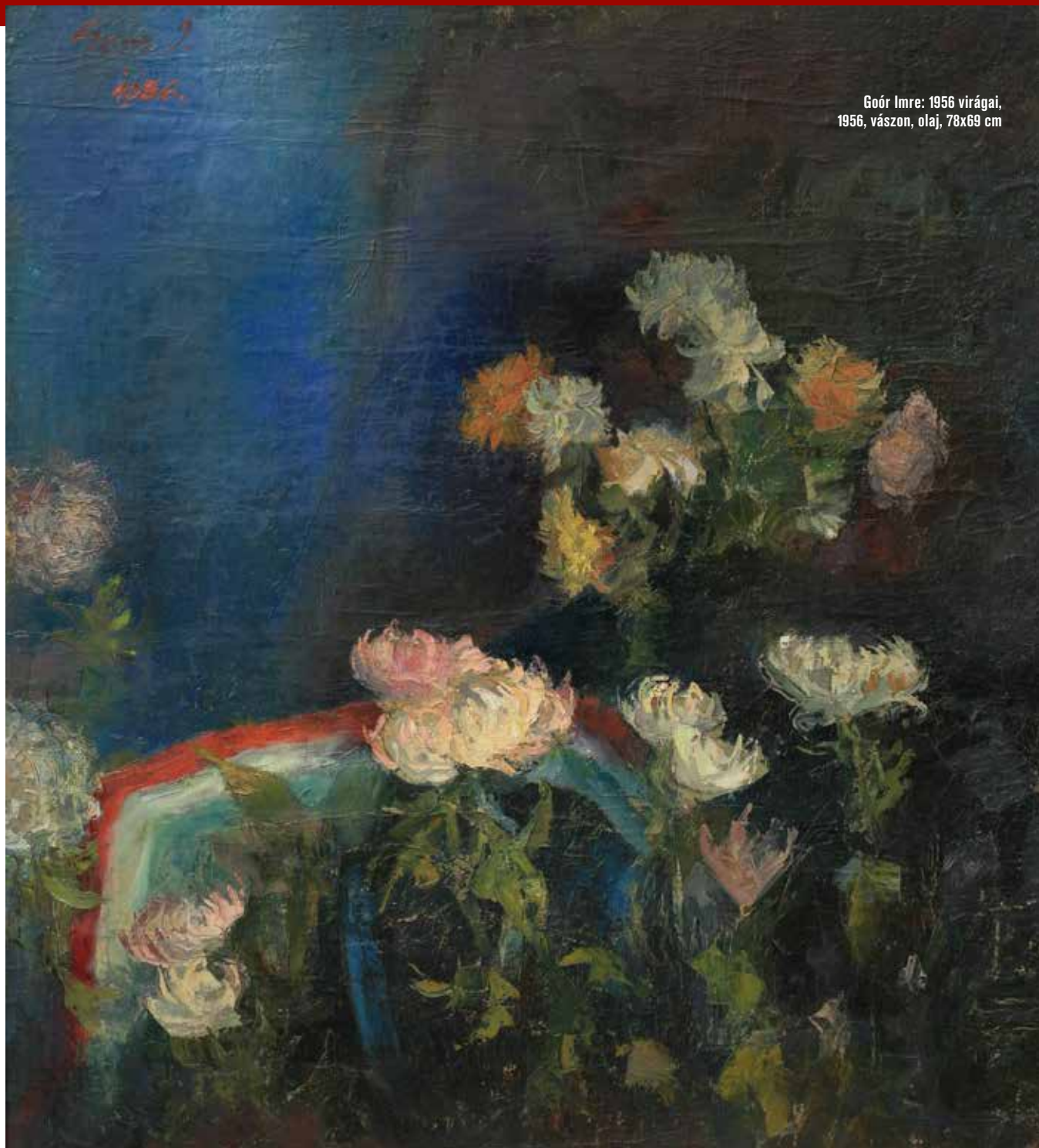

Mindamellet, bizonyos jellegzetességeit figyelembe véve, nyugodtan kiterjeszthetjük ezt az időszakot az azt megelőző és követő néhány évre is.

E nyomtatott formában megjelent kicsiny emléktárlat alkotói közül elsőként a legidősebből, egyben képeivel is a leginkább a korabeli Kecskeméthez kötődő Prohászka Józsefről (1885–1964) kell megemlékeznünk. A művész 1920-ban érkezett az Országos Magyar Királyi Képzőművészeti Főiskola Kecskeméti Művésztelepére, ahol először tanítványa, majd tanársegédje volt Révész Imrének, sőt később felesé-

gével – a szintén festő Vujovich Irmával – le is telepedett a városban. Prohászka elsősorban mint kitűnő arcképfestőt tartották számon Kecskeméten, ahol számos helyi polgárt örökített meg (többek között Faragó Bélát, a kecskeméti árvaház egykori igazgatóját). De kapott megbízást a katolikus egyháztól is, így 1933-ban a Barátok templomának új főoltárát és a diadalív két oldalán elhelyezkedő mellékoltárokat festette meg. A Kecskeméti Katona József Múzeumban őrzött képei közül hármat válogattunk ki Osztényi Éva Gizella kolléganőmmel közösen. A legkorábbinak tartott festményen, feltételezhetően az egyik – az

Goór Imre: 1956 virágai,
1956, vászon, olaj, 78x69 cm

1947. augusztus 31-én megtartott, ún. „kékcédulás választásokat” megelőző – kecskeméti nagygyűlést ábrázolja Prohászka sajátos, a nagybányai plein air tanulságokat továbbörökítő, lendületes stílusában. A részletekkel nem törődő, színfoltokból építkező kép pontos meghatározásában Hajagos Csaba történész munkatársam segített, aki szerint a festő a Magyar Kommunista Párt helyi választási nagygyűlését örökítette meg, melyen a pódium a háttér-

ben látható Városháza és a Nagytemplom között volt felállítva. Hasonló stílusban festette meg Prohászka az úttörők felvonulását ábrázoló olajképét is. A helyszín itt is Kecskemét, annak is talán egy azóta már lebontott része, esetleg a jobb oldali kapu alapján a Mária utca kanyarulata. A jelenet és a festmény dátuma pedig valószínűleg 1949, vagy még inkább az azt követő évek, hiszen a cserkészmozgalmat is magába olvasztó, addigra kizárólagossá tett Magyar

Úttörők Szövetségének ifjú tagjai itt már vörös színű nyakkendőt hordanak, s az csupán az 1949. évi Világifjúsági Találkozó után vált az egyenruha kötelező részévé.

Prohászka több plakáttervet is készített a negyvenes-ötvenes években. Az itt látható példán, a felirata alapján a (szovjet mintára az első ízben 1948-ban meghirdetett) munkaversenyeket reklámozta. Bár az ipari szférához (élmunkásmozgalom)

képest ritkábban, az agitprop a mezőgazdaságban is erőteljesen szorgalmazta a termelés emberi munkaerő általi, ugrásszerű növelését. Prohászka a mondanivalót könnyen érthetővé téve, a három kapáló parasztasszonyt, a munkadalok ritmusát is érzékeltető, dekoratív együttesként fogalmazta meg, melyhez jól láthatóan felhasználta Jean-François Millet híres képének, a Kalászszedők fő motívumát. A három mű megtekintése után kissé furcsának, s bizonyos értelemben túlzónak hat a festő műveinek korabeli jellemzése: „Bámulatos színskálája mindig a valót tükrözteti vissza. Nem látomásokkal gondolkodtat, nem a szubjektív érzékiségre igyekszik hatni, hanem a konkrét, törvényszerű formákat tárja elénk. Ez a formája pedig a legmagasabb absztrakció, meghatározásainak kiélezése, azokban a helyes arányok meglátása, felismerése eredményezi a marxista-leninista objektív szemléletre törekvését.” (Bálint Alajos előszava az 1949-es kecskeméti gyűjteményes kiállítás katalógusában.)

Tóth Menyhért: Új értelmiség, 1947-49 körül, papír, olaj, 70x100 cm (KKJM)

Prohászka József: Úttörők felvonulása, 1949 után, farost, olaj, 43,5x59 cm (KKJM, letét)

Tóth Menyhért: Lenin portréja, 1949 körül, papír, olaj, 100x70 cm (KKJM)

Tóth Menyhért: Sztálin portréja, 1949 körül, 100x70 cm (KKJM)

Tóth Menyhért: Sztálin portréja, 1947-49 körül, papír, olaj, 90x63 cm (KKJM)

Tóth Menyhért (1904–1980) a 20. századi magyar művészet egyik legkiemelkedőbb, egyben legnehezebben is érthető alkotója. A tárgyalt időszak az esetében a „középső” korszakával esik egybe, melyet Bánszky Pál „expresszív-realista” megnevezéssel illetett. Az élete nagy részében a Kalocsához közeli Miskén élő, s paraszti életmódot folytató festő ezekben az években a valósághoz „egyenesebb” úton kapcsolódott a műveivel, amiben talán (?) ott lehetett a szocreál mindenkitől elvárt követelményeinek áttételes hatása is. Még inkább a falu élete, annak sajátos mozzanatai és figurái kerülnek az előtérbe. Tóth Menyhért azonban képes volt elkerülni a szocialista realizmus által sugallt ötleteket, s nála továbbra is a természet és az ember „örök és megbonthatatlan barátságáról”, a lét alapjairól szólt a képek többsége. Nem sztahanovisták vagy a „munka hősei” köszönnek vissza alkotásairól, hanem a falu évszázadokban gyökerező organikus világa. Mindamellettt eredendő naivitása, az egyes emberek felé áradó hite és szeretete egy időben elfedte előle a diktatúra árnyoldalait. Tóth Menyhért soha nem volt képes középutas megoldást választva a rendszert becsapó módon álorcát ölteni, s így látszólag megfelelni annak. Nem volt képes, úgygymond „önkritikát” gyakorolni, mint például tette azt többek között Los-

sonczy Tamás 1953-ban az Első Országos Képzőművészeti Tanácskozáson: „Alkotói munkámban még sok komoly hiányosság van. Még nem hatolok eléggé a mélyére a társadalmi jelenségeknek. Még sok a tennivalóm a rajz tökéletesítésére, a tipikus ábrázolás terén, de szorgalmas munka és tanulás árán le fogom gyúrni a nehézségeket.” (Szeifert Judit nyomán)

Az itt látható Tóth Menyhért-alkotások többsége első ízben jelenik meg nyomtatásban. Közöttük van négy azonos méretű (100x70 cm), papírra rajzolt és festett próbálkozása, melyek valószínűleg egyszerre készülhettek, a stílusa alapján valamikor a negvenes évek végén. Óvatos feltételezésünk szerint elképzelhető, hogy egy korabeli ünnepség, felvonulás dekorációs tervei voltak. A Tóth Menyhértra oly jellemző meglehetősen sajátos, egyedi végeredmény azonban nem valószínű, hogy elnyerte a helyi kommunista vezetők tetszését. Az erőteljes, mindent túlnövő Sztálin és a mellette szinte élőhalottá sorvadó Lenin portréi a dicsőítés helyett inkább leleplezések, egy ultraérzékeny zseni jó irányú sejtései a két szovjet idol, a világ előtt a legsötétebb módszerek, így emberáldozatok segítségével is titokban tartott, valódi viszonyáról. Érdemes itt utalnunk arra, hogy az ekkortájt elkezdett

egyik Lenin-portróját több évtizeden át továbbfejlesztve, átszellemítve 1976/77-re már – egy az életművet lezáró fehér korszaknak megfelelő – sugárzó gömbfejet formált (Filozófus, vagy másik címén A bölcs). A valamivel kisebb, másik Sztálin-ábrázolás kapcsán pedig érdemes megemlítenünk azt az észrevételünket, hogy a nagy vezér arcvonásai igencsak hasonlítanak Tóth Menyhért saját apját megjelenítő képeire.

Tóth Menyhért fejei egyszerre voltak groteszk, ironikus felfogásúak, s gyakran fedezhetünk fel rajtuk karikatursztikus vonásokat, azonban emellett mindezt képes volt átítani a világ minden lényébe és azok egyenértékűségébe vetett hitével. Ahogy a szocreál követelményeknek, úgy a hivatalos portréfestészet szabályainak sem feleltek meg e képei, azok túl sokat árultak el az ábrázoltakról. „Ekkoriban festettem a »fejeket«. Mind azt kifogásolták, hogy miért nem szépen, szépeket festek. Megpróbáltam... Rákosit is festettem...de hiába... Már az első vonásnál megghiúsult a szándék. Mindig olyan lett, mint annak előtte. Kinevették.” Tóth Menyhért visszaemlékezésének megmaradt bizonyítéka a két csoportkép, az Új értelmiség és a Tisztségviselők, melyeken jól felismerhető a követendő példaként ál-

lított Rákosi jellegzetes fejformája, karak-
tere. Az idealizálás semmitmondó módja,
az üres reprezentáció nagyon távol állt
tőle, így e műveért nem is kaphatott
olyan magas állami kitüntéseket, illetve
katedrát a Képzőművészeti Főiskolán,
mint például a Rákosit és Sztálint több
alkalommal is – a rendszer kívánságainak
megfelelően – megörökítő Pór Berta-
lan. A Nyolcak hajdani kiválóságának az
Első Magyar Képzőművészeti Kiállításra
(1950) készült festményét többek között
így méltatták (különösen érdekes az
őszinteség felelegetése Tóth Menyhért
képei után): „Rendkívül őszinte közvetlen-
séggel és hiteles életszerűséggel ragad-
ta meg Rákosi elvtárs egyéniségének
nagyszerű emberi vonásait, s kifejezésre
tudta juttatni azt a bensőséges szeretetet,
amellyel dolgozó népünk Rákosi elvtársat
körülveszi.” (Szegi Pál)

Goór Imre a gimnázium után a szegedi
egyetem jogi karára iratkozott be, így került
másodévesként, 1940-ben, a bécsi döntés
után az egyetemmel együtt Kolozsvár-
ra. Már ekkoriban is az a három terület
érdekelte, amely meghatározta a későbbi-
ekben is a pályáját: a sport, az irodalom
és a képzőművészet. Erdélyben kezdett el
– Szopos Sándor festőművész vezetésével
– komolyabban rajzolni és festeni tanul-
ni. A háború vége után szülővárosában,
Kiskunhalason találjuk, ahol többek között
újságíróként és cserkészparancsnokként
működött mindaddig, amíg őszintesége
miatt menekülnie nem kellett. Így költözött
1950-ben barátai segítségével – bár nem
sejtette, de véglegesen – Kecskemétre.
Művészi pályája igazándiból ekkor indult
el, amit elsősorban legjobb barátjának és
mesterének, Mátis Kálmánnak köszön-
hetett. Mátis, aki Révész Imre tanítványa
volt a két világháború közötti Kecskeméti
Művésztelepen, az Ókollégium épületében
vezette a mesteréről elnevezett városi
képzőművészeti kört. Goór idejárt tisztvi-
selői munkája mellett rajzolni, festeni, sőt
a mester halála után, 1954–1972 között ő
lett a szabadiskola vezető tanára.

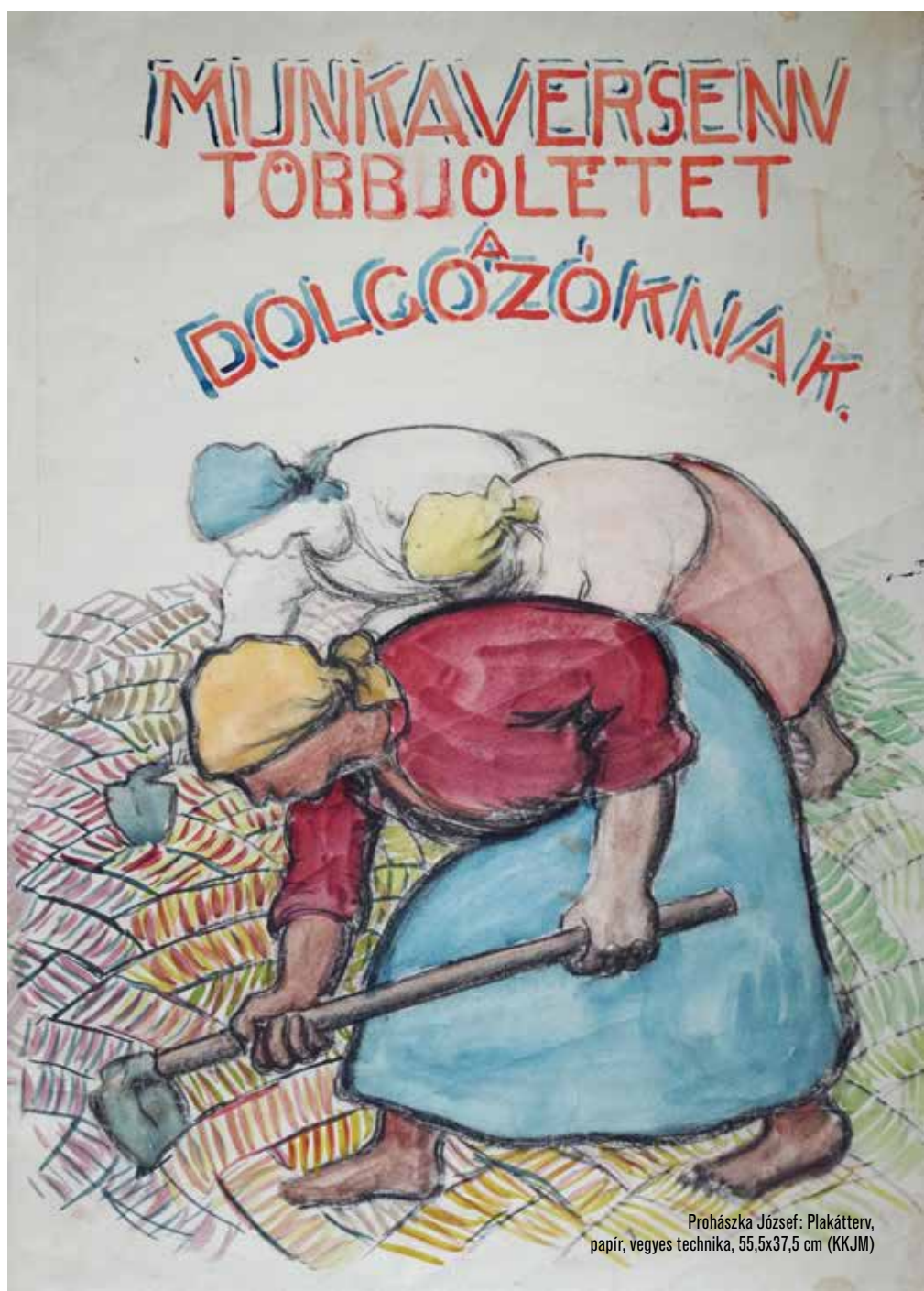
Goór korai festményei – Prohászka-hoz
hasonlóan – a művésztelep második
korszakából táplálkoztak, annak művészi
eszközeit felhasználva. Két művet közülük
– témájuk, tartalmuk miatt –, ahogy '56-os
verseit is, rejtegetnie kellett a rendszer-
váltásig. Az egyik, amely az Ellenség-kép
(1954) címet kapta, tulajdonképpen

egy – két figura a belső térben típusú –
tanulmánykép, amelyen azonban Goór
bilincset is festett az ábrázoltak csuklójá-
ra. A két férfi az ÁVH áldozatai közé tarto-
zott, egyikük vezérkari ezredes, másikuk
bíróági levéltáros volt hajdanán, de a kép
megfestésének pillanatában már csupán
festőköri modellek lehettek Kecskeméten.

Összeállításunkat stílszerűen az egyetlen
olyan alkotással zárjuk, amely 1956-
ban készült. Az 1956 virágain Goór egy
virágcsendéletben szerényen megbúvó,
nemzetiszín zászlóval letakart koporsóval

állított emléket a forradalomnak, annak
utolsó napjaiban: „A képet sirva festettem,
mert tudtam, hogy a veszteseknek nincs
kegyelem. Közelről láttam azt is, hogy kik
és miként szervezik az áttemelt hatalmat.
Hősi, de értelmetlen tragédiákat jósoltam.
Csak örülni tudok ma is annak, hogy mint
munkástanácsi társelnök a Kecskeméti
Finommechanikai Javító Vállalatnál, itthoni
jó barátaimat visszatartottam a bosszú-
állásoktól, a vállalat szétverésétől.” (Goór
Imre visszaemlékezését Sümei György
jegyezte le.)

Hj. Gyergyádesz László

Prohászka József: Plakátterv,
papír, vegyes technika, 55,5x37,5 cm (KKJM)

„hogy a gyerek is hazataláljon”

SZÉCHENYIVÁROSI TÁJÉKOZÓDÓ

1975 nyarán indult el Kecskeméten a Zománcművészeti Alkotótelep, melynek első éveiben mindig volt egy adott meghirdetett program. Ráadásul 1975–1981 között ezek mindegyike, valamilyen módon, az építészethez kötődött. Kátai Mihály, a szimpózium művészeti vezetője már 1975-ben körvonalazta a feladatot, s kiindulópontként azt az irányt nevezte meg, „amelyet Lantos Ferenc murális tűzzománcjai és Csete György épületornamentikái követnek.”

Kátai 1975-ben gyakorlati példát is nyújtott a lélektelen szocialista épületgyári logika utólagos és külsődleges enyhítésére, amikor elkészítette 3x2 méteres „szerelési tervét”, az ún. Ágasegyházi Madonnát. Az eredetileg a „Fűrészfogasok” díszítésére szánt, sajnos kivitelezésre nem került műsorozat sajátossága, hogy a monumentális modern épületdekorációhoz az alapötletet a népművészetből merítette. Kátai az ún. „igét”, azaz a keresztiszemes hímzés alapelemét választotta, amely szerinte sorozatgyártásra alkalmas és a végtelenségig variálható. 1976-ban már konkrét épületeket, helyszíneket jelöltek ki Kecskeméten (pl. a Kéttemplom köz áthidaló tetőátkötése, a fedett uszoda főbejárata) a Bács-Kiskun Megyei Tervező Vállalat építészeti segítségével, ahová monumentális zománcműveket lehetett tervezni. Azonban egyetlen, a felhívásra készült tervet és makettet sem valósítottak meg (pl. Petrilla István zománc falburkolati terve a Kiskunsági Nemzeti Park központi épületéhez; Lantos Ferenc fríz-terve az autóbusz pályaudvarhoz; Jávor Piroska zománc fríze a házasságkötő terem anyakönyvvezetői asztalának homloklapjára).

Kátai Mihály: Lakótelepi tájékoztató
– négy világtáj 1977-ben, még
zománcborítás nélkül (M: 3,5 m)

A legnagyobb érdeklődést, visszhangot az ún. „tájékoztató formák” programja váltotta ki 1977-ben, melynek kísérleti terepéül Kecskemét legújabb és egyben legnagyobb lakótelepét, a Széchenyivárost jelölték ki. Az elérendő cél pedig hogy „Kecskemét sa-

ját arcát öltse fel az új lakótelepi városrész is, ne tőle idegen lelkületű csikágói környezetet erőltessünk rá.” Kátai módszerként a népművészetben is fellelhető szubszt-rakciót ajánlotta a szimpózium résztvevői számára, amely az absztrakttal ellentétben

Morelli Edit: Akadémia körút konzolos névtáblája 2016-ban
(1977, fa, zománcozott vörösréz, 40x120 cm)

Petrilla István: Gőzhajó utca névtáblája 2016-ban
(1977, fa, zománcozott vörösréz, 80x120 cm)

Kátai Mihály: Hitel utca konzolos névtáblája 2016-ban
(1977, fa, zománcozott vörösréz, 78x120 cm)

nem elvonja a tárgy, a fogalom képét, hanem összevonja. „Szeretnénk kiemelni a megkülönböztető jegyek fontosságát a házakon, gondolkunk itt a számtáblák mellett vagy fölött elhelyezhető táblákra, ábrákra. Ezeknek olyanoknak kell lenni, hogy a gyerekek is hazataláljon: tehát felismerhető, megnevezhető, megjegyezhető legyen. Az absztrakció itt rossz megoldás, mert amit fel nem ismerünk, amit nem tudunk mihez kötni, az nem tájékoztat. Hogyan magyarázzuk el gyermekeinknek, hogy abban a házban lakunk, ahol azok a háromszögek keringenek a diszharmonizált érzelm differenciált idősíkjában? Soha nem fogja megtalálni ezt, de egy madaras házat, azt igen.” Először 1977 augusztusában, a III. Nemzetközi Zománcművészeti Alkotótelep záró kiállításán mutatták be a kivitelezett alkotásokat, majd ősszel, ideiglenes jelleggel a Széchenyivárosba kerültek. „Tizenkét hónap alatt lehet választ keresni arra: belegyökereznek-e a lakótelepi épületkörnyezetbe, feloldják-e az egyhangúságot, tájékoztatnak-, informálnak-e, vagy egyszerűbben: hogy humanizál-e a zománc?” (B. J., Petőfi Népe, 1977. augusztus 4.)

A színes zománcozott utcatáblák, házszámok végül hosszabb ideig maradhettek, s a város lakosságának többsége örömmel üdvözölte. Íme, néhány példa erre Halász Ferenc 1981-ben rögzített körinterjújából: „tisztább, áttekinthetőbb a lakótelep képe. (...) A színes ábrák támpontot adnak, s rájuk könnyebben emlékezik az ember, mint egy ritkán hallott névre. (...) Az Akadémia körút elnevezésével és a zománccal borított faszbórral meg vagyok elégedve, mert tökéletes mind a kettő. A mértani formákról az akadémia jut eszembe, komoly tartalmat érzek benne: rendezettséget, tisztaságot. Szóval az emberformára is emlékeztető szobor ezen a körúton jelent valamit nekem. (...) Az utcára kilépve, nem rossz egy kis változatosság. Először szokatlanok, túl föltűnőek voltak az utcatáblák és házszámok, de láttam, hogy mennyire tetszett például a Gőzhajó utca a fiamnak. (...) Kevés világítás mellett is felcsillannak, jól kivehetőek a Hitel utca stilizált emberformába rajzolt számai. (...) Legkedvesebb táblám a Gőzhajó utcában látható. Legkevésbé a Néphadsereg utcai tetszik: túl nagy, majdnem falikép jellegű. A többiek elegánsabbak, szebbek.” Természetesen érkeztek szakmai kritikák is. Ezek közül Kovács Ferenc, 1977 őszén „építészemmel” megfogalmazott észrevételeiből

idézzünk két mondatot: „a műhelyben óriásinak ható művek eltörpülnek az épületeken, mert a műtermi arányokban gondolkodó alkotók nem érezték át a léptékváltás szükségességét. A kedvezőtlen hatást még

Kótai József: Házsámtábla a Hitel utcában 2016-ban (1977, zománczott acél, 25x25 cm)

Morelli Edit: Hászám-rosetta 2016-ban (1977, zománczott acél, 24x24 cm)

Morelli Edit: Hászám-kocka 2016-ban (1977, zománczott acél, 24x24x24 cm)

fokozza az alkotások »magasra« helyezése, a szem látószögéhez is jobban kellett volna alkalmazkodniuk a tervezőknek.”

A kísérlet tehát részben elérte a célját, azonban a karbantartás hiánya, a vandallizmus (kövekkel dobálták meg az amúgy időjárást jól tűró zománczott vörösréz- és acéllemezeket), továbbá a házfelújításokhoz gyakorta társuló „feledékenység” következtében, a legtöbb mű ma már nem látható.

Aktuálisan már csak két, sajnos csonka állapotú, konzolos utcatáblát találhatunk: a Hitel utcáét (Kátai Mihály) és az Akadémia körútét (Morelli Edit). A közvetlenül a falra felerősített névtáblák közül, szerencsére az egyik leglátványosabb, a Gőzhajó utcát jelölő (Petrilla István) maradt meg, igaz itt is jól láthatóak a szándékos rongálások évtizedes nyomai. A házsámtáblák közül Morelli Edit (Világ utca) és Kótai József (Hitel utca) munkái tanulmányozhatóak még napjainkban. Kátai Mihály Négy világtáj névre hallgató, fából készült tájékoztatói plakátjait először még a végleges külső borítása nélkül állították ki (mellékelt fotónkon még ezt az állapotot láthatjuk). Sajnos később, e fehér zománclapokból álló borítás – technológiai hiányosságok miatt bekövetkező – gyors korródálása miatt, viszonylag hamar le kellett bontani. Néhány művész még 1978-ban is készített a városrészből származó „tájékoztató formákat” (pl. Báron László a Stádium utcába tervezett konzolos utcatáblát, Horváth Olivér a Lánchíd utcába három házszámmal kombinált utcatáblát), de végül csak Sor Júlia utcajelző kompozíciója került a kijelölt helyére, az egykori Néphadsereg útjára.

A program, különösen az építészek felől érkezett kritikai észrevételekre (pl. szorosabb együttműködés; vállalni kell a díszítőelemek sokszorosíthatóságát, „iparosíthatóságát”) reagálva, illetve a bevonásukkal (Csete György, Kovács Ferenc) még néhány évig napirenden maradt a nyári alkotótelepeken (pl. „utcabútor-program” 1978-ban, az építészeti együttesekhez kapcsolható zománcművek helyének-szerepének kutatása a modern lakótelepi környezetben 1979-ben). Sajnálatos módon, a széchenyivárosi kísérlet nem teljesedhetett ki, ahogy az építészeti és a zománcművészeti együttműködése is újra elakadt valahol a nyolcvanas évek eleje óta. A zománc különleges, építészetben alkalmazható lehetőségei (időjárásal szembeni ellenállóság, olcsóság, a színek tartóssága, moshatóság – higiénikuság) közismertek, ehhez képest elenyésző számban készültek / készülnek hazánkban épülethez kötődő, különösen kültéri alkotások. Egyszerűen érthetetlen, hogy a számtalan előny (köztiük a gazdaságosság!), s a technológia időközbeni fejlődése ellenére is, miért haladik továbbra is ez a terület? A legnagyobb baj az, hogy a kérdést egyre inkább „költőinek” minősíthetjük.

ifj. Gyergyádesz László

„INKÁBB BECSÜLETBEN MEGHALNI, MINT BECSTELENÜL ÉLNI.”

Mártír Szobonya Zoltán életútja

A CSALÁD

Édesapja, a középneemesi származású búzafalvi Szobonya Pál banktisztviselőként került Jánoshalmára, édesanyja a község közéletében közmegebecsülésnek örvendő Zámbo család Ilona nevű lánya. Két fiatalabb fiútestvére volt, Béla /1912/ gyógyszerész és Pál /1914/ állomásfőnök. Mindhárman megírták a szovjet hadifogságot, Pál a recski tábor is.

ISKOLAI

Szobonya Zoltán 1928-ban érettségizett, de 1929-ben behívták katonának. 1932-ben leszerelt, majd írnokként helyezkedett el Jánoshalmán, amely mellett magánúton elvégezte az egyetemet, 1933-ban a debreceni tudományegyetemen szerzett jogi diplomát, s végül 1938-ban doktorált.

1943-ig közigazgatási gyakornokként dolgozott Jánoshalmán, majd alispáni titkárként Zomborban. 1943-ban Bajára helyezték szolgabírónak. Ebben az évben innen vonult be katonának.

1945. április 2-án, – Mosonmagyaróvár térségében –, tartalékos főhadnagyként került orosz hadifogságba, ahonnan 1947. július 2-án érkezett haza, majd Jánoshalmán járási főjegyzőként dolgozott 1949-ig. Ezt követően ügyvédjelöltként dolgozott egy jánoshalmi ügyvédi irodában, miután az egyházi iskolák államosítása ellen /nyílt szavazáson/ szavazott, s ezért az állami szolgálatból ki kellett lépnie. Mélykúti lakosként mindkét település lakosságát képviselte azok jogi ügyleteiben.

„A Doktor úr a mi jó apánk.”

Az 1950-es években oltalma alá vette a „kulákoknak” megbélyegzett családokat, saját költségeit sem kímélve Mélykúton 350 családot mentett meg a kommunista hatalom megtorló gépezetétől. Ennek értelmében egy 1955-ös ÁVH-s jegyzőkönyv az alábbiakat közölte róla: „Dr. Szobonya

58 éve, 1958. szeptember 29-én,
Kecskeméten végezték ki Szobonya Zoltánt
szervezkedés kezdeményezése és vezetése vádjával

Zoltán Jánoshalmán, de főleg Mélykúton a kulákok védőszentje.”

1952 júniusában letartóztatták, mert nagyobb súlyú malacot vett a törvény szerinti megengedettnél, majd rendőri felügyelet alá került. Megalázó módon kitelepítették Mélykútról Dunavecsére, ahonnan csak 1953-ban szabadult a Nagy Imre-féle konszolidáció következtében.

Kálváriája

1957. február 8-án „A demokratikus államrend megdöntésére irányuló szervezkedés kezdeményezés és vezetésének büntette” vádjával letartóztatták, majd 1957. november 27-én a Kecskeméti Megyei Bíróságon Lengyel Zoltán szervezkedés kezdeményezése és vezetése vádjával első fokon halálra ítélte.

„Zoltán bácsi végig megőrizte méltóságát a börtönben, békített, bátorított, erőt öntött belénk.” Fónay Jenő, sorstárs

„Belenyugodva sorsomba várom a kiteljesedést, hiába ez a magyar sors, s büszke vagyok arra, hogy a jó Isten erre a sorsra tartott érdemesnek.”

A Legfelsőbb Bíróság Mezőcsanak József vezetésével 1958. szeptember 17-én jogerőre emelte az ítéletet, majd Kecskeméten, 1958. szeptember 29-én, 6 óra 30 perckor kivégezték. Az ítélet kötél általi halál volt.

A kivégzés előtti utolsó szavai ezek voltak: „Hazámért és Jánoshalma népéért!”

A lakosságon kívül felesége
és három leánygyermeké gyászolta

1942-ben vette feleségül
Rumpf Katalint, akitől
3 lánygyermekük született:
Csilla 1951-ben, Emőke 1953-ban
és Tünde 1954-ben

2006. január

A képek forrása: Szobonya család

Mindhárom testvér megjárta
a szovjet hadifogságot

1956. október 26.

*„Egy hirtelen villámcsapás
A fa fellobbant a szén szerteszállt.”*

Szobonya Zoltán 1956. október 26-án a munkahelyén értesült arról, hogy a falu – a budapesti események hírére – felvonulásra készül, ám őt a tüntetés kezdete előtt a honvédparancsnokság vezetői letartóztatták, majd közölte vele Gyurkó Lajos, kijelölt parancsnoka, hogy bármi történik a településen, személyesen őt fogják felelősségre vonni.

A tüntetésen követelte a nép Szobonya Zoltán szabadon bocsátását, amely október 28-án meg is történt. Még ezen a napon a jánoshalmi forradalmi bizottság tagjává és titkárává választották:

„Nyújtsunk egymásnak békejobbot, s ne a bosszú vezesse mindent, mert nagyon kevesen vagyunk magyarok, s minden magyar emberre szükség van.”

(Részlet Szobonya Zoltán beszédéből,
1956. október 28.)

Diplomaosztás (1933. Debrecen)

Október 29-én megalakították a nemzetőrséget, amelynek köszönhetően a településen nem történt atrocitás.

Október 30-31-én élelmiszert küldtek Budapestre, majd a forradalmi bizottság megfogalmazta a jánoshalmi 19 pontot, amely az országban megfogalmazott jogokat tartalmazta:

„Végül kijelentjük, a régi rendet régi formájában nem akarjuk, nem akarunk kizsákmányoló kapitalizmust, földesurak, gyárigazgatók, bankárok uralmát, de nem akarunk többé proletárdiktatúrát sem. Nemzeti, keresztény és szociális társadalmik és politikai közegben kívánunk élni.”

Részt vett a Független Kisgazdapárt és Polgári Párt szervezésében is, majd nagyban közreműködött abban, hogy a november 4-i szovjet benyomulás napján Jánoshalma sem vállalta a fegyveres konfliktust a szovjetekkel.

Hajagos Csaba

15 évig ártatlanul bezárva

A KÖMPÖCI TÚRI MIHÁLY

Túri Mihály földműves család – Túri Jenő és Barina Mária – gyermekeként a Bács-Kiskun megyei Kiskunmajsától 12 km-re található Kömpöcön született 1929. augusztus 29-én. Általános iskolai tanulmányainak 1944 nyarán történt befejezését követően egészen 1950. október 24-ig önálló földművesként dolgozott apja gazdaságában, amikor bevonult katonának Zalaegerszegre. Az ÁV határőrséghez került, ahonnan 1953. október 31-én szerelt le.

Már a határőrségnél eltöltött időszaka sem volt zökkenőmentes, hiszen 1951-ben elvették tőle a fegyvert édesapja közellátás érdekében veszélyeztető „bűncselekmény” elkövetése miatt, akit ezért szabadságvesztéssel sújtottak. A diktatúra elveivel való egyet nem értésének eközben még a gyékényesi katonai szolgálat ideje alatt is hangot adott, ugyanis nem tudta elviselni a látványt, ahogyan a svábok kitelepítéskor „... öreg embereket, fiatal anyákat kisgyerekekkel bezsúfolták a vagonokba, s Hortobágyra telepítették őket.” Leszerelését követően Budapesten, az 1. számú mozgó Vasútépítő Vállalatnál vállalt munkát, majd tavasszal hazatért Kömpöcre, ahol 1955. november 1-jén DISZ-titkárrá nevezték ki. A politikával először

Földműves, egyszerű parasztember volt. 1950 és 1953 között katonaként szolgált az Államvédelmi Határőrségnél. Leszerelését követően Budapesten az 1. számú mozgó Vasútépítő Vállalatnál dolgozott 1956 őszéig. Eközben 1956. január 1-jén az MDP tagjelöltje lett a kömpöci pártszervezetnél. Túri Mihály az 1956. október 27-én lezajlott kiskunmajsai országos vásár alkalmával egy csikót kívánt vásárolni. A településen ezen a napon lezajlott forradalmi eseményekbe, illetve Neményi József községi tisztviselő agyonverésébe koncepciós alapon, szándékosan vonták be, ugyanis a saját

1956. január 1-jén került kapcsolatba, amikor is tagjelöltje lett az MDP Kömpöci Pártszervezetének. Túri Mihály jól ismerte a kömpöci embereket, közöttük mozgott, folyamatosan részt vett a község mezőgazdasági munkálataiban.

településén – Kömpöcön – létrejött Forradalmi Bizottság megalakításában való részvételén túl mást nem tudtak rábizonyítani. 1957. február 22-én mégis közbiztonsági őrizetbe vették, majd internálták Kistarcsára és Tökölre. A bíróság 1958. november 3-án – ártatlanul – életfogytig tartó börtönbüntetésre, teljes vagyonelkobzásra és 10 év jogvesztésre ítélte. A Legfelsőbb Bíróság 1959. június 29-én helybenhagyta az ítéletet. 15 évet töltött a Budapesti Központi Büntetés-végrehajtási Intézetben, ahonnan 1972. február 22-én szabadult. 2003. november 6-án hunyt el.

Túri Mihály katonaképe

Forradalmi események Kiskunmajsán és Kömpöcön

1956. október 27-én országos vásárt tartottak Kiskunmajsán, amelyen Túri Mihály és nagybátyja csikóvásárlás szándékával vett részt. Ott a 2000 Ft értékben megvásárolt csikót Túri Mihály nagybátyja, Túri János kocsija után kötötte, így biztosítva annak biztonságos hazajutását Kömpöcre. A vásárteret kb. déli fél 12 órakor hagyta el, hazaútja keresztülvezetett a majsai téren, ahol ekkorra már tömeg gyűlt össze, majd a Kiskunmajsai Községi Tanács előtt tüntetés alakult ki. Túri Mihály leszállt a kerékpárjáról, hogy megnézze, mi zajlik a téren, ekkor két ismeretlen személy minden indok nélkül felpofozta Ezt követően a régi postaúton egyenesen Kömpöc felé indult el, majd megközelítőleg fél három körül érte utol Túri János kocsiját és a hozzá kötözött csikót. Majsán „...*déli 13 órakor a F. M. Szöv. kenyérbolt előtt mintegy 100-150 főnyi tömeg gyűlt össze, melynek egy része vásárló volt és a tömeg között 15-20 főnyi erősen ittas személy is tartózkodott, akik kiabálásukkal zavarták a rendet és a nyugodt vásárlást.*” A felbőszült tömeg egy része elindult a tanácsháza elé, ahol leverték és megtaposták a Népköztársaság címerével ellátott anyakönyvi táblát. Az események mértéjtéje hozzá tartozik, hogy mindez nem véletlenül történt, hiszen a feltűnően fekete bőrű, zsidó származású 1919-es kommunista Neményi József (a „Négus”), a kiskunmajsai ipari és kereskedelmi állandó bizottság vezetője a délelőtti folyamán a vásártérrel kapcsolatban egy hatgyerekes hadiözvegy asszonnyal találkozott össze a község központjában, aki a hónap alatt éppen két kenyeret vitt hazafelé. Neményi elvette tőle az egyik kenyeret és ordítozni kezdett vele. Az ellene fennálló közhangulat megnyilvánulásaként és a forradalmi események egyik kiváltójaként tartják számon a majsai köztéren még 1956. október első napjaiban több helyre felfestett, Neményi Józsefnek szóló üzenetet is, amelyet Klucsó Béla és Klucsó Ferenc nevéhez kötnek. Az üzenet így szólt: *„Éljen Titó, Négus kuss, agyonverünk innen fuss!”*

A tüntetők egy része – a fentiek tudatában – Neményi József lakására ment, ahonnan a tanácsházához vitték és *„ütlegetni kezdték”*. A *„félholtra vert”* Neményit a karhatalmi erők még első alkalommal ki tudták emelni a tömegből, majd a tanácsháza egyik szobájába, később pincéjébe

Túri Mihály Kömpöc polgármestereként

rejtették el. Az egyre nagyobb számban jelenlévők a pártbizottság elé vonultak, ahol annak külső tábláit összetörve behatoltak az épületbe és Varga párttitkár „elvtárs” kiadását követelték, de ő ekkorra már elmenekült. A csalódott tömeg újra a tanácsháza elé vonult, és a pincében elrejtett Neményit – az utcára vonszolva – pillanatok alatt agyonverte.

„Felelősségre” vonás?

Túri Mihályt – a Kiskunmajsán és Kömpöcön történt események következtében – 1956. november 10-én előállították. Egy orosz katona és egy magyar rendőr kísérette be Kiskunmajsára, ahol bezárták egy szobába és elvették személyes tárgyait, bicskáját és a karóráját is. Másnap, november 11-én átvitték a rendőrségre, ahol egy orosz őrnagy – egy tolmács segítségével – kihallgatta. A faggatás témája a Kömpöcön történt események voltak, amelyek kapcsán Túri Mihály részletezte az október 27. és november 5-e között lezajlott eseményeket. A Kiskunmajsán történekről ekkor még szó sem esett. Mivel nem tudtak felhozni ellene különösebb vádat, így elengedték. Azt a megbízást kapta, hogy a továbbiakban is tartson rendet a községben, ahol ez idő alatt az élelmiszergyűjtések után a falu szállításán is fáradozott. Az előállítástól számított másfél hét múlva *„karhatalmista pufajkások”* gépkocsija parkolt le a kömpöci Tanácsháza előtt, ahol éppen Túri Mihály tartózkodott.

„Te kulák csimuta, most meglakolsz!” – hangzott a felszólítás, amelyet ütések és rúgások sorozata követett. Majd, mint előállított személyt 1957. február 21-én Szegedre szállították, ahol szembesítették Patyi Istvánnal, Kolompár Mátyással és Pekó Istvánnal, akik mindhárman igazolták, hogy Túri Mihály egy újjal sem ért hozzá Neményi Józsefhez, a *„Négushoz.”* A megszületett határozat értelmében a közbiztonsági őrizetet Túri Mihály ellen 1957. július 10-én szüntették meg, majd egy nappal később, július 11-én 34 Ft 90 fillér készpénzzel, egy kis székkel és egy irattárcával engedték ki a Tököli Országos Büntetés-végrehajtási Intézetből.

A vád

A Kiskunmajsán és Kömpöcön 1956. október 27. és november 5. között lezajlott események következtében 1957. július 11-én a Kecskeméti Megyei Ügyészség büntetőeljárás indított az 1957. február 22. napjától július 10-ig Kecskeméten, Kistarcsán majd Tökölön közbiztonsági őrizetben, majd később július 15-től előzetes letartóztatásban lévő I. rendű vádlott Túri Mihály ellen, *„a népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló mozgalomban való tevékeny részvétel és a BHÖ 349. pontjában foglalt gyilkosság büntette miatt.”* A büntetőeljárás alapját az 1957. február 22-én Túri Mihály közbiztonsági őrizetbe vételéről szóló határozatában szereplő vád alapozta meg.

A házasságkötés

A per

Az 1957. július 19-20-án, a Kiskunfélegyházi Járásbíróságon megtartott kihallgatásokat követően a nyomozást 1957. július 29-én fejezte be a rendőrség, ám az újabb kihallgatások továbbra is folytatódtak. Az augusztus 12-én megtartott előkészületi ülést követően a Bács-Kiskun Megyei Ügyészség – a szervezkedés büntette miatt – augusztus 24-én titkos üggyé nyilvánította Túri Mihály és társai perét. Két nappal később a kiskunfélegyházi városi és járási ügyészség vezetője pótnyomozás lefolytatását rendelte el, ugyanis újabb személyek kerültek a gyanúsítottak körébe.

A kiskunfélegyházi és kiskunmajsai helyszíneket követően 1957. szeptember 11-én már a Kecskeméti Megyei Bíróságon, mint büntetőbíróóság előtt tartották meg a tárgyalás előkészítő ülését, dr. Lakatos István, a tanács elnökének vezetésével, aki 1957. november 20-ára a Kiskunfélegyházi Járásbíróságra jelölte ki az első tárgyalás időpontját. A végzés értelmében Túri Mihályt fellebbezés vagy végleges határozat megszületéséig előzetes letartóztatásban tartották.

A Kiskunfélegyházán 1957. november 20. és november 22. között lezajlott tárgyaláson pótnyomozást rendeltek el, amit még

januárban és februárban újabb kihallgatások követtek Kiskunfélegyházán, ám dr. Karácsonyi István megyei ügyész a Kiskunfélegyházi Rendőrkapitányság részére Túri Mihály letartóztatását kizárólagosan 1958. február 15-ig engedélyezte, ám a Kiskunfélegyházi Rendőrkapitányság felülbírált a megyei ügyész utasítását. A rendőrség addig húzta az időt, amíg 1958. március 6-án – mivel egyéb résztvevők nevei is felmerültek (Például *Koncz Sándor, aki később életfogytiglani börtönre ítélték*) – újabb pótnyomozás nem vehette kezdetét. Ez azt jelentette Túri számára, hogy továbbra is letartóztatásban maradt.

Az ügy leghosszabb és egyben a végső ítélet megszületése előtti utolsó

nyilvános tárgyalási blokkját – 79 tanú meghallgatásával – 1958. október 20. és november 3-a között rendezték a Kiskunfélegyházi Járásbíróságon, ahol újfent dr. Kiss Ernő tanácsvezető és dr. Pajtás István ügyész vezették le a tárgyalást. Túri Mihályt a járásbíróság által kijelölt ügyvéd, dr. Terjék József védte.

Az ítélet

Az 1958. november 3-án módosított vád szerint Túri Mihályt életfogytig tartó börtönre, egyes jogoktól 10 évi időtartamra való eltiltásra és teljes vagyonának elkobzására, míg a II. rendű Rékasi Jójárt Gergelyt, a III. rendű Klucsó Bélát és a IV. rendű Klucsó Ferencet halálra ítélte, emellett kiszabta teljes vagyonuk elkobzását is. A bíróság az V. rendű vádlott Kolompár Bélát 8 hónap börtönbüntetésre ítélte. Patyi Istvánt, Kolompár Mátyást és Pekó Istvánt 1957. október 7-én kivégezték a kecskeméti megyei börtönben. Túri Mihály a számára igazságtalan ítélet meghozatalát követően, 1959. május 18-án fellebbezési kérelmet nyújtott be, ám nem jó előjel volt, hogy az ügy bírájaként azt a dr. Egyed Lajost jelölték ki, aki 1957-ben gyorsított büntetőügyekben ítélkezett

mint elnökbíró. A június 8-i tárgyalást elnapolták, a következő időpontot június 29-én délután 14 óra 30 percre jelölte ki a Magyar Népköztársaság Legfelsőbb Bíróságának Budapest, Fő utca 1. szám alatti tárgyalótermébe. A védelem érvelését a Legfelsőbb Bíróság „*alaptalan érvelés*”-re hivatkozva elutasította. Viszont súlyosbító körülményként értékelte a bíróság, hogy a szemtanú – Neményi Józsefné – elmondása alapján Túri Mihály belerúgott Neményi József halott testébe, ezért Túrit az elsőfokú ítéletben kiszabott büntetésre ítélte.

A börtönévek

Túri Mihály a váci fegyházat – ahol, mint rakodómunkás dolgozott – követően Budapestre, a Kozma utcában lévő Fővárosi Központi Büntetés-végrehajtási Intézetbe került, ahol szabadulásáig 1972. február 22-ig tartották fogva. A Bt. 51§. 2. bekezdés a. pontjában foglalt enyhítési lehetőség alapján a 15 év letöltött szabadságvesztést követően kiengedték a börtönből. A rabságban eltöltött idő alatt születték ismeretéseket a rabok megörökítették, amelynek tárgyi hagyatéka áthagyományozódott az utókor számára, hiszen B. Hajagos Károly az 1990. február 6-án általa nyilvánosságra hozott – börtönben használt – alumínium ételtartóra minden rabtársával felvésette a nevét, amelyen ott szerepel Túri Mihály aláírása is. Túri rabtársai közül többen szabadultak az 1963. március 21-én az új Országgyűlés alakuló ülésszakán Kádár János által kihirdetett amnesztíának köszönhetően. Túri Mihálynak – mint 268-654 tisz. elítéltnak – azonban maradnia kellett, ugyanis az 1963. április 5-én, a Bíróság Kegyelmi Tanácsához intézett kegyelmi kérvényét – Zakar László nevelő főhadnagy (OB, Budapest) javaslata ellenére – dr. Klinger István, a Kecskeméti Megyei Bíróság megbízott tanácsvezetője elutasította. Így tehát 1972. február 22-én bekövetkezett szabadulásáig a Kozma utcai Büntetés-végrehajtási Intézet rabja maradt.

A szabadulás után

A szabadulást követően – túl a negyvenen – tulajdonképpen mindent előlről kellett kezdenie. Hazatérve, Kömpöcön helyben munkát sem kapott, ezért 1973. április 13-tól Szegeden a jataárugyárban akart elhelyezkedni, de nem vették fel. Így a szintén szegedi telephelyű DÉLÉP-nél (Délma-

gyarországi Magas- és Mélyépítő Vállalat) kényszerült munkát vállalni, ahol egészen nyugdíjazásáig (1989. augusztus 29.) mint asztalos segédmunkás volt állományban. 1973. október 27-én megházasodott és rövidesen megszületett két gyermeke, Árpád és Emese. 1989. november 6-án belépett a Magyar Demokrata Fórumba, majd Kömpöcön megszervezte az MDF alapszervezetét. Ennek eredményeként az 1990. szeptember 29-i helyhatósági választásokon polgármesterré választották. Bizonyára több tényező is közrejátszott abban, hogy a kömpöciek bizalma négy évvel később sem ingott meg Túri Mihály iránt, ugyanis az 1994. december 11-én megrendezett választásokon polgármester maradt egészen az 1998. október 18-án megtartott helyhatósági választásokig. A szabadulását követő tizenhét év alatt sokat őrlődött a rehabilitáció lehetőségén, majd a Magyar Köztársaság kikiáltását követően, 1989. december 5-én az elsőfokú ítélet semmissé nyilvánítására vonatkozó perújítási kérelmet nyújtott be a Bács-Kiskun Megyei Bírósághoz. Az 1959. június 29-én jogerőre emelkedett Bf. III. 1003/1959/8. sz. ítélet semmisé nyilvánítási kérelemére vonatkozó elutasító végzés igen gyorsan, 1989. december 12-én megszületett. 1990. február 12-én, a tanács elnöke végzés keretében utasította el Túri Mihálynak az elítélés semmisnek nyilvánítása iránt előterjesztett kérelmet. Pedig a semmisségi igazolás nélkül a börtönövek

Egy családi rendezvényen

előtt letöltött szolgálati időt sem számították be a nyugdíjába. A forgatókönyv 1993-ban is hasonló volt, az újabb perújítási kérelmet – alaptalan indokok alapján – 1994. március 10-én elutasította a Legfelsőbb Bíróság. A sok kudarc után, már 71 évesen, de tett egy utolsó próbát az igazságáért. 2001. május 10-én benyújtott egy újabb, korábbi ügyének semmisé nyilvánítására vonatkozó kérelmet, de a Bács-Kiskun Megyei Bíróság 2001. május 18-án a

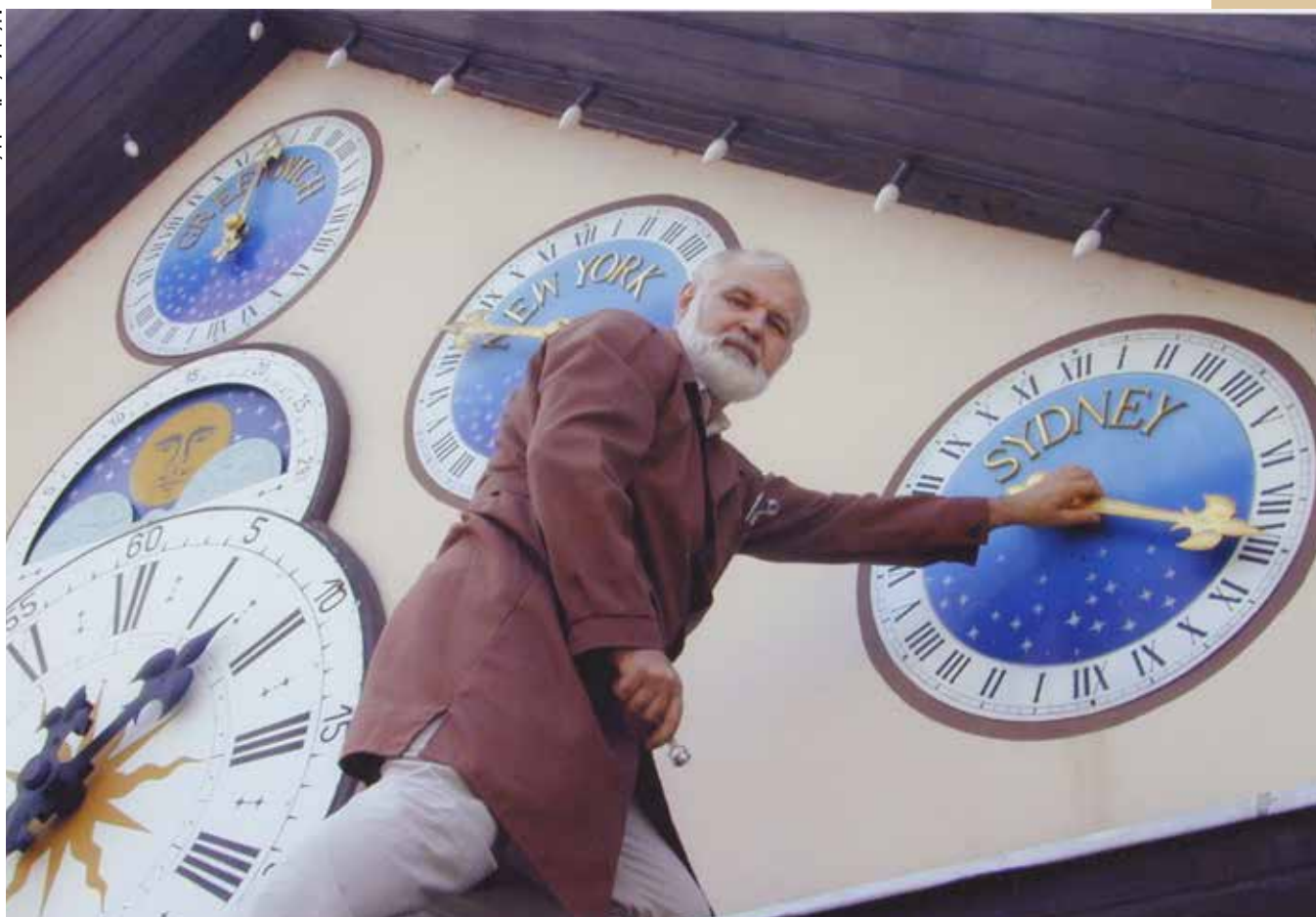
2000. CXXX. Tv. 1.§ és 2.§-ra hivatkozva újfent megtagadta a semmisségi igazolás kiállítását. Az indoklásban szerepelt, hogy a 2000. CXXX. Tv. 3.§-ra egyértelműen kimondta, hogy az nem volt alkalmazható az 1989. évi XXXVI. Tv. hatálya alá tartozó elítélésekre. A kérelem elutasítását követő két év múlva, 2003. november 6-án érszűkület általi vérmérgezés következtében, 74 évesen hunyt el. A kömpöci temetőben helyezték örök nyugalomra.

KECSKEMÉTI IPAROS- DINASZTIÁK

Hanga István 1942-ben született Izsákon. Az órás-mesterség alapjait édesapja kalocsai műhelyében tanulta. A Kecskeméti Műszaki Főiskolán üzemmérnöki oklevelet szerzett, s csak ezt követően tette le az órás mestervizsgát. Egy évig Kalocsán tanított, majd 1968-ban önálló órásüzletet nyitott a híros városban. Több helyen is próbált helyet keresni vállalkozásának – a Don-kanyarban, a Sarkantyú utcában, a Széchenyivárosban, a Lordok Háza udvarában –, de a végső megoldást csak a 80-as évek derekán találta meg, azóta a Hornyik János körúton fogadja ügyfeleit.

Fiatal kora óta az órás-mesterség bűvöletében él, évtizedek óta gyűjti az órászakma régi tárgyait, eszközeit. Gyűjteménye első komolyabb darabja a Magyar Rádió és Televízió 1967-ben leselejtezett pontos idő órája volt, de birtokába került annak az izsáki templomnak az órászerkezete is, amelyben megkeresztelték. A több száz darabból álló óragyűjtemény egy részének először a református egyház kezelésében levő Ráday Múzeum adott helyet. Az ipartörténeti és iparművészeti szempontból egyaránt országosan kiemelkedő jelentőségű anyag 2012 óta a Bozsó Gyűjtemény gondozásában a Gyűjtemények Házában tekinthető meg.

ÓRÁK KÖZT ÉLTE, S ÉLI ÉLETÉT

A Hanga Óra- és Ékszerüzlet napjainkban is működik. A Pro Urbe és IPOSZ Díjas, Az év kecskeméti mestere címmel is kitüntetett aranykoszorús mester, Hanga István gyermekei, Krisztina és Zsolt is a szakma aktív tagjai, az órasszakmát ők viszik tovább. Bevételeik jelentős részét azonban ma már az óra- és ékszerforgalmazás és a ritkaságok javítása teszik ki.

– A Hanga családban honnan ered az órasmesterség szeretete?

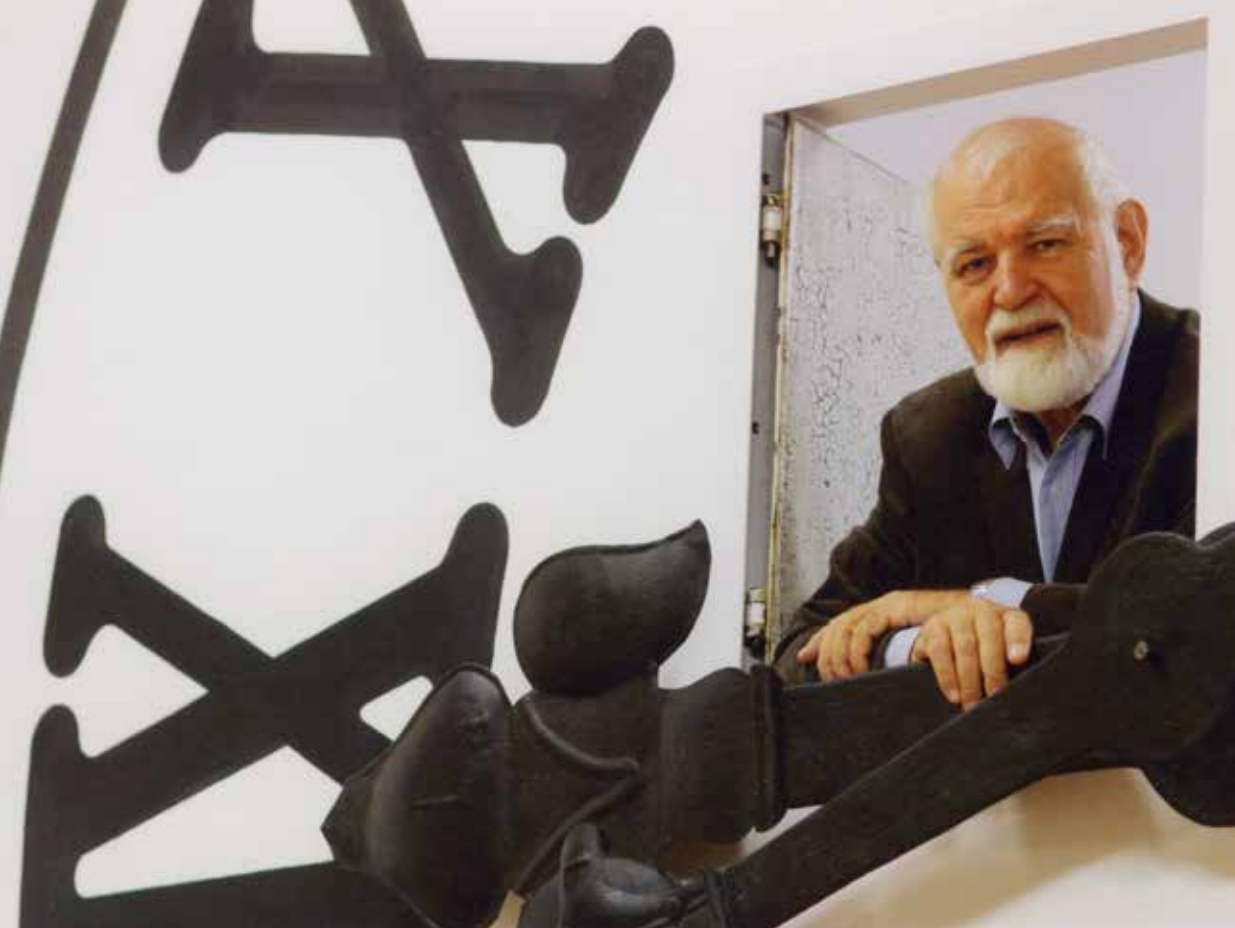
– A család férfi tagjai több generációra visszatekintve ügyes kezű, fűrni-faragni tudó és szerető emberek voltak. Nagypám például – bár eredetileg csendőrként szolgált – rendkívül magas színvonalon űzte a kosárfonást, az asztalosmesterségben is nagy jártassága volt, ő készítette édesapám első órásszitalát 1927-ben, melyet a mai napig őrzök, az órásgyűjtemény egyik fontos és kedves darabja.

Apám kézügyességével már kisiskolásként kitűnt a többiek közül, 13 évesen órásinas lett az ismert

kiskunhalasi órás és ékszerész, Decker József műhelyében, ahol kitanulta az órás- és aranyművesszakmát. Néhány segédév után már húszéves korában órás- és ékszerészüzletet nyitott Izsákon, és már abban az évben megbízást kapott egy toronyóra javítására, átépítésére a Majsajakabszállási (ma Kunszállás) Római Katolikus Egyházközségtől. A háború után Kalocsán nyitott saját órásüzletet, és itt tanította mindhárom gyermekét az órasszakmára. Ott éreztem rá én is először az órasság szépségére. Szüleim három gyermeket neveltek föl, valamennyien kitanultak az órasszakmát. Bátyám apám műhelyét vette át, és haláláig, 1997-ig űzte ezt a szép mesterséget, húgom azonban szakmunkás vizsga után más mesterséget választott, ő végül könyvtáros lett, fia viszont visszatért az órassághoz – nálam volt tanuló –, Kalocsán, a központban van egy órásüzlete.

– Teljesen egyértelmű volt, hogy Ön is ezt a szakmát tanulja ki?

– Az órasmesterség mindig tetszett nekem, a nyolc általános után mégis egy évig mezőgazdasági iskolában tanultam, de nem találtam ott a helyem. A következő években

azután órásinas lettem, ezzel párhuzamosan levelező tagozaton a gimnáziumot is elvégeztem. Iskoláim befejeztével apám mellett kezdtem dolgozni, közben a továbbtanulásról sem tettem le, s amikor 1964-ben meghírdették a kecskeméti főiskolát, a pótfelvételre én is beadtam a jelentkezésemet. Felvettek, így a következő három évben a GAMF jogelődje, a Kecskeméti Felsőfokú Gépipari Technikum diákja lettem. Órástudományomnak talán ott vettem először hasznát: kollégiumi szobámban tanulóasztalom fiókja órasszerszámokkal volt tele, az első két évben többek között az órák javításából tartottam fenn magam. Diplomám átvétele után egy évre visszamentem Kalocsára, szakközépiskolásoknak tanítottam szakrajtot, géptant.

– Egy évvel később – immár végleg – visszajött Kecskemétre. Mi vonzotta a híres városba?

– 1968-ban új gazdasági mechanizmus vette kezdetét, úgy gondoltam, jön majd a jó világ, érdemes lesz maszeknak lenni! Nagy kedvvel és lelkesedéssel jöttem Kecskemétre, de nem volt könnyű gyökeret eresztenem. Már a boltkeresés helyének megtalálása sem volt egyszerű dolog, emellett a városi tanács ipari csoportjával is

rendre meg kellett küzdenem. Kérelmeimet ugyanis mindig elutasították, s csak annak köszönhettem, hogy mégis haladhattam előre, hogy a megvéhez benyújtott fellebbezéseimet állandóan elfogadták. Előbb egy idős órásmester üzletét szerettem volna megvenni, hozzá főiskolás koromban jártam be dolgozni, de mire az enyém lett volna, lebontották az épületet. Így azután egy ideig a Sarkantyú utcai albérlésemben, a konyhaasztalon javítottam az órákat. Később a Széchenyivárosban béreltem egy szárító helyiséget, majd a Lordok Házának belső kis udvarában egy 11 négyzetméteres helyiségben dolgoztam bő tíz éven át, végül a Hornyik János körúton épített iparos házban rendezhettem be üzletemet.

– Több mint 30 év telt el azóta, ezalatt az órásmesterség hatalmas változáson ment keresztül. Hogyan követte a kor követelményeit?

– Tovább képeztem magam, részt vettem több hazai, svájci és németországi tanfolyamon. Külföldi utazásaim során felkerestem sok óramúzeumot is, melyek mély benyomást tettek rám. Megerősödött bennem az a gondolat, hogy meg kell menteni a szakma több évszázados múltját az utókor számára. Már fiatal korom óta

gyűjtöttem az órásmesterség régi tárgyait, eszközeit, régi órákat és mindent, ami a hivatásomhoz kapcsolható, és évtizedeken keresztül próbálkoztam egy önálló óramúzeumot létrehozni. 1999-ben megalapítottam a Hanga Óramúzeum Alapítványt, mellyel reméltem, hogy közelebb kerülök álmodom létrehozásához. A számtalan értékes darabot – különleges zsebórákat, faliórákat, ritka toronyórát, valamint órásszerszámokat, dokumentumokat, többek közt magyar, német és angol nyelvű számológát, könyveket, újságokat, prospektusokat és fényképeket – őrző gyűjteménynek egy ideig a Ráday Múzeum adott helyett. Nagyon örülök, hogy 2012-ben – a város vezetőivel egyeztetve – a Gyűjtemények Házában megtaláltuk végleges helyüket.

– Családi tradíció Önöknél a toronyórák iránti megkülönböztetett figyelem?

– Igen, ez így van. Édesapám már húszévesen megbízást kapott egy toronyóra javítására, átépítésére, jómagam a hatvanas évek vége óta érdeklődöm irántuk. A Nagytemplom órájának új, elektromos szerkezetét már teljes egészében a fiam készítette el. Kecskemét belvárosában sok toronyórát készítettünk Zsolttal közösen, a főtéri templomok mellett a Városházán

és két gimnáziumban is a mi szerkezeteink mérik az időt. Nagyon szép nagy falórát terveztünk és készítettünk a megyei könyvtár aulájába is. Vannak szép emlékeim ezekről a munkáimról, jó néhány alkalommal kaptam ugyanis segítséget, gyakran kívülállóktól is. Így például jó visszaemlékezni arra, amikor Benkó Zoltán, a vízmű igazgatója első kérésemre darus autót küldött, és egy vaskosárból fúrtam meg a görög templom nyolcvan centiméteres falát. Több esetben a városi tűzoltó-parancsnokság segített a magasba emelni darus kocsival a toronyórák számlapjait. Ugyanakkor vannak fájó tapasztalataim is: miután elkészültem egy-egy toronyórával, sajnos, többnyire nem lett gazdájuk...

– A harangjáték és a bábjátékos óra tervezése is régi keletű gondolat?

– A harang- és bábjáték ügye is régóta foglalkoztat. A hetvenes években találkoztam egy délvidéki órással, Lévai Imrével – születésemkor ő apámnál volt inas –, és ő mesélte nekem, hogy nyugaton milyen nagy változásokon megy keresztül az órásipar. Egy cikket is mutatott az órásújságból, amely egy német harangjáték-készítőt reklámozott. Velük levél útján hamarosan fel is vettem a kapcsolatot, és pár héten belül ajánlatot is küldtek egy, a kecskeméti Városházára tervezett harangjátékra. S bár én közben elkészítettem az épület homlokzatán lévő óra szerkezetét – ehhez kapcsolódott volna a 37 harang –, a tanácsnál senki nem kapott az ajánlaton. Ismét mentem tovább, a megyéhez, de ezúttal már ott sem ment simán az ügy, a 80 ezer márkás ajánlat fedezetét csak nehezen lehetett megoldani. Hosszas egyeztetés után végül a Református Egyház gyűjtötte össze a pénzt, kint megvásárolták a harangokat, a megye pedig itthon forintban kárpótolta a közösséget. A harangjáték először 1983. december 16-án, Kodály Zoltán születésének 101. évfordulóján csendült fel.

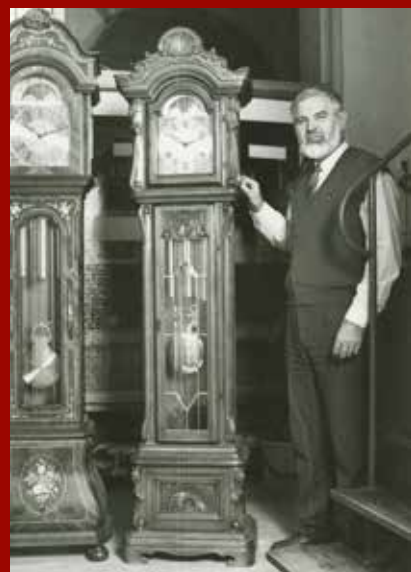
Az eredeti elképzelésben bábjáték is szerepelt, de ez egy jóval nagyobb feladat, a világon alig akad

Az órásmester gyermekként

ilyen komplex óraszerkezet. Eleddig nem is sikerült érdemben előrelépni, pedig a Városháza órája melletti két embermagasságú ablakot, illetve a város címere alatti két kisebb ablakot használva – a műemlékvédelmi előírásoknak is megfelelően – el lehetne készíteni. A díszterem fölötti padlástérben lehetne elhelyezni a szerkezetet, onnan indulva egy alig látható sínen mennének körbe a bábok, melyek lehetnének akár a Hány János figurái is. Ez a város egyik legjelentősebb látványossága lehetne. A Modern Városok Program keretében 5 milliárd forintot biztosít a központi költségvetés a Városháza felújítására. Úgy hiszem, a bábjáték elkészítése is beleférhetne ebbe az összegbe.

Varga Géza

A magyar fényképezés és portréfényképezés úttörője

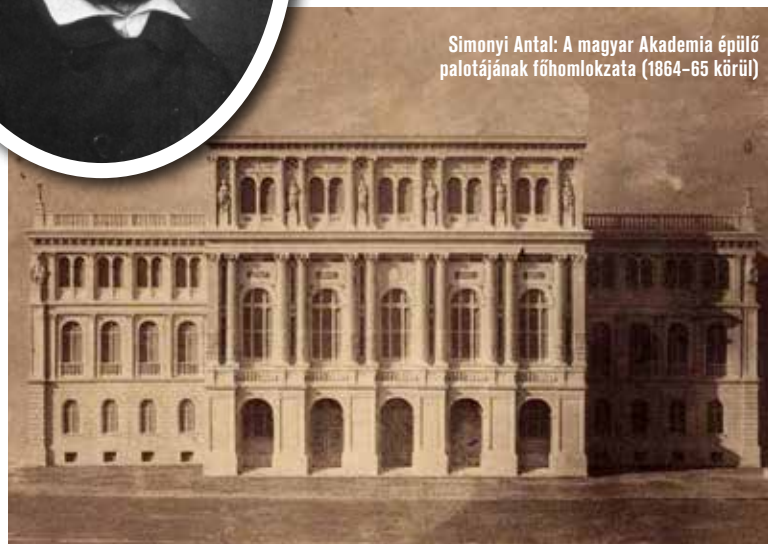
**125 éve, 1892. január 3-án hunyt el
Simonyi Antal festőművész, fényképész.**

Kecskeméten született 1821 júniusában. Iskoláit szülővárosában és a pesti Institutum Geometricumban végezte, nyelveket tanult és a festészetben is képezte magát. 1841-ben a bécsi akadémia antik rajzosztályán folytatta tanulmányait, majd három évet Velencében töltött. Firenzében és Rómában is tanult. Hosszabb ideig dolgozott Párizsban mint arcképfestő. Itt ismerkedett meg a fényképezés mesteriségével. A szabadságharcban való szerepe és a szocialista tanok terjesztése miatt 1851-ben letartóztatták, a pesti Újépületben raboskodott. 1855-ben szülővárosa anyagi támogatásával utazhatott ismét Párizsba, tanulmányútra. Az 1855-i párizsi világkiállításon pillanatfelvételi találmányáért aranyéremmel jutalmazták. Hazatérése után, 1856-ban Pesten fényképezőműtermet nyitott. Rövid idő alatt Pest egyik legnépszerűbb fényképésze lett.

A magyar fényképezés és portréfényképezés úttörője volt. A fényképezéssel tudományos alapossgal foglalkozott, szakmai előadásokat is tartott. Tagja volt a Természettudományi Társulatnak, a Magyar Képzőművészeti Társulatnak. Egyik kiemelkedő munkája az 1861. évi országgyűlés tagjairól készített albuma. Arany János és Madách Imre legismertebb portréit is

ő készítette. Az 1872. évi kecskeméti iparműkiállítás aranyéremmel jutalmazták képeit. Részt vett az 1873. évi bécsi világkiállításon is. Karrierje 1883-ban, a gazdasági válság miatt kettétört. Új műtermének építési költségei csődbe juttatták. Minden vagyonát elárverezték, és nevelt lányai segítségére szorult. Élete utolsó éveiben a Statisztikai Hivatal tisztviselőjeként dolgozott.

Simonyi Antal: A magyar Akadémia épülő palotájának főhomlokzata (1864–65 körül)

A csemegeszőlő-nemesítés tudósa

**50 éve, 1967. február 24-én
hunyt el Kocsis Pál Kossuth-díjas
szőlőnemesítő.**

1884. december 1-jén Kecskeméten látta meg a napvilágot. Fiatalon festészetet tanult, még ösztöndíjat is kapott Henri Matisse párizsi képzőművészeti iskolájába, de édesapja súlyos betegsége miatt nem élhetett a meghívással.

A jeles gyümölcsnemesítő, Hankovszky Zsigmond szőlőjében gyermekként végzett nyári munka óriási hatással volt rá, majd amikor apja szőlőbirtokot vásárolt Katonatelepen, a Mathiász-birtok mellett, sorsa végleg eldőlt. Hamarosan összebarátkozott Mathiász János szőlőnemesítővel, akitől rengeteget tanult. 1915-ben végezte el az első keresztezéseket, hozta létre az első hibridsaladot, melyből két új fajta született: a Kecskeméti ízes, illetve a Kecskeméti rizling. Mathiász János 1921-ben

meghalt, ő azonban töretlen lelkesedéssel nemesített tovább, újítást vezetett be a magoncnevelésben is.

1922-ben vett részt először szőlőfajtáival kiállításon Budapesten, ahol aranyérmet nyert, majd számos hazai szakmai rendezvényen mutatkozott be sikerrel. 1932-ben elvesztette szeretett feleségét, nem sokkal később szőlőjét a jég teljesen elverte. Platner János kecskeméti konzervgyáros adott neki munkát, szakértőként alkalmazta ágasegyházi szőlőbirtokán.

1935-ben megismerkedett Héthelyi Ida tanítónővel, aki segített felnevelni hat árva gyermekét. Életében új fejezet kezdődött, visszanyerte életkedvét, újrazekzdte a munkát. Tanyáján gyakori vendég volt Kodály Zoltán, barátságukat a zeneszerzőről elnevezett szőlőfajta is bizonyította. Nemesítői eredményei – többek között a Kocsis Irma, az Irsai Olivér, a Balaton

Kocsis Pál

kincse – gyorsan ismertté váltak idehaza és külföldön egyaránt. 1949-ben kuláknak nyilvánították, birtokát ekkor a Szőlészeti Kutatóintézetnek adta, 1951-től haláláig az intézet munkatársa volt.

Múlt és jelen az évfordulók tükrében

75 éve, 1942. január 14-én született Szakács Eszter Jászai Mari-díjas színművész. A Színház- és Filmművészeti Főiskolán 1966-ban végzett, majd számos vidéki színház tagja volt. 1973-ban Kecskemétre szerződött és 1978-ig a Katona József Színház társulatában játszott. Ruszt Józseffel való találkozása miatt életének sorsdöntő jelentőségű időszaka lett a híros városban töltött öt év, később több

vidéki városban, Szegeden, Zalaegerszegen és Budapesten is dolgozott együtt a rendezővel. Jellegzetes vörös hajzuhataga, mély zengő hangja, királynői termete a tragikus sorsú szerepekre predesztinálta. Kecskeméti évei alatt kapta legnagyobb szakmai elismerését: 1975-ben Jászai Mari-díjjal ismerték el munkáját.

100 éve, 1917. január 17-én született Bognár Károly kertész-mérnök. 1941-ben a Bajai Kertész-képző Szakiskolában szerzett kertészbizonyítványt, 1943-ban érettségét. 1939-től Kecskeméten a Szaktanítóképző Intézet gyakorlatvezetője, 1942-től a Platter Konzervgyár termelési tisztviselője volt. 1945-től hegyközségi tanácsi titkárként dolgozott. 1949-től 1960-ig Kecskeméten és Bada-

csonyban a Szőlészeti Kutatóintézet tudományos kutatója volt. 1988-ban a MAE Bács-Kiskun Megyei Nyugdíjas Agrárszakemberei Klubjának elnöke lett. Szakmai munkájáért 1958-ban Mathiász János-emlékplakettet, 1984-ben Kocsis Pál-emlékplakettet, 1988-ban Mathiász János-emlékérmeket kapott. 2000. április 5-én Kecskeméten hunyt el.

75 éve, 1942. február 5-én hunyt el Kovács Andor egyetemi tanár, jogtudós, lapszerkesztő. 1884. augusztus 28-án Kecskeméten született. Tanulmányait szülővárosában, Budapesten, Münchenben és a kolozsvári egyetemen végezte. Hazatérve több hónapon át a Kecskemét felelős szerkesztője volt. 1910-től a kecskeméti jogakadémia büntetőjog-jogbölcséleti tanszékén tanított. A Katona József Kör

támogatásával életre hívott munkásgimnáziumot is vezette. A munkásság nemzeti irányú továbbképzését szolgáló intézményt egy év alatt munkásegyetemmé fejlesztette. 1920-ban édesapjához hasonlóan ő is a kecskeméti jogakadémia igazgatója lett. Többek között neki is köszönhető, hogy a jogi oktatás akkor nem szűnt meg a híros városban.

175 éve, 1842. február 12-én hunyt el id. Báthory Gábor református püspök. Solton született 1755. január 26-án. 1768-tól 1775-ig Kecskeméten, illetve Debrecenben tanult. Ezt követően tanulmányait németországi és svájci egyetemeken folytatta. Hazájába visszatérve előbb a tassi, azután a dunapataji egyház lelkésze volt. 1796-ban pesti lelkész lett, később esperessé, aljegyzővé,

főjegyzővé, majd 1814-ben a dunamelléki egyházkerület püspökévé választották. Gyászbeszédeinek és prédikációinak többsége kéziratban maradt fenn. Temetésén Tatai András kecskeméti tanár is megemlékezett róla. A sír mellett elhangzott beszédek 1842-ben, Kecskeméten nyomtatásban is megjelentek.

175 éve, 1842. március 11-én született Eötvös Károly író, újságíró, ügyvéd, a Függetlenségi Párt politikusa. Jogi tanulmányait Pápán és Kecskeméten végezte – 1864-ben a kecskeméti jogakadémián áprilistól július végéig hat félévi vizsgát tett le –, majd Pesten fejezte be. 1865-ben Pápán jogakadémiai tanár, a kiegészítés után ügyész volt. 1872-től Deák-párti programmal országgyűlési képviselővé választották, később mint ellenzéki vezér vállalt szerepet a közéletben. 1883-ban, a hírhedt tiszaezlári perben az ártatlanul vádoltak védőügyvédje volt. Szépirodalmi műveiben, emlékezéseiben, útirajzaiban a reformkort, a 48-as szabadságharcot és a köznemesis liberalizmust lelkesítő példaként ábrázolta. Mesélő kedve és anekdotikus humora tette írásait vonzóvá.

75 éve, 1942. március 26-án született Dely Géza borász. Középiskolai tanulmányait a kiskunhalasi Szilády Áron Gimnáziumban végezte, majd Kecskeméten, a Kertészeti Főiskola elődjében szőlő-gyümölcs szakon végzett. Ezt követően a Soltvadkerti „Jóreménység” Szövetkezetnél helyezkedett el, ahol elsősorban a szőlőágazat fejlesztése és az ehhez kapcsolódó vertikum kiépítése jelentette fő feladatát. Első munkahelyéről ment nyugdíjba 2007-ben. Szakmai munkáját Kecskemét Megyei Jogú Városa Mathiász János-díjjal jutalmazta és megkapta a Mathiász-emlékérmeket is. A Kunsági Borvidék Hegyközségi Tanácsa által alapított Kocsis Pál-díjjal 2002-ben első ízben őt jutalmazták meg. 67 éves korában 2009-ben hunyt el.

„... zene nélkül nincs élet.”

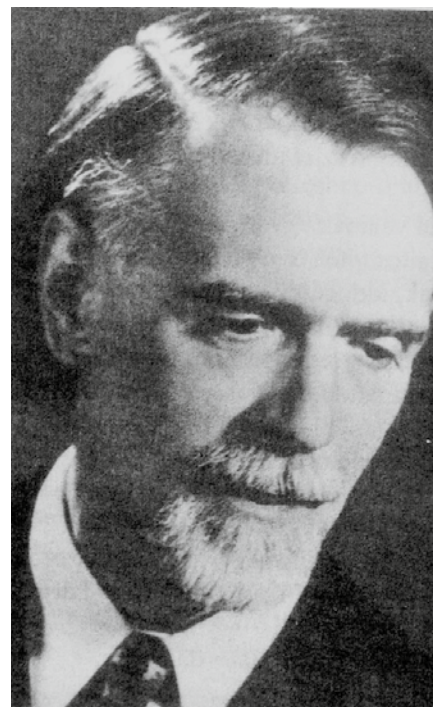
50 éve, 1967. március 6-án hunyt el Kodály Zoltán zeneszerző, népzenekutató, zenetudós, akadémikus, a zenepedagógia megújítója.

Kecskeméten született 1882. december 16-án. Édesapja, Kodály Frigyes a hírhedt város teherleadási pénztárnoka volt, majd Szobra állomásfőnöknek nevezték ki, így Kodály alig féléves gyermekként szüleiével elköltözött Kecskemétről. Később így írt erről az időszakról: *„Születtem Kecskeméten, de mivel szüleim pár hónapos koromban elköltöztek onnan, nem illet meg a 'Kecskemét fia' büszke név”.*

Szülvárosába élete során Kodály Zoltán több ízben is visszatért. Mint „nagy” diák is járt Kecskeméten – apja hozta magával –, erre a látogatására később így emlékezett vissza: *„A földrengés után amint az utcákat jártuk, atyám megállt egy ablak előtt és csak ennyit mondott: »itt láttam meg először édesanyádat«. Ha semmi egyéb, az az érzés, amely e pillanatban atyámat elfoghatta, kecskemétivé tesz engemet.”*

Felnőtt korában is gyakran megfordult a hírhedt városban: *„Bodon Pál és Vásárhelyi Zoltán sok szép koncertet rendeztek tiszteletemre”.* Részt vett többek között a 65. születésnapja kapcsán megtartott ünnepségeken, amikor őt Kecskemét díszpolgárává választották, az 1949 piunkösdjén szervezett kétnapos dalosünnepen és a Katona József Színházban 70. születésnapja tiszteletére rendezett ünnepi hangversenyen is.

Kodály Zoltán folyamatosan figyelemmel kísérte és segítette a Nemesszeghy Lajosné Szentkirályi Márta által már az 1940-es évek második felében kezdeményezett új iskolakoncepció tervét és annak megvalósulását. 1964. február 17-én, az ország első ének-zenei általános iskolája új épületének avatásán is jelen volt. Ünnepi beszédében így fogalmazott: *„Amilyen szégyene volt Kecskemétnek, hogy idáig olyan*

Kodály Zoltán

barlangban küzdöttek az új műveltség lelkes katonái, ahol fényes nappal is csak lámpa mellett tudtak dolgozni, annyira dicsősége lesz, hogy elsőnek emelt egy ilyen épületet. Kívánom, hogy minél gyorsabban épüljön erre az alapkőre az új magyar népműveltség, amely minden magyart összefog, és ellenállhatatlan erővel lendít a szebb és boldogabb jövő felé.”

Háromszor kapta meg a Kossuth-díjat (1948, 1952, 1957), számos egyetem avatta díszdoktorává, és 1965-ben átvehette a Herder-díjat is.

1967-ben hunyt el. Élete, gondolatai példaként állhatnak valamennyiünk előtt: *„Nem sokat ér, ha magunknak dalolunk, szebb, ha ketten összedalolnak. Aztán mind többen, százan, ezren, míg megszólal a Nagy Harmónia, amiben egyek lehetünk. Akkor mondjuk csak igazán: Örvendjen az egész világ!”*

Kodály Zoltán úttörők ajándékát fogadja a Kecskeméti Ének-Zenei Általános Iskola épületének avatásán (Fotó: Reismann Marian)

PADMA-PÁLYÁZATOK

gazdálkodási, közgazdasági,
pénzügyi vagy menedzsment témákban

Vendégoktatói program

- pályázhatnak PhD-fokozattal rendelkező hazai és külföldi oktatók, kutatók, illetve abszolutóriumot szerzett PhD-diákok
- a vendégoktatók a Pallasz Athéné Egyetem gazdálkodási és menedzsment alapszakjának képzéseibe kapcsolódnak be
- javasolt időtartam 4-6 hét, külföldi intézmények oktatói, kutatói esetén legfeljebb fél év

Vendégkutatói program

- cél: a kutatók kapcsolódjanak a Pallasz Athéné Egyetem kutatóihoz, és kutatási eredményeik megjelenjenek referált folyóiratokban
- pályázhatnak PhD-fokozattal rendelkező hazai és külföldi (kiemelten kárpát-medencei) oktatók, kutatók, illetve abszolutóriumot szerzett PhD-diákok gazdálkodási, közgazdasági, pénzügyi vagy menedzsment témában végzett kutatás támogatására
- a pályázatot a vendégkutatás tervezett kezdete előtt 2 hónappal be kell nyújtani

Kutatói mobilitás program

- cél: a Pallasz Athéné Egyetem kutatóinak a nemzetközi tudományos életbe való mélyebb integrálódásának elősegítése, nemzetközi konferenciákon való megjelenés, közös kutatások és publikációk külföldi kutatókkal
- pályázhatnak közgazdaság-tudományi, pénzügyi, menedzsment, műszaki vagy agrár területen végzett, PhD-fokozattal rendelkező kutatók vagy PhD-képzésben résztvevő magyar és külföldi hallgatók a fenti szakterületekkel kapcsolatos konferenciákon, workshopokon, egyéb rendezvényeken való részvétel támogatására

PADMA oktatás-módszertani és tartalomfejlesztési program

- cél: gyakorlatorientált tananyag létrehozása vagy oktatástechnikai és oktatás-módszertani szempontú fejlesztések

- tématerületek: közgazdaság-tudomány, társadalomtudomány, pénzügy és menedzsment, egyéb interdiszciplináris szakterületek

PhD-ösztöndíj

- cél: közgazdasági, társadalomtudományi, pénzügyi, menedzsment, bölcsészettudományi doktori tanulmányok, illetve egyéb gazdálkodástudományi vonatkozású interdiszciplináris, PhD tanulmányok anyagi támogatása már lezajlott sikeres felvételi meglete esetén
- két típus:
 - „A” alprogram: magyarországi egyetemen zajló PhD-képzés támogatása
 - „B” alprogram: külföldi egyetemen zajló doktori képzés támogatása

Tanulmányi ösztöndíjprogram

- cél: a Pallasz Athéné Egyetem gazdálkodási és menedzsment alapszakán tanuló hallgatók anyagi támogatása
- pályázni minden félév elején lehet a kiírásban részletesen leírt feltételekkel

Külföldi tanulmányút

- a tanulmányút célja: tudományos cikkek írása, doktori disszertáció készítése, tananyagfejlesztés, tudományos cikkek írásának módszertani elsajátítására irányuló tanfolyamon való részvétel
- pályázhatnak a Pallasz Athéné Egyetemmel hallgatói vagy munkavállalói jogviszonyban álló hallgatók, PhD-hallgatók, illetve PhD-fokozatot nemrégiben megszerzett kutatók, munkavállalók

„Első cikkem” program

- cél: annak elősegítése, hogy a Pallasz Athéné Egyetemen gazdálkodástudományi, közgazdasági, pénzügyi témájú tudományos cikkek szülessenek Tudományos Diákköri Konferenciák versenydolgozataiból vagy a végzős hallgatók szakdolgozataiból

- pályázhat 1-3. helyezett vagy különdíjas TDK-versenydolgozat szerzője és téma-vezetője együttesen, illetve sikeresen megvédett, jeles érdemjegyet kapott szakdolgozat szerzője és témavezetője együttesen

Konferencialátogatás támogatási program

- cél: a közgazdasági, pénzügyi, menedzsment, gazdaságfejlesztési témájú szakmai fórumokon, konferenciákon történő részvétel, illetve kutatói hálózatok kialakításának támogatása lehetőleg nemzetközileg elismert kutatók bevonásával
- pályázhatnak Bács-Kiskun megyei felsőoktatási intézmények és az ezekhez kapcsolódó tudományos szervezetek, intézmények
- a pályázatot a tervezett konferencia kezdete előtt legalább 5 hónappal be kell nyújtani

Konferenciaszervezés támogatási program Bács-Kiskun megyében

- cél: a közgazdasági, pénzügyi, menedzsment, gazdaságfejlesztési témájú szakmai fórumok, konferenciák szervezésének, kutatói hálózatok kialakításának támogatása lehetőleg nemzetközileg elismert kutatók bevonásával, ezért előnyt élveznek a nemzetközi konferenciák
- pályázhatnak Bács-Kiskun megyei felsőoktatási intézmények és az ezekhez kapcsolódó tudományos szervezetek, intézmények
- a pályázatot a tervezett konferencia kezdete előtt legalább 5 hónappal be kell nyújtani

Középiskolás tanulmányi program

- cél: minden iskolai tanév elején több megadott témában kb. 7-9 oldalas dolgozat elkészítése
- pályázhatnak magyarországi vagy kárpát-medencei középfokú oktatásban résztvevő 11., 12., 13. évfolyamos diákok
- A legjobb dolgozatok pénzjutalomban részesülnek

A kiírások pontos szövege
a www.padmakesckemet.hu
honlapon olvasható.
E-mail: palyazat@padmakesckemet.hu

DUNA CÉGCSOPORT

A 100%-ban magyar tulajdonban lévő vállalatcsoport, a Duna cégcsoport a hazai mélyépítés egyik meghatározó szereplője. Csoportunknak 10 főépítés-vezetősége és 8+1 aszfaltkeverő telepe van. Megbízható és minőségi munkát végzünk az ország egész területén, de a kivitelezési tevékenységünk kiterjed Románia területére is. Közel 490 dolgozónak és számos alvállalkozónak nyújtunk biztos jövedelmet, megélhetést.

A Duna cégcsoport jelentős referenciákkal és pénzügyi erőforrásokkal rendelkező tagjai kizárólag magyar tulajdonú építőipari kivitelező és szolgáltató cégek. A cégcsoport vezető vállalkozása, zászlóshajója a Duna Aszfalt Kft., kiemelt megrendelőinek számít a Nemzeti Infrastruktúra Fejlesztő Zrt. és a Magyar Közút Nonprofit Zrt.

www.dunaaszfalt.hu

FÓKUSZBAN A KÖRNYEZETVÉDELEM

A Duna cégcsoport alapvető értéként ismeri el a környezetvédelem és a fenntartható fejlődés fontosságát, gazdasági és társadalmi jelentőségét. A kivitelezések során különös figyelmet kap az állat- és növényvilág védelme, a lakosság életkörülményeinek hosszú távú javítása. A Duna Csoport több innovatív technológiai megoldást dolgozott ki, melyekkel még inkább környezetbaráttá, gazdaságossá tehető az útépítés. Ilyen a LEA (Low Energy Asphalt), a recycling rendszer, az ecobondos talajstabilizálás, az anion aktív emulziógyártás és a 100%-ban mart aszfalt felhasználásával készülő kátyúzó anyag.

